

**ЛУЧШИЕ
ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ**

международном научно-образовательном
электронном журнале

OPEN ACCESS

**ЧАСТЬ-19
ТОМ-6
04/2024**

ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

международный научный электронный журнал

ЧАСТЬ-19 ТОМ-6

Апрель - 2024 год

BOZOR IQTISODIYOTI

*Urinboyeva Yulduz Pirnazarovna - i.f.f.dok., dotsent
Hatamov Samandar Abdulla o'g'li
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi*

Annotatsiya: Ushbu amaliy ishda bozor iqtisodiyoti haqida ma'lumot va unga mos ravishda krasvord tuzilgan.

Аннотация: В данной практической работе были составлены соответствующие сведения о рыночной экономике и кроссворд.

Annotation: In this practical work, a crossword puzzle is created according to the information about market economy.

Kalit so'zlar: Bozor iqtisodiyoti, bozor iqtisodiyotidagi ishlab chiqarishlar, bozor iqtisodiyotiga o'tish tizimi, bozor iqtisodiyotida iqtisodiyotni tartibga solish.

Ключевые слова: рыночная экономика, производство в рыночной экономике, система перехода к рыночной экономике, регулирование экономики в рыночной экономике.

Key words: Market economy, productions in the market economy, the system of transition to the market economy, regulation of the economy in the market economy.

Bozor iqtisodiyoti - ishlab chiqarish, investitsiyalar va taqsimotga oid qarorlar bozordagi talab va taklifga asoslangan iqtisodiy tizimdir. Bozor iqtisodiyoti sharoitida narxlar markaziy davlat rejalashtirish tomonidan emas, balki bozordagi xaridorlar va sotuvchilarning o'zaro munosabatlari bilan belgilanadi. Raqobat, tadbirkorlik, resurslarga xususiy mulkchilik bozor iqtisodiyotining asosiy belgilaridir deb aytib o'tadi iqtisod fanlar doktori Yulduz Pirnazarovna o'z ma'ruzalarida.

Bozor iqtisodiyotiga o'tish – an'anaviy va rejali buyruqbozlik tuzumidagi iqtisodiy munosabatlardan bozor munosabatlarga o'tish jarayoni. Bu jarayon iqtisodiy zarurat, chunki an'anaviy yoki rejali buyruqbozlik tizimlari barqaror iqtisodiy taraqqiyotni va xalq farovonligini ta'minlay olmay qoladi hamda Bozor iqtisodiyotiga o'tish orqali iqtisodiy ravnaqqa erishish yo'li tanlanadi. Tarixan bozor iqtisodiyotiga o'tishning uch yo'lini ko'rsatish mumkin: 1) an'anaviy natural xo'jaligi iqtisodiyotidan Bozor iqtisodiyotiga o'tish; 2) qoloq va mustamlaka xarakteridagi iqtisodiyotdan bozor iqtisodiyotiga o'tish; 3) rejali buyruqbozlik iqtisodiyotdan bozor iqtisodiyotiga o'tish. Shunga ko'ra bozor iqtisodiyotiga o'tish ning ilk klassik modeli; mustamlakachilik zulmidan ozod bo'lgan Osiyo va Afrika mamlakatlari modeli; sobiq sotsialistik mamlakatlar modeli mavjud. Klassik model eng ko'hna model sifatida Yevropa mamlakatlariga xos bo'lgan. Bu yerda bozor iqtisodiyotiga o'tish ko'p bosqichli bo'lib, asrlar davom etgan tabiiytarixiy jarayon

shaklida kechgan. Dastlab an'anaviy natural xo'jalik mayda tovar xo'jaligiga, bu esa o'z navbatida asov bozor iqtisodiyomura aylangan. Bozor iqtisodiyotiga o'tish ga xos bo'lgan qonuniyatlar Yevropa mamlakatlarida dastlabki sinovdan o'tgan. Osiyo va Afrika mamlakatlari modelini amalga oshirish to'plangan tarixiy tajribaga tayandi: an'anaviy xo'jalikni bozor xo'jaligiga aylantirish mustamlakachilik zulmi sharoitida metropoliyalar ta'sirida boshlandi va ular manfaatiga xizmat qildi, bu jarayon sun'iy ravishda to'xtatilmay, aksincha mamlakatlar ozodlikka erishgan sharoitlarda ham davom etdi, bozor munosabatlari o'z tabiatiga moye tushadigan iqtisodiy zamindan – xususiy mulkchilikdan o'sib chikdi, chet elning moddiy va moliyaviy yordamiga tayandi. Bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayoni tarixiy sakrash shaklida, ya'ni Yevropa uchun muqarrar bo'lgan tarixiy bosqichlarni o'tamay, ularni chetlagan holda an'anaviy iqtisodiyot yoxud rivojlanmagan bozor xo'jaligidan uning rivojlangan shakliga o'tish sari bormoqda.

Bozor iqtisodiyotiga o'tishning eng so'nggi modeli sobiq sotsialistik mamlakatlar modeli bo'lib, o'tish bu mamlakatlarda rejalibuyruqbozlik iqtisodiyotini qayta qurish asosida bormoqda. Sobiq sotsialistik mamlakatlarda bozor iqtisodiyotiga o'tishning dastlabki shartsharoiti har xil, shunga ko'ra aholi orasida bozor ko'nikmalari ham turlicha darajada saqlangan. Bu mamlakatlarda rejali buyruqbozlik xo'jaligidan bozor iqtisodiyotining zamonaviy taraqqiy etgan shakliga utiladi. O'tish jarayoni tez kechadi, chunki bu sotsializm davridan qolgan moddiy bazaga, malakali ish kuchiga va ilmiy texnikaviy salohiyatga tayanadi. Sobiq sotsialistik mamlakatlarda bozor iqtisodiyotiga o'tish ulardan ba'zilarining davlat mustaqilligini ta'minlash bilan birgalikda kechmoqda. Bu MDH mamlakatlariga xos. Bozor iqtisodiyotiga o'tish keng va teran bozor islohotlarini talab qiladi. O'zbekistonning bozor iqtisodiyotiga o'tish ham milliy mustaqillik va keng ko'lamli bozor islohotlarining o'tkazilishi bilan amalga oshirilmoqda.

Har birimiz bozor haqida ko'p marta eshitganmiz. Bolaligimizdan bozorning bevosita ishtirokchisiga aylanganmiz va bizning xohish-istaklarimizdan qat'iy nazar butun umrimiz davomida bozorning bir bo'lagi bo'lib qolamiz. Bozor nima ekanligini yaxshi bilishimizga qaramay, unga aniq ta'rif berishga qiynalishimiz mumkin. Bu haqda fikr-mulohazalar yuritishdan avval, iqtisodchi-olimlar tomonidan bozorga berilgan ta'riflarga e'tiboringizni qaratmoqchimiz. Bozorning eng soda va nazarimizda eng tushunarli ta'rifi: Bozor — sotuvchi va xaridor uchrashadigan joy.

Endi ozgina qiyinrog'ini ko'ramiz: Bozor- bu xaridorlar bilan sotuvchilar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar, ularni bir-biriga bog'laydigan mexanizmdir.

Bozorning murakkab ta'rifi: Bozor — iqtisodiyotda shaxslarning maqsadli-nafsiy xohish-istaklari ila naf va manfaatlari sari yetaklovchi imkoniyatlari doirasida tartiblashtirilgan refleksiv harakatlari evaziga turli(ijobiy yoki salbiy) samara darajasida ob'yektiv sodir bo'luvchi bozor tovarlari bo'yicha iqtisodiy-huquqiy munosabatlari muhiti bo'lib, unda taraflarning nafsiy manfaatlari talab va taklif asosida shakllanadigan ob'yektiv narxlarda qondiriladi.

Yuoqidagini anglash qiyonroq bo'lsa-da, u bozor tushunchasini kengroq ochib beradi. Hozirgi paytda, ayniqsa, bir-biri bilan bog'lanib ketgan, integratsiyalashgan bozor sharoitida, qanday tovar ishlab chiqarish kerakligi, qancha, kim uchun va qaysi hududda ishlab chiqarish kerakligi haqida ma'lumotning yagona manbasi-bozordir. Bozor bilan hisoblashmagan xaridor va sotuvchi yutqazadi. Puldan yutqazadi! Puldan ajralish eng katta qyg'u bo'lgan zamonda, bozorga e'tiborsiz bo'lmoqlik- «o'lim» demakdir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, bozor iqtisodiyoti - bu ishlab chiqarish, investitsiyalar va taqsimlash to'g'risidagi qarorlar bozordagi talab va taklifning o'zaro ta'siriga asoslangan tizimdir. Bu samaradorlik va iqtisodiy o'sishga olib keladigan individual erkinlik, raqobat va innovatsiyalarga imkon beradi. Biroq, uning daromadlar tengsizligi, monopoliya va atrof-muhitning buzilishi kabi kamchiliklari ham bor. Umuman olganda, bozor iqtisodiyoti dunyoning ko'plab mamlakatlarida iqtisodiy rivojlanish va farovonlikni ta'minlovchi asosiy kuch bo'lib kelgan.

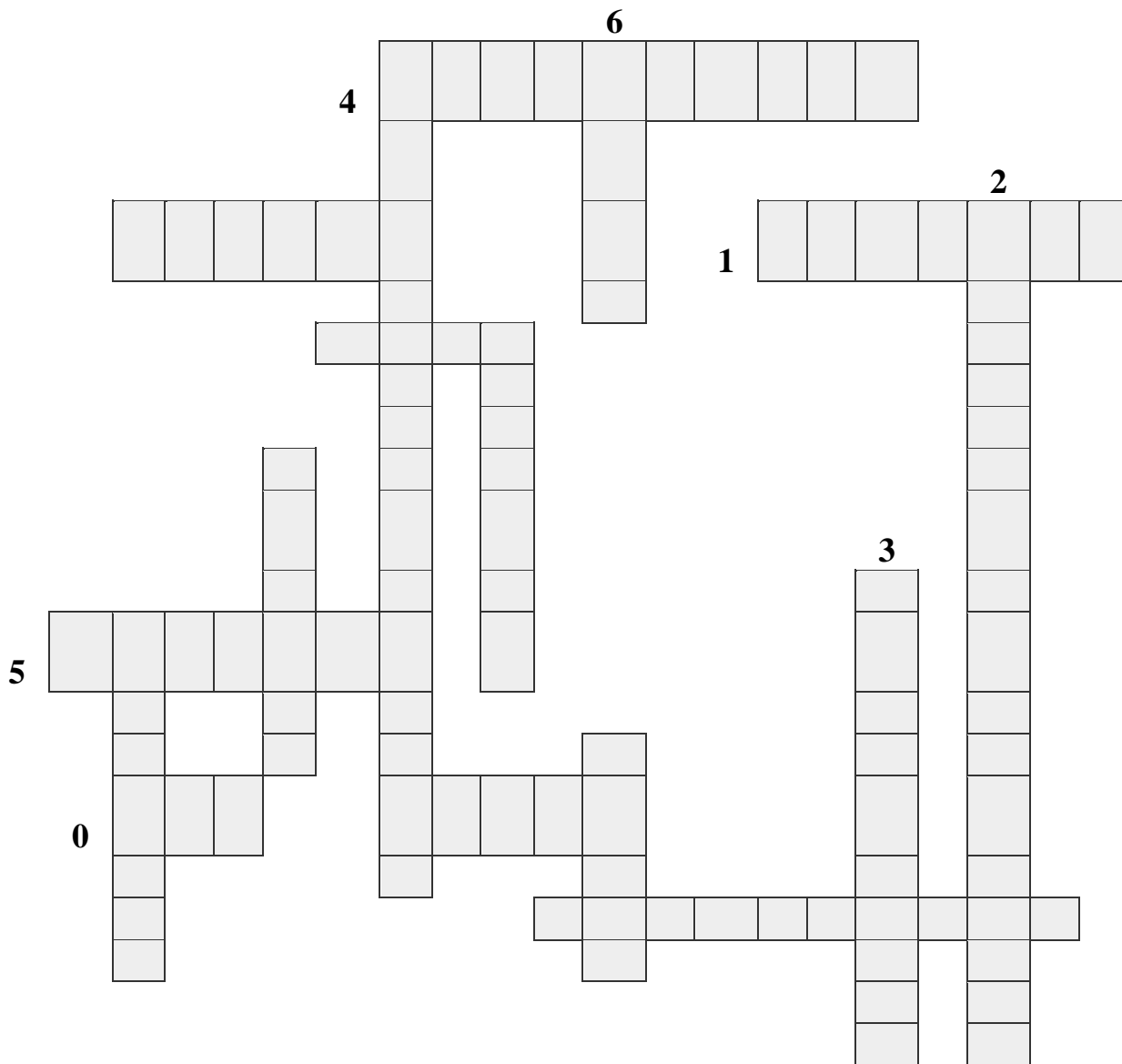
Quyidagi tayyorlangan krasvord bozor iqtisodiyoti mavzusiga oid tuzilgan:

1. deb aytilgan joyda odamlar tovarlarni sotib oladilar va sotish uchun kerak bo'lgan narsalarni topish mumkin bo'ladi.
 2., tovar yoki xizmatni sotib olish va sotishning umumiy jarayoni yoki faoliyatini ifodalaydi.
 3., tovar qiymatining puldagi shakli.
 4., iqtisodiyotning bir sohasida tanho hukmronlik; bozorni tashkil etish shakli.
 5., bu to'lov evaziga biznesdan tovarlar yoki xizmatlar sotib oladigan shaxs yoki yuridik shaxs.
 6., xom ashyo yoki resurslarni iste'molchilarga sotiladigan tayyor mahsulotga aylantirishni o'z ichiga oladi.
 7., tovar yoki xizmatlarni pulga almashtirishni anglatadi.
 8., xalqaro savdoning asosiy jihati bo'lib, mamlakatlarga ichki bozorda mavjud bo'lmagan mahsulotlar va resurslardan foydalanish imkonini beradi.
 9., tovarlar yoki xizmatlarni sotish yoki savdo qilish uchun boshqa davlatga jo'natish aktini anglatadi.
 10., tovarlar va xizmatlarni sotib olish kabi operatsiyalarni osonlashtirish uchun ishlatiladigan ayirboshlash vositasi.
 11. Korxonalar mijozlar uchun bir-biri bilan raqobatlashadigan tizim?
 12. Narxlar talab va taklif tomonidan belgilanadigan tizim?
 13. Ishlab chiqarish vositalariga shaxslar egalik qiladigan va ularni boshqaradigan iqtisodiy tizim?
 14. Tovar yoki xizmatlar sotib oluvchi shaxs yoki tashkilot?
 15. Bozor iqtisodiyotiga o'tish ga xos bo'lgan qonuniyatlar
- mamlakatlarida dastlabki sinovdan o'tgan.

16.moddiy va ma'naviy ne'matlarning muayyan kishilar egaligida bo'lishi va ular tomonidan o'zlashtirilishidir.

KRASSVORD

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Olimjonov. O. «Bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida soliq siyosati». «Xayot va iqtisod». 1992 y.
2. www.mineconomy.uz - O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy Taraqqiyot va Kambag'allikni Qisqartirish Vazirligi rasmiy veb-sayti.
3. "The Role of Innovation in Transitioning from Natural Production to Manufactured Goods" - Bu adabiyot, innovatsiyalar va yangi texnologiyalar bilan qanday ko'plab korxonalar uchun foyda va samaradorlik yaratishni tushuntiradi.
4. <https://worldlyjournals.com/index.php/IJSR/article/download/1302/1746>
5. <https://e-itt.uz/index.php/eitt/article/view/742>

JAVOBLAR:

1.Bozor	9.Eksport
2.Savdo	10.Pul
3.Narx	11.Raqobat
4.Monopoliya	12.Bozor iqtisodiyoti
5.Xaridor	13.Kapitalizm
6.Ishlab chiqarish	14.Istemolchi
7.Sotish	15.Yevropa
8.Import	16.Mulk

RAQOBAT VA MONOPOLIYA

Urinboyeva Yulduz Pirnazarovna - i.f.f.dok., dotsent
Turdaliyev Jahongir Komiljon o'g'li
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu amaliy ishda raqobat va monopoliya haqida malumotlar berilgan va shunga mos ravishda krassword tuzilgan

Annotation: Information about competition and monopoly is provided in this practical work, and a crossword puzzle is created accordingly.

Аннотация: В данной практической работе предоставлена информация о конкуренции и монополии, и создан кроссворд в соответствии с этим.

Kalit so'zlar: raqobat, monopoliya, resurslar, statistika, aralash iqtisodiyot

Key words: competition, monopoly, resources, statistics, mixed economy.

Ключевые слова: конкуренция, монополия, ресурсы, статистика, смешанная экономика.

Bozor iqtisodiyoti rivojlanib borishi bilan raqobatchilik munosabatlari ham takomillashib, o'z shakllarini o'zgartirib boradi. Ushbu mavzuda raqobatning mohiyati va ob'yektiv asoslari, turlari va shakllari hamda raqobatlashish usullarini, monopoliyaning mohiyati, turlari, shakllari hamda uning afzalliklari va ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini ochib beramiz. O'zbekistonda milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar va monopoliyaga qarshi qonunchilik kabi masalalar ko'rib chiqiladi. 8.1. Raqobatning mohiyati, shakllari, turlari va usullari. Raqobat ko'p qirrali iqtisodiy hodisa bo'lib, u bozorning barcha sub'yektlari o'rtasidagi murakkab munosabatlarni ifodalaydi. Raqobat-bozor sub'yektlari iqtisodiy manfaatlarining to'qnashuvidan iborat bo'lib, ular o'rtasidagi yuqori foyda va ko'proq naflilikka ega bo'lish uchun kurashni anglatadi. Resurslarni yetkazib beruvchilar o'zlarining iqtisodiy resurslarini, ya'ni kapital, tabiiy resurslar, ishchi kuchini yuqori narxlarda sotish uchun raqobatlashadilar. Raqobat iste'molchilar o'rtasida ham yuz beradi: ular tovarlarni qulay va arzon narxlarda sotib olishga harakat qiladilar, ya'ni xaridorlar har bir sarflangan pul birligi evaziga ko'proq naflilikka ega bo'lishga harakat qiladilar. Hozirgi bozor iqtisodiyotida raqobatning quyidagi asosiy vazifalarini ajratib ko'rsatish mumkin: - tartibga solish vazifasi-ishlab chiqarishni talab, ya'ni iste'molga muvofiqlashtirish maqsadida

taklifga ta'sir o'tkazishdan iborat. Aynan shu vazifa yordamida iqtisodiyotda taklifning talab orqali, ishlab chiqarish tarkibi va hajmining yakka tartibdagi va ijtimoiy ehtiyojlar orqali belgilanishiga erishiladi, ya'ni iqtisodiyot bozor qonunlari asosida tartibga solinadi; - resurslarni joylashtirish vazifasi-ishlab chiqarish omillarini ular eng ko'p samara beradigan korxonalar, hudud va mintaqalarga oqilona joylashtirish imkonini beradi; - innovatsion vazifasi-fan-texnika taraqqiyoti yutuqlariga asoslanuvchi hamda bozor iqtisodiyoti sub'yektlarining rivojlanishini taqozo etuvchi turli ko'rinishdagi yangiliklarning joriy etilishini anglatadi; - moslashtirish vazifasi-korxonalarining ichki va tashqi muhit sharoitlariga ratsional tarzda moslashishiga yo'naltirilgan bo'lib, ularning shunchaki o'zini-o'zi saqlab, iqtisodiy jihatdan yashab qolishidan xo'jalik faoliyati sohalarining kengayishiga o'tishini bildiradi; - taqsimlash vazifasi-ishlab chiqarilgan ne'matlar yalpi hajmi yalpi ichki mahsulotning iste'molchilar o'rtasida taqsimlanishiga bevosita va bilvosita ta'sir o'tkazadi; - nazorat qilish vazifasi-bozordagi ba'zi ishtirokchilarning boshqa bir ishtirokchilar ustidan monopolistik hukmronlik o'rnatishiga yo'l qo'ymaslikka yo'naltiriladi. Raqobat kurashining mazmuni to'g'risida to'laroq tushunchaga ega bo'lish uchun uning asosiy shakllari va belgilarini ko'rib chiqish zarur. Iqtisodiy adabiyotlarda bir tarmoq ichidagi raqobatning to'rtta shakli alohida ajratilib ko'rsatiladi. Bular erkin raqobat, monopolistik raqobat, monopoliya va oligopoliyadir. Erkin raqobat sharoitida bir xil mahsulot ishlab chiqaruvchi tarmoqda juda ko'p sonli korxonalar mavjud bo'ladi. Yuqori darajada tashkil qilingan bozorda ko'plab sotuvchilar o'zlarining mahsulotlarini taklif qiladilar. Erkin raqobatli bozorda alohida korxonalar mahsulot narxi ustidan sezilarli nazoratni amalga oshiradi. Chunki har bir korxonada umumiy ishlab chiqarish hajmi uncha katta bo'lmaydi. Shu sababli alohida korxonada ishlab chiqarishning ko'payishi yoki kamayishi umumiy taklifga, demak mahsulot narxiga sezilarli ta'sir ko'rsatmaydi. Erkin raqobat sharoitida yangi korxonalar tarmoqqa erkin kirishi, tarmoqda mavjud bo'lgan korxonalar esa uni erkin tashlab chiqishi mumkin. Xususan yangi korxonalarining paydo bo'lishi va ularning raqobatli bozorda mahsulotlarini sotishga huquqiy, texnologik, moliyaviy va boshqa jiddiy iqtisodiy to'siqlar bo'lmaydi. Sof monopoliyada tarmoq bitta korxonadan iborat bo'lishi sababli, u mavjud mahsulot va xizmatning yagona ishlab chiqaruvchisi hisoblanadi va yakkahukmronlik shakllanadi. Monopoliya sharoitida firma narx ustidan sezilarli nazoratni amalga oshiradi. Buning sababi oddiy. U mahsulot va xizmatning yagona ishlab chiqaruvchisi hisoblanadi va taklifning umumiy hajmi ustidan nazorat qiladi. Monopolistik raqobat o'z ichiga ham monopoliya, ham raqobat unsurlarini oladi.

Bunda tarmoqdagi bir turdagi mahsulotning o'nlab ishlab chiqaruvchilari bir-birlari bilan qulay narx hamda ishlab chiqarish hajmiga erishish borasida raqobatlashadilar. Biroq, ayni vaqtda, har bir ishlab chiqaruvchi o'z mahsulotini tabaqalashtirish, ya'ni shu turdagi boshqa mahsulotlardan qaysi bir jihati, sifat darajasi, shakli, qadoqlanishi, sotish sharoitlari va h.k. bo'yicha farqlantirish orqali uning monopol ishlab chiqaruvchisiga aylanadi. Oligopoliya-tarmoqda u qadar ko'p bo'lmagan korxonalarining mavjud bo'lishi va hukmronlik qilishidir. Bu oligopoliyaning eng muhim belgisidir. Qaysi tovarlar va xizmatlar bozorida nisbatan kam sonli ishlab chiqaruvchilar hukmronlik qilsa, shu tarmoq oligopolistik tarmoq hisoblanadi. Oligopolistik tarmoq bir xil yoki tabaqalashgan mahsulot ishlab chiqarishi mumkin. Ko'pchilik sanoat mahsulotlari: po'lat, mis, alyuminiy, qo'rg'oshin, temir va shu kabilari-fizik ma'noda bir turdagi mahsulotlar hisoblanadi va oligopoliya sharoitida ishlab chiqariladi. Iste'molchilik tovarlari: avtomobillar, yuvish vositalari, sigaretlar, maishiy elektr buyumlari va shu kabilarni ishlab chiqaruvchi tarmoqlar tabaqalashgan oligopoliya hisoblanadi. Oligopoliya sharoitida korxonalar o'rtasidagi raqobat o'zaro bog'liq bo'ladi. Oligopolistik tarmoqda hech qaysi korxonalar o'zining narx siyosatini mustaqil o'zgartirishga botina olmaydilar. Hozirda turli darajadagi monopolistik tuzilmalar rivojlanib borishi bilan ular o'rtasidagi raqobatning shakllari ham turli ko'rinishlarda namoyon bo'lib bormoqda. Jumladan, turli monopollashuv darajasidagi tuzilmalar o'rtasida mavjud bo'lishiga ko'ra quyidagi raqobat turlarini ajratib ko'rsatish mumkin: - monopollashmagan korxonalar o'rtasidagi raqobat; - monopoliyalar hamda monopolistik birlashmalarga kirmagan ishlab chiqaruvchilar o'rtasidagi raqobat; - turli monopoliyalar o'rtasidagi raqobat; - monopolistik birlashmalar ichidagi raqobat. O'z miqyosiga ko'ra raqobat ikki turga - tarmoq ichidagi va tarmoqlararo raqobatga bo'linadi. Tarmoqlar ichidagi raqobat ishlab chiqarish va sotishning qulayroq sharoitiga ega bo'lish, qo'shimcha foyda olish uchun bir tarmoq korxonalarini o'rtasida boradi. Har bir tarmoqda texnika bilan ta'minlanish darajasi va mehnat unumdorligi darajasi turlicha bo'lgan korxonalar borligi sababli shu korxonalarda ishlab chiqarilgan tovarlarning individual qiymati bir xil bo'lmaydi. Tarmoq ichidagi raqobat tovarlarning ijtimoiy qiymatini, boshqacha aytganda, bozor qiymatini aniqlaydi va belgilaydi. Bu qiymat, odatda, o'rtacha sharoitda ishlab chiqarilgan va muayyan tarmoq tovarlarining anchagina qismini tashkil etadigan tovarlarning qiymatiga mos keladi. Tarmoqlar ichidagi raqobat natijasida texnikaviy darajasi va mehnat unumdorligi yuqori bo'lgan korxonalar qo'shimcha foyda oladilar va aksincha, texnika jihatdan nochor korxonalar esa, o'zlarida ishlab chiqarilgan tovar qiymatining bir qismini

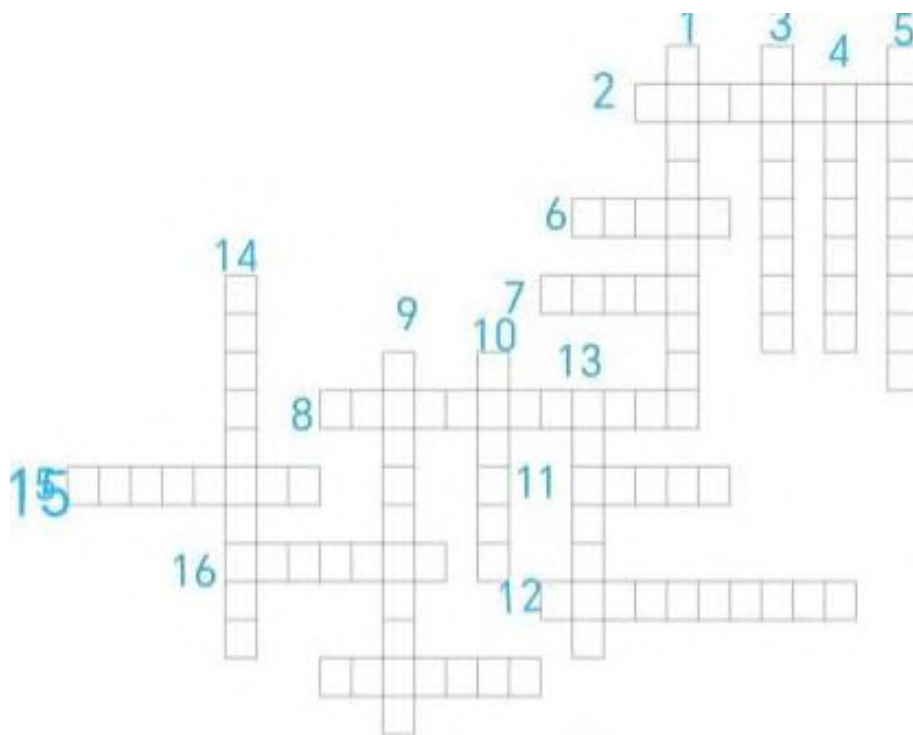

yo'qotadilar va zarar ko'radilar. Tarmoqlararo raqobat turli tarmoqlar korxonalarini o'rtasida eng yuqori foyda normasi olish uchun olib boriladigan kurashdan iborat. Bunday raqobat foyda normasi kam bo'lgan tarmoqlardan foyda normasi yuqori tarmoqlarga kapitallarning oqib o'tishiga sabab bo'ladi. Yangi kapitallar ko'proq foyda keltiruvchi sohalarga intilib, ishlab chiqarishning kengayishiga, taklif ko'payishiga olib keladi. Shu asosda, narxlar pasaya boshlaydi. Shuningdek, foyda normasi ham pasayadi. Kam foyda keltiruvchi tarmoqlardan kapitalning chiqib ketishi teskari natijaga olib keladi: bu yerda ishlab chiqarish hajmi o'zgaradi, tovarlarga bo'lgan talab ular taklif qilishidan oshib ketadi, buning oqibatida narxlar ko'tariladi, shu bilan birga foyda normasi oshadi. Natijada tarmoqlararo raqobat ob'yektiv ravishda qandaydir dinamik muvozanatni keltirib chiqaradi. Bu muvozanat kapital qaerga sarflanganligidan qat'iy nazar, teng kapital uchun teng foyda olinishiga intilishni ta'minlaydi. Demak, tarmoqlararo raqobat kapital qaysi tarmoqqa kiritilmasin, xuddi shu tarmoq foyda normalarini o'rtacha foyda normasiga tenglashtiradi. Shuningdek, iqtisodiy adabiyotlarda g'irrom va halol raqobatlashuv usullari ham ajratib ko'rsatiladi. Raqobatlashuvning noan'anaviy, jamiyat tomonidan e'tirof etilmagan, ijtimoiy ahloq qoidalari doirasidan chetga chiquvchi, noiqtisodiy ya'ni, jismoniy kuch ishlatish, majburlash, raqiblarning obro'siga putur yetkazish va h.k. usullaridan foydalanish g'irrom raqobat deb yuritiladi. G'irrom raqobat orqali firmalar o'z raqiblarining tarmoqqa kirib kelishini tajovuzkorona va shafqatsiz bartaraf qilishi mumkin. Bank va resurslarni yetkazib beruvchilarni material va kredit berishdan voz kechirish, yetakchi mutaxassislarni og'dirib olish, narxni keskin pasaytirish g'irrom raqobatning oddiy usullaridir. Halol raqobat-raqobat kurashida jamiyat tomonidan tan olingan, iqtisodiy usullarni qo'llash, o'zining maqsad va manfaatlariga erishishda umumjamiyat manfaatlariga zid keluvchi holatlarni qo'llamaslik kabi qoidalarga asoslanadi. Raqobat kurashining ikki usuli farqlanadi: narx vositasidagi raqobat va narxsiz raqobat. Narx vositasida raqobatlashuvda kurashning asosiy usuli bo'lib ishlab chiqaruvchilarning o'z tovarlari narxini boshqa ishlab chiqaruvchilarining shunday mahsulotlari narxiga nisbatan pasaytirishi hisoblanadi. Uning asosiy va eng ko'p qo'llaniladigan ko'rinishi-narxlar jangi deb ataladi, bunda yirik ishlab chiqaruvchilar raqiblarini tarmoqdan siqib chiqarish uchun narxni vaqti-vaqti bilan yoki uzoq muddat pasaytirib turadi. Bu usulni qo'llash uchun ishlab chiqaruvchi boshqa raqiblariga qaraganda unumliroq texnologiyani kiritishi, malakaliroq ishchilarni yollashi va ishlab chiqarishni yaxshiroq tashkil qilishi keraq bo'ladi. Faqat shundagina uning tovarining individual qiymati bozor qiymatidan past bo'lib, mazkur tovar narxini tushurish imkoniyatini beradi.

Quyidagi tayyorlangan krasvord raqobat va manapoliya mavzusiga doir tuzilgan:

- 1.O'zbekistondagi tijorat banklaridan birining nomi.
- 2.O'zbekistondagi davlat banklarining birining nomi.
- 3.Mehnatning aniq shaklidan qat'iy nazar umuman inson kuchining sarflanishi qanday mehnat turi hisoblanadi.
- 4.Ichki xo'jalik ehtiyojlari uchun mo'ljallangan ishlab chiqarish qanday ishlab chiqarish hisoblanadi.
- 5.Yer yuzida eng ko'p aholisi bor davlat(2024-yil ma'lumotiga ko'ra).
- 6.Tovarlari deyarli barcha davlatlar bozorini egallagan davlat nomi(iqtisodda,, uyqudagi ajdar“ atamasi bilan mashhur).
- 7.Biron-bir tovar yoki xizmatga bo'lgan ehtiyojning bozorda namoyon bo'lishi nima deyiladi.
- 8.Qishloq xo'jaligi faoliyati turlaridan birining nomi.
9. Aksariyat bozor ishtirokchilari narxlarni mustaqil belgilash va uni nazorat qila olishi va uni nazorat qila olishi qanday raqobat hisoblanadi?
- 10.Ishlab chiqaruvchilar tomonidan ishlab chiqarilgan va muayyan paytda bozorga chiqarilgan tovar yoki xizmar miqdoriga nima deyiladi?
- 11.Biron-bir naflilikka va qiymatga ega bo'lgan ayirboshlash uchun yaratilgan mahsulot nima?
- 12.Nomukammal raqobatning turlaridan birining nomi.
- 13.Iqtisodiy ehtiyojlarni qondirishda moddiy va ma'naviy ne'matlarda foydalanish nima deyiladi?
- 14.Tadbirkorlik faoliyatining qishloq xo'jaligi sohalaridagi shakli.
- 15.Iqtisodning asosiy 4 sohasidan birining nomi.
- 16.Ma'lum vaqt davomida olingan pul summasi yoki pul shaklidagi ish haqi qanday ish haqi hisoblanadi?

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Борисов Е.Ф. Экономическая теория. Учебник. Перераб. и доп. 2-е изд. Проспект, 2005.- с. 144-208-544.
2. Кочетков А.А. Экономическая теория: Учебник для бакалавров. М.Дашков и К, 2016.- с. 696
3. Видяпин В.И., Добрынин А.И., Журавлева Г.П., Тарасевич Л.С. Экономическая теория. Учебник. Под общ. ред. авторов изд., испр. и доп.- М.: ИНФРА-М, 2005, X-XI главы.
4. Gaibnazarova Z.T. Iqtisodiyot nazariyasi. Iqtisodiyotning umumiy nazariy asoslari. O'quv-uslubiy qo'llanma.- T.: ToshDTU, 2013.- 122 б.
5. Gaibnazarova Z.T., Isamuxametov Sh.A. Iqtisodiyot nazariyasi. O'quv qo'llanma.- T.: Iqtisodiyot, 2017.- 368 б.
6. <https://worldlyjournals.com/index.php/IJSR/article/download/1302/1746>
7. <https://e-itt.uz/index.php/eitt/article/view/742>

1	Hamkorbank
2	Xalq bank
3	Abstrakt
4	Natural
5	Hindiston
6	Xitoy
7	Talab
8	Chorvachilik
9	Nomukammal
10	Taklif
11	Tovar
12	Monopoliya
13	Iste'mol
14	Agrobiznes
15	Qurilish
16	Nominal

TEACHING INTEGRATED SKILLS

Negmatova Mutabar Dustmurodovna

*is a teacher Department of Methodology and Practice of English Language,
the faculty of English Philology, at Karshi State University*

Abstract: This article focuses on using various styles and strategies to teach integrated skills to young learners in an effective way. Additionally, this work presents various stages of teaching different kind of skills. **Coordinates abilities** is, undoubtedly, one of the most important object required for teaching and learning a foreign language. It serves as the cornerstone for the development of every cognitive skill, including speaking, writing, spelling, pronunciation, and reading comprehension. For foreign language learners to use English effectively, integrated skills are key tool. Because integrated skill is considered the main item of learning and teaching English language to any age groups. A lot of teaching aids may be used in order to teach coordinates abilities to young learners such as flashcards, games, songs, music and others.

Annotatsiya: Ushbu maqola yosh o'quvchilarga integratsiyalashgan ko'nikmalarni samarali tarzda o'rgatish uchun turli uslublar va strategiyalardan foydalanishga qaratilgan. Bundan tashqari, ushbu ish turli xil ko'nikmalarni o'rgatishning turli bosqichlarini taqdim etadi. Integratsiyalashgan qobiliyatlari, shubhasiz, chet tilini o'rgatish va o'rganish uchun zarur bo'lgan eng muhim ob'ektlardan biridir. Bu nutq, yozish, imlo, talaffuz va o'qishni tushunish kabi har qanday kognitiv qobiliyatni rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Chet tilini o'rganuvchilari ingliz tilidan samarali foydalanish uchun integratsiyalashgan ko'nikmalar asosiy vositadir. Chunki integratsiyalashgan malaka har qanday yosh toifasiga ingliz tilini o'rganish va o'rgatishning asosiy elementi hisoblanadi. Yosh o'quvchilarga turli xil kartalar, o'yinlar, qo'shiqlar, musiqa va boshqalar kabi integratsiyalashgan malakalarini o'rgatish uchun ko'plab o'quv qurollaridan foydalanish mumkin.

Аннотация: В этой статье основное внимание уделяется использованию различных стилей и стратегий для эффективного обучения юных учащихся интегрированным навыкам. Кроме того, в этой работе представлены различные этапы обучения различным видам навыков. Координационные способности, несомненно, являются одним из важнейших объектов, необходимых для преподавания и изучения иностранного языка. Он

служит краеугольным камнем для развития всех когнитивных навыков, включая разговорную речь, письмо, правописание, произношение и понимание прочитанного. Для того, чтобы изучающие иностранный язык могли эффективно использовать английский язык, интегрированные навыки являются ключевым инструментом. Потому что интегрированные навыки считаются основным элементом изучения и преподавания английского языка для любых возрастных групп. Для обучения юных учащихся навыкам координат можно использовать множество учебных пособий, таких как карточки, игры, песни, музыка и другие.

Key words: integrated skill, learning techniques, successful communicators, viable communication, educating coordinates abilities, time-consuming, planning activities, implementing activities.

Ключевые слова: интегрированные навыки, методы обучения, успешные коммуникаторы, жизнеспособное общение, обучение, координаты способностей, затраты времени, планирование деятельности, реализация деятельности.

Kalit so'zlar: Integratsiyalashgan mahorat, o'rganish texnikasi, muvaffaqiyatli kommunikatorlar, hayotiy muloqot, integratsiyalashgan qobiliyatlarini o'rgatish, vaqtni talab qilish, faoliyatni rejalashtirish, faoliyatni amalga oshirish.

Instructing coordinates aptitudes may be a crucial viewpoint of instruction because it not as it were improves students' learning involvement but moreover prepares them for real-life circumstances. Coordinates abilities allude to the capacity to associate and apply different abilities concurrently, such as perusing, tuning in, talking, and composing. This all encompassing approach not as it were permits learners to understand the interconnects between distinctive dialect aptitudes but too makes a difference them ended up successful communicators. In this paper, we are going explore the benefits and significance of instructing coordinates aptitudes.

Firstly, instructing coordinates abilities makes a difference understudies create a broader understanding of dialect. Dialect isn't just a collection of particular aptitudes but an interconnected framework. By coordination abilities, learners can see how lexicon, linguistic use, and talk work together in setting, driving to more viable communication. For case, a understudy who considers perusing and language structure independently might struggle to comprehend bona fide writings or deliver important sentences. In any case, when these aptitudes are coordinates, learners can

exchange their information over diverse dialect zones, empowering them to precise themselves more coherently and fluidly.

Besides, coordinates aptitudes instruction energizes the utilize of true materials and real-life assignments. True materials, such as daily papers, articles, and recordings, reflect the dialect utilized in real-world settings. Joining these materials into lessons gives learners with introduction to veritable dialect utilization, upgrading their understanding of figures of speech, collocations, and cultural norms. For occasion, a lesson that coordinating perusing, tuning in, and talking aptitudes employing a news article on current affairs helps understudies get a handle on the lexicon and expressions ordinarily utilized in discourses almost the subject. This approach plans learners for real-life trades, where diverse abilities are required at the same time to comprehend and react viably.

Another advantage of educating coordinates abilities is that it makes strides learners' ability to think fundamentally and fathom issues. Coordinates lessons frequently require learners to analyze, assess, and synthesize data from diverse sources. For case, a assignment that includes perusing a writing, tuning in to a related podcast, and after that locks in in a gather discourse prompts learners to associate thoughts, draw conclusions, and create their possess conclusions. These basic considering aptitudes are important in scholarly and proficient settings, where the ability to synthesize data from different sources is profoundly esteemed.

Additionally, coordinates aptitudes instruction advances learner independence and self-directed learning. By locks in with different aptitudes at the same time, understudies can create compelling learning techniques, such as note-taking, summarizing, and organizing data. These procedures, once internalized, can be connected to diverse learning circumstances, empowering understudies to gotten to be more autonomous and deep rooted learners. In expansion, coordinates aptitudes empower understudies to require duty for their possess learning by setting objectives, observing advance, and reflecting on their execution. This level of independence is basic for understudies to gotten to be dynamic members in their claim instruction. Instructing coordinates abilities, which includes combining different dialect aptitudes (such as perusing, composing, tuning in, and talking) in a single lesson or action, can posture a few challenges for teachers. A few of these challenges incorporate:

1. Time administration: Joining different aptitudes in a lesson requires cautious arranging and time administration. It can be challenging to designate adequate time

to each aptitude without relinquishing the profundity and quality of instruction. Here are a few common challenges that instructors may confront:

1. Adjusting different dialect abilities: Educating coordinates abilities includes coordination different dialect abilities such as perusing, composing, tuning in, and talking. Designating adequate time for each ability can be challenging, as a few abilities may require more time than others.

Case: A educator may battle to discover a adjust between investing sufficient time on perusing comprehension exercises and giving plentiful openings for talking hone.

2. Restricted lesson time: Instructors frequently have constrained lesson time to cover all the fundamental substance and exercises. This limitation can make it troublesome to distribute adequate time for each ability and guarantee comprehensive hone.

Illustration: A instructor may have a settled number of course hours to instruct a specific unit, and finding time to join all the fundamental tuning in, talking, perusing, and composing exercises can be a challenge.

3. Diverse understudy capability levels: In a classroom, understudies may have shifting capability levels completely different dialect abilities. Overseeing these contrasts and guaranteeing that all understudies get suitable instruction and hone can be demanding.

Illustration: A instructor may ought to give extra bolster to understudies with lower perusing comprehension abilities whereas at the same time challenging more progressed understudies with higher-level composing assignments.

4. Coordination abilities really: Educating coordinates abilities includes giving bona fide openings for understudies to utilize dialect in important settings. Planning and implementing activities that successfully coordinated different abilities can be time-consuming.

Illustration: A instructor may ought to make or adjust materials that permit understudies to hone listening, speaking, perusing, and composing together in a way that reflects real-world dialect utilize.

5. Evaluation contemplations: Evaluating coordinates aptitudes can be complex, because it requires assessing students' capacities over different dialect zones. Planning appraisals that precisely degree students' coordinates abilities can be challenging and time-consuming.

Case: A instructor may ought to create evaluations that survey students' capacity to perused and comprehend a content, summarize it orally, and type in a reaction, all inside a restricted time outline.

To overcome these challenges, instructors can:

- Prioritize the foremost vital aptitudes based on educational modules destinations and designate time appropriately.
- Arrange lessons in development, guaranteeing a adjust between diverse aptitudes and considering students' capability levels.
- Join innovation and online assets to supply extra hone openings exterior the classroom.
- Collaborate with colleagues to share thoughts, assets, and methodologies for overseeing time viably.
- Persistently reflect on and alter instructing hones based on understudy needs and input.

2. Adjusting expertise advancement: Educating coordinates aptitudes requires finding a adjust between creating each aptitude exclusively and coordination them consistently. It can be troublesome to guarantee that all aptitudes get break even with consideration and hone.

3. Surveying advance: Surveying students' advance in coordinates aptitudes can be challenging because it requires assessing their capability in different ranges at the same time. Conventional evaluation strategies may not successfully capture the complexity and interrelatedness of the coordinates abilities. Evaluating advance in instructing coordinates aptitudes can be challenging due to the complexity of assessing students' capacities over different dialect regions. Here are a few particular challenges that instructors may confront when evaluating coordinates aptitudes:

1. Recognizing and measuring particular aptitudes: Coordinates abilities evaluations require instructors to distinguish and degree particular dialect abilities inside a given errand or action. For illustration, evaluating a student's capacity to perused and comprehend a content whereas too assessing their talking and composing abilities based on their response to the content. This will be challenging because it requires cautious investigation and assessment of different dialect ranges at the same time.

Illustration: In an coordinates abilities evaluation, a teacher may inquire understudies to tune in to a exchange, examined a related entry, and after that compose a outline of the data displayed. Surveying the student's tuning in, perusing,

and composing aptitudes inside this errand requires cautious thought and assessment of each expertise separately.

2. Planning suitable evaluation errands: Planning appraisal errands that successfully degree coordinates abilities can be time-consuming and challenging. The errands ought to be bona fide, significant, and reflect real-world dialect utilize. They ought to too adjust with educational programs targets and give openings for understudies to illustrate their capacities over different abilities.

Example: A teacher may plan an evaluation assignment where students listen to an sound recording, examined a related article, and after that take part in a bunch talk around the subject. The errand ought to survey students' listening comprehension, perusing comprehension, and talking abilities in an coordinates way.

3. Time imperatives: Surveying coordinates abilities within a limited time outline can be challenging. Instructors ought to guarantee that they give sufficient time for understudies to total the assessment tasks whereas too considering the have to be cover all the essential substance inside the given time limitations.

Case: A educator may have a one-hour course period to survey students' integrated abilities. They have to be plan assignments that permit understudies sufficient time to tune in, studied, talk, and compose whereas also leaving time for input and talk.

4. Separating appraisal for changing capability levels: In a classroom, understudies may have distinctive capability levels completely different dialect abilities. Evaluating their coordinates aptitudes requires considering these contrasts and giving suitable evaluation assignments that challenge and assess each student's capacities.

Case: A educator may got to make distinctive forms of an evaluation assignment to suit understudies with shifting capability levels. For case, giving extra bolster or platform for understudies with lower capability levels whereas challenging more progressed understudies with higher-level assignments.

5. Appraisal and input: Surveying and giving input on coordinates aptitudes can be challenging because it requires assessing students' capacities over numerous dialect zones at the same time. It can be troublesome to survey the integration of abilities and give significant input that makes a difference understudies make strides their generally dialect capability.

Case: In an coordinates aptitudes appraisal, the educator may plan assignments that require understudies to examined a content, tune in to a exchange, and compose a response. The instructor has to create clear evaluation criteria that consider the

integration of aptitudes and give particular input on zones of enhancement for each expertise.

6. Classroom elements: Instructing coordinates aptitudes frequently includes gather work, discourses, and collaborative exercises. Overseeing bunch elements, guaranteeing rise to interest, and keeping up a beneficial learning environment can be challenging.

Case: In a dialect course, understudies may be allotted bunch ventures that require them to inquire about a theme, prepare a introduction, and lock in in discourses. The educator ought to set up clear desires, give rules for compelling collaboration, and screen gather intelligent to guarantee that all understudies are effectively locked in and contribute to the learning prepare.

To address these challenges, instructors can execute methodologies such as compelling lesson arranging, separated instruction, developmental evaluation methods, and cultivating a positive classroom climate. Moreover, progressing proficient improvement and collaboration with colleagues can offer assistance instructors create viable classroom administration strategies particular to educating coordinates aptitudes.

7. Diverse learning styles: Understudies have diverse learning styles and inclinations, which can make it challenging to cater to all their needs in an coordinates abilities lesson. A few understudies may exceed expectations in certain abilities whereas battling with others, requiring separated instruction and support. Distinctive learning styles allude to the different ways in which people incline toward to memorize and handle data. In educating coordinates abilities, it is vital for instructors to consider these distinctive learning styles to guarantee that all understudies are locked in and able to viably create their dialect capability.

8. Visual learners: Visual learners incline toward to see data in arrange to get it and keep in mind it. For these learners, instructors can consolidate visual helps such as charts, diagrams, or pictures to bolster the coordinates abilities exercises. For illustration, in a extend where understudies have to be investigate a subject and grant a introduction, visual learners can advantage from utilizing PowerPoint slides or making blurbs to outwardly speak to their discoveries.

For these learners, teaches can allow composed materials, such as articles or worksheets, as well as openings for composing and note-taking in the midst of the facilitates aptitudes exercises. For case, in a wander where understudies have to be examine a subject and give a presentation, reading/writing learners can advantage

from taking nitty dirty notes in the midst of their examine and organizing their contemplations through composed graphs or drafts.

By joining different learning styles into direction arranges aptitudes, teaches can cater to the distinctive needs and slants of their understudies. This ensures that all understudies have the opportunity to bolt in with the materials and works out in a way that best supports their learning and tongue enhancement.

Educators authority: Instructing coordinates capacities requires teaches to have a strong understanding of each mastery and how they can be effectively arranges. Educates may require additional planning and capable enhancement to progress their data and rules strategies. Teachers capacity in direction arranges aptitudes incorporates having a significant understanding of the lingo learning plan and being able to suitably arrange and actualize works out that facilitated the four tongue capacities (tuning in, talking, examining, and composing) in a critical and deliberate way. Here are many cases of how educates can outline their ability in direction arranges capacities:

1. Lesson organizing: Educates with skill in teaching arranges capacities carefully organize their lessons to ensure that each tongue capacity is joined in a balanced and cohesive way. They consider the learning objectives, the prerequisites and slants of their understudies, and the fitting sequencing of exercises to maximize tongue progression. For case, a teacher may arrange a lesson where understudies tune in to an sound recording, bolt in in a exchange nearly the subject, perused a related substance, and after that sort in a layout or reflection.

2. Errand arrange: Ace educates make assignments and exercises that require understudies to utilize distinctive lingo abilities at the same time. They arrange works out that engage understudies to lock in in genuine communication, where they got to tune in, conversation, inspected, and type in in organize to add up to a task or finish a objective. For illustration, a teacher may arrange a wander where understudies require to organize and execute a bunch presentation on a specific point. This errand would require understudies to explore, examined, tune in, conversation, and compose as they get prepared and give their presentation.

3. Division: They allow back and stage for fighting learners while as well challenging more advanced learners. They may modify the trouble level or orchestrate of works out to suit particular learning styles or tongue capability levels. For illustration, a instructor may grant additional visual makes a difference

Balancing multiple language skills

One of the most challenges in instructing coordinates abilities is adjusting different dialect abilities. Coordinates abilities instruction includes joining perusing, composing, tuning in, and talking exercises into one lesson or errand. It can be troublesome to guarantee that each ability is given adequate consideration and hone inside a restricted lesson time.

Instructors have to be carefully arrange their lessons and designate time for each ability. They must consider the arrangement of exercises and appraise the time required for each errand. This requires setting practical objectives and prioritizing exercises to optimize the utilize of course time.

For example, in a dialect course centering on coordinates abilities, the educator may ought to designate time for perusing a content, tuning in to an sound recording, examining the substance, and completing an editorial errand. To address this challenge, instructors can:

1. **Prioritize fundamental skills:** Identify the key dialect abilities that ought to be created and center on those in each lesson. This helps to guarantee that the foremost imperative abilities are given adequate consideration. When prioritizing fundamental aptitudes in adjusting numerous dialect aptitudes, instructors ought to consider the particular objectives and targets of their dialect program or educational programs. They ought to distinguish the key aptitudes that understudies got to create in arrange to attain those objectives. For illustration, in case the objective of the dialect program is to make strides students' in general communication capacities, the basic aptitudes may incorporate talking and tuning in.

On the other hand, in the event that the objective is to move forward students' perusing comprehension and composing capacities, the fundamental abilities may be reading and composing. The instructor would at that point prioritize exercises that include perusing writings, analyzing them, and completing composing assignments related to the substance. Here are a few cases of how instructors can prioritize basic abilities in adjusting different dialect abilities:

1. In a lesson centered on progressing talking aptitudes, the educator may designate more time for talking exercises such as role-plays, discourses, or introductions. They would give openings for understudies to hone talking completely different settings and with different dialect capacities.

2. In a lesson centered on progressing tuning in abilities, the instructor may designate more time for tuning in exercises such as tuning in to sound recordings, observing recordings, or taking an interest in tuning in comprehension works out.

3. In a lesson centered on moving forward perusing aptitudes, the educator may distribute more time for perusing exercises such as perusing writings, analyzing lexicon and linguistic use structures, or replying comprehension questions.

4. In a lesson centered on moving forward composing abilities, the instructor may distribute more time for composing exercises such as conceptualizing thoughts, drafting and reexamining composed writings, or peer altering. They would give openings for students to practice distinctive sorts of composing, such as papers, letters, or reports.

By prioritizing fundamental abilities, instructors can guarantee that each dialect ability is given adequate consideration and hone. This makes a difference understudies to create a well-rounded set of dialect capacities and ended up more capable in all ranges of communication.

References:

[1]Chen, Jianlin. (2010). Organization and Management of Modern English Teaching. Shanghai: Foreign Language Teaching Press.

[2]Cook, Vivian. (2000). Linguistics and Second Language Acquisition. Beijing: Foreign Language Teaching and Research Press.

[3]Dewey, J. (2012). Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. The Macmillan Company.

[4]Diane Larsen-Freeman. 2000. Techniques and Principles in Language Teaching. Second Edition. Oxford: Oxford University Press

[5]Erzoz Aydan. The Internet TESL Journal, Vol. VI, No. 6, June 2000. English Phonology and Pronunciation Teaching, Pamela Rogerson-Revell, Continuum International Publishing Group, 2010

[6] Gardner, H. (1983). Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. Basic Books.

[7]Gao, Qiang; Li Yang. (2006). Review of the Latest Research on Foreign Language Teaching Styles. Foreign Language Teaching,

[8]Gatbonton, E. 2008. Looking Beyond Teachers' Classroom Behavior: Novice and Experienced ESL teachers' pedagogical knowledge. Language Teaching Research, 12 (2), 161-182

[9]Gareth Rees, Teacher / teacher trainer, London Metropolitan University, UK
Good Th. I. Looking in Classrooms / Th. I. Good, J. E. Brophy — Longman, 2000. — 340 p 22. Hornby, A. S., etal. (Eds.) (2002):

[10]Huang, L. 2010. Reading Aloud in the Foreign Language Teaching

HAMID OLIMJON IJODIDA QOFIYANING O'RNI

Xoliqova Feruza
Termiz Davlat Universiteti
2 kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Hamid Olimjon she'riyatida badiiy tasvir vositalaridan mohirona foydalanilgan. Shoir lirikasining takrorlarga boyligi, ayniqsa, leksik takrorlarning mahorat bilan qo'llanilganligi she'rning ta'sir kuchini yanada oshiradi. Hamid Olimjon she'riyatidagi badiiy takrorlar ohangdoshlikni ta'minlagan, tasvirning ifodaliligini oshirgan, mazmun va shakl uyg'unligini hosil qilgan

KIRISH

Hamid Olimjon o'z asarlarining tiliga katta ahamiyat bilan qaragan ijodkor. U har bir so'zga o'zining fikr ifodalash darajasiga alohida ahamiyat qaratadi. Hamid Olimjon ijodi xalqimizning boy merosi bo'lgan xalq og'zaki ijodi xalq dostonlarining go'zal an'analari bilan chambarchas bo'lib kelgan.

Hamid Olimjon asarlarini tahlil qilar ekanmiz, bu o'rinda adibning xilma-xil janrlarda yaratgan asarlari o'zbek xalqining turli davrlardagi turmush tarzini aks ettirib adabiyotimiz va tilshunosligimizda o'z hissalarini qo'shgan ijodkor.

Nutqda o'z fikrimizni bayon etish uchun tildagi barcha birliklardan foydalanamiz. Leksik birliklar ya'ni, so'zlarni tilshunoslikning bir qismi sifatida o'rganish so'zlarni nutqdan tashqaridagi o'z ma'nosi bilan birga ko'chma ma'noda qo'llash ham nutq ifodaliligini ta'minlash uchun tuganmas manbadir. Nutqda deyarli barcha asosiy holatlarda ko'chma ma'no ematsional -ekspressiv bo'yoqdorlik kasb etadi. Nutqda so'zlarni ko'chma ma'noda ishlatishning xilma xil ko'rinishlari mavjud bo'lib ular ko'chimlar nomi bilan umumlashtiriladi. Ko'himlarning asosi ikki narsani qiyoslash usuli bilan olib boriladi.

Hamid Olimjon ijodidam ko'chimlarning turlarini uchratishimiz mumkin.

Tahlili

Hamid Olimjon ijodida „Semurg“ dostoniga nazar tashlaydigan bo'lsak „Semurg“ dostonida ijodkor juda ko'p ko'chim va dialektizmlardan foydalangan. Masalan:

Sening bag'ring tosh emish
Ko'zlaring beyosh emish

Misrada qizning balri toshga o'xshatilyapti va buning isboti sifatida ko'zlarini beyosh deb tasvirlayapti. Agar shoir dostonlarini badiiy vositalarning qo'llanilishi yuzasidan tahlil qiladigan bo'lsak quyidagi holatlarni kuzatish mumkin bo'ladi: yozuvchining „Zaynab va Omon“ dostonida badiiy vositalardan o'xshatish, sifatlash ko'p qo'llanilgan holda jonlantirish, mubolag'a kabi tasviriy usullar ham uchraydi.

„Oygu bilan Baxtiyor „Semur“ dostonlarida esa aksincha keyingi ikki vosita ancha faol. Buning boisi keyingi ikki asrning folklor ana'analariidan foydalanilgan holda xalq og'zaki ijodi motivida yozilganligi, tasvirlanayotgan voqealarning mazmunan xalqning jonli turmushi tarzida mosligidandir. Ma'lumki jonlantirish va mubolag'a kabi badiiy san'atlar yozma badiiy ijodga emas, balki og'zaki badiiy ijodga ko'proq xoslanganligi bilan ajralib turadi. Badiiy vositalardan umuman til vositalaridan bu xilda foydalanishi ijodkorning so'z qo'llash mahoratini namoyon etadi.

Hamid Olimjon asarida qofiyaga ham alohida e'tibor bilan yondoshgan va bunda sheva unsurlaridan ham foydalangan.

Qofiyani undosh tovushlar va cho'ziq unlilar hosil qiladi.

Qofiyadosh so'zlarni aniqlashda meningcha, she'rdagi fonetik hodisalar, tovushlar takroriga emas ularning misradagi o'rniga qarab ish ko'rish lozim. Ohangdoshlik ikki jihatga ko'ra aniqlanadi:

1. ohangdoshlik misraning turli o'rnidagi so'zlarda sodir bo'lib, takror fonetik xususiyatli bo'lsa bu alliteratsiya deyiladi.

2. ohangdoshlik misraning aniq belgilangan o'rnida sodir bo'lib, fonetik, leksik, grammatik uylunlikni ifodalasa bu qofiya.

Sarvqomat Parizod

O'sdi g'amlardan ozod.

Ushbu jumlada o'cho'ziq unlisi va d undosh tovushi ohangdoshlikni yuzaga keltiryapti.

Gulzorlardan, bog'lardan o'tdim,

Bozorlardan tog'lardan o'tdim.

Zaynab va Omon dostonidan olingan parchada birinchi baytda oltita so'z qo'llanilgan bo'lib, ulardan to'rttasi-gulzor-bozor, bog'-tog' qofiyalangan. Ikkinchi baytda sakkizta so'z ishlatilib, kun-tun, botar-yotar so'zlari qofiyalangan, misralarni ikki bo'lakka turoqqa ajratgan. Qolgan to'rtta so'z radifdir. Bu baytdagi qofiyalanish tuzilishi jihatidan bir-biriga o'xshaganidek, bir-biridan farqlanadi ham. O'xshashlik

shundaki, har ikki baytda ham bir necha so'zlar qofiyalangan. Qofiyadosh so'zlardan keyin radif qo'llanilgan. Farqi shundaki, birinchi baytda radifdan boshqa barcha so'zlar misralarning har ikki qismi, qofiyadoshdir, qofiyalanishning bu turi mumtoz she'riyatda tarse deb yuritiladi. Radif esa birgina so'zdan iborat.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda yuqoridagi misralardan ko'rinib turibdiki, qofiya she'riy nutqning ohangdorligini, jozibadorligini ta'minlabgina qolmaydi, balki, shoir tomonidan olg'a surilgan fikrni, mazmunni tushunish, asarning g'oyasini batafsil anglash imkoniyatini ham beradi. Shoir asarlarining asosiy qismini tashkil etgan umumozbek so'zlardan mohironalik bilan foydalangan. Ma'lum jamoa a'zolari uchun tushunarli bo'lgan va umumxalq tilida keng iste'mol qilinadigan lug'at tarkibining faol qatlamiga kiruvchi ishlab chiqarishning turli sohalari bilan bog'liq bo'lgan asl o'zbekcha so'zlar so'z san'atkorlarining ijodida, asarlarida o'rinli foydalanilgan. Ular poetik leksikamizning yanada sayqallanishida o'zining muhim ahamiyatini kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov.S O'zbek tilining badiiy uslubi. Toshkent -1992, 33-bet.
2. Hamid Olimjon "Muqanna" Toshkent- 1992, 64-bet.
3. Hamid Olimjon Tanlangan asarlar Toshkent-2019. 65-bet
4. H. Jamolxonov Hozirgi o'zbek adabiy tili Toshkent-2005. 85-bet

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA MDHNING BOSHQA
MAMLAKATLARI QONUNCHILIGIGA BINOAN DAVLAT
CHEGARASINI NOQONUNIY KESIB O‘TGANLIK UCHUN JINOIY
JAVOBGARLIK (QIYOSIY TAHLIL)**

Alijonov Muxammadyusuf Jo‘rabek o‘g‘li

*Toshkent davlat yuridik universiteti “Jinoyat qonunchiligini qo‘llash
nazariyasi va amaliyoti” yo‘nalishi magistranti*

e-mail: alijonovmuhammayusuf@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqola O‘zbekiston Respublikasi va MDHning boshqa davlatlarining davlat chegarasini noqonuniy kesib o‘tish doirasida jinoyat qonunchiligini qiyosiy o‘rganishga bag‘ishlangan. Ushbu mamlakatlarda davlat chegarasini noqonuniy kesib o‘tganlik uchun jinoiy javobgarlikni belgilashda qo‘llaniladigan yondashuvlar o‘rganildi, ularning umumiy xususiyatlari va farqlari aniqlandi, mavjud xorijiy tajribani hisobga olgan holda, O‘zbekiston Respublikasining amaldagi jinoyat qonunchiligini takomillashtirishning mumkin bo‘lgan usullari ko‘rib chiqildi.

Kalit so‘zlar: jinoiy javobgarlik; davlat chegarasi; noqonuniy kesib o‘tish; qonunchilik; MDH.

Bugungi globalashuv sharoitida hamda dunyodagi qaltis geosiyosiy vaziyatda O‘zbekiston Respublikasi davlat chegarasini noqonuniy kesib o‘tganlik uchun javobgarlik masalalari tobora dolzarb ahamiyat kasb etib bormoqda. Bunga mamlakatimizning geografik joylashuvi, atrofimizdagi voqealar munosabati bilan tashqi siyosiy vaziyatning keskinlashgani, dunyoning ayrim mamlakatlaridagi qurolli mojaro tufayli beqarorlik o‘chog‘ining mavjudligi, shuningdek, davlatlar o‘rtasidagi o‘zaro hududiy da‘volar sabab bo‘lmoqda. Shuningdek, transmilliy jinoiy guruh va uyushmalarning ehtimoliy tahdidlari haligacha pasaymagan hamda chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarning mamlakatimizga noqonuniy migratsiyasi xavfi to‘liq hal etilmagan.

Ushbu holatlar O‘zbekistonning amaldagi qonunchiligini, shu jumladan davlat chegarasini noqonuniy kesib o‘tganlik uchun javobgarlikni nazarda tutuvchi jinoyat qonunchiligi normalarini takomillashtirishni talab qiladi. Shu bois, mazkur sohani jinoiy-huquqiy tartibga solish bo‘yicha xorijiy tajribani o‘rganish muhim ahamiyatga

ega. O‘z o‘rnida, xorijiy mamlakatlarning mazkur masaladagi asosiy yondashuvlarini tahlil qilish ularning ayrimlaridan O‘zbekistonda foydalanishning ehtimolini ko‘rib chiqish imkonini beradi.

Avvalambor, MDH davlatlarining tarixan yagona SSSR tarkibida bo‘lganliklarini inobatga oladigan bo‘lsak, davlat chegarasini noqonuniy kesib o‘tish bilan bog‘liq masalalarni jinoiy-huquqiy tartibga solish sohasida umumiy va o‘xshash yondashuvlar mavjud.

MDH mamlakatlari jinoyat qonunchiligining tahlili shuni ko‘rsatadiki, ularning barchasida davlat chegarasini noqonuniy kesib o‘tish uchun javobgarlik belgilangan (Rossiya Federatsiyasi Jinoyat kodeksining 322-moddasi [1], Ozarbayjon Respublikasi Jinoyat kodeksining 318-moddasi [2], Armaniston Respublikasi Jinoyat kodeksining 329-moddasi [3], Belarus Respublikasi Jinoyat kodeksining 371-moddasi [4], Qozog‘iston Respublikasi Jinoyat kodeksining 392-moddasi [5], Qirg‘iziston Respublikasi Jinoyat kodeksining 378-moddasi [6], Moldova Respublikasi Jinoyat kodeksining 362-moddasi [7], Tojikiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 335-moddasi [8], Turkmaniston Jinoyat kodeksining 235-moddasi [9], O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 223-moddasi [10]).

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, MDHning barcha mamlakatlarida (shu jumladan O‘zbekistonda ham) chegarani noqonuniy kesib o‘tganlik uchun javobgarlik to‘g‘risidagi jinoyat-huquqiy normalar blanketlar normalar sifatida shakllantirilgan. Masalan, O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 223-moddasi birinchi qismi dispozitsiyasiga ko‘ra, **belgilangan tartibni buzib** chet elga chiqish yoki O‘zbekiston Respublikasiga kirish yoxud chegaradan o‘tish uchun javobgarlik nazarda tutilgan. Dispozitsiyadagi “belgilangan tartib” esa bevosita boshqa qonunchilik hujjatlariga havola qiladi.

Ko‘rib chiqilayotgan jinoyat formal tarkibli bo‘lib, obyektiv tomoni harakat bilan tavsiflanadi. Aksariyat hollarda, jinoyat-huquqiy normalarining dispozitsiyalarida mazkur harakat va uning mohiyati aniq ochib bermasdan “**chegarani kesish**” atamasi orqali belgilangan. Shu bilan birga, O‘zbekiston va Moldova Jinoyat kodeksining mazkur qilmish uchun javobgarlik nazarda tutilgan tegishli moddalarining dispozitsiyalari bundan mustasno. Xususan, Moldovada mazkur qilmishning mohiyatini ochib berish uchun “**chegaradan o‘tish**” atamasi qo‘llaniladi, O‘zbekiston Jinoyat kodeksida esa “**kirish**”, “**chiqish**” va “**chegaradan o‘tish**” atamaları qo‘llaniladi.

Belarus Respublikasi Jinoyat kodeksida chegarani noqonuniy kesib o‘tish bo‘yicha qilmish uchun javobgarlikning o‘ziga xos xususiyati shundaki, jinoyat

qonunida harakatning mohiyatini uni amalga oshirish vositalarini (qurolini) ko'rsatish orqali ochib berishga harakat qilingan. Xususan Belarus Respublikasi Jinoyat kodeksining 371-moddasiga ko'ra, davlat chegarasini mexanik transport vositasini, ichki suzish kemasi (o'zi yurar), aralash suzuvchi kema, kichik o'lchamli motorli kema, dvigatelli kema, gidrotsikl, dvigatelli havo kemasi vositasida qasddan noqonuniy kesib o'tish, shuningdek Belarus Respublikasi davlat chegarasini boshqa har qanday usulda noqonuniy kesib o'tish, shunday harakat uchun ma'muriy javobgarlik qo'llanilgandan so'ng sodir qilingan bo'lsa javobgarlikka sabab bo'lishi belgilangan.

Umumiy qoida sifatida, MDH mamlakatlari qonunchiligiga binoan davlat chegarasini noqonuniy kesib o'tish subyekti yoshi umumiy hisoblanadi, ya'ni jinoiy javobgarlik yoshiga etgan (16 yosh) aqli raso jismoniy shaxs.

MDHning aksariyat mamlakatlarida (jumladan, O'zbekistonda) ko'rib chiqilayotgan jinoyat huquqi normalarining dispozitsiyasida aybning shakli ko'rsatilmagan. Belarus va Qozog'iston esa bundan mustasnodir, chunki mazkur davlatlar jinoyat qonunchiligining tegishli moddalarida qilmish aynan qasddan sodir etilishi to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatilgan.

Chegarani noqonuniy kesib o'tishning motivi, maqsadi va hissiy holatlari mazkur qilmish doirasida subyektiv tomonining zaruriy belgilari sifatida belgilanmagan. Shu bois, ular qilmishning kvalifikatsiyasiga ta'sir qilmaydi, lekin jazo tayinlashda hisobga olinishi mumkin.

MDHning barcha mamlakatlari chegarani noqonuniy kesib o'tishning kvalifikatsiyalovchi (og'irlashtiruvchi) belgilari mavjud.

Jumladan:

- bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib (Rossiya, Armaniston, Ozarbayjon, Tojikiston, Qirg'iziston, Qozog'iston, Turkmaniston, O'zbekiston);
- uyushgan guruh tomonidan (Rossiya, Armaniston, Ozarbayjon, Belorusiya, Tojikiston, Qirg'iziston, Qozog'iston, Turkmaniston);
- zo'rlik yoki kuch ishlatib yoxud shunday kuch ishlatish bilan qo'rqitib (Rossiya, Armaniston, Moldova, Ozarbayjon, Tojikiston, Qirg'iziston, Qozog'iston, Turkmaniston);
- takroran (O'zbekiston, Turkmaniston);
- chegarani yorib o'tish yo'li bilan (O'zbekiston);
- qurol yordamida (Moldova);
- ayrim maxsus subyektlar tomonidan: ilgari shunga o'xshash jinoyat uchun sudlangan shaxs (Belorusiya); xavfli retsivist (O'zbekiston); chet el fuqarosi yoki

fuqaroligi bo'lmagan, deportatsiya qilingan yoki mamlakatdan chiqarib yuborilgan shaxs (Belorusiya); mamlakatga kirish huquqi cheklangan shaxs (O'zbekiston), rasmiy vakolatlardan foydalangan holda mansabdor shaxs (Belorusiya), chet elga chiqishi uchun maxsus kelishuv talab qilinadigan mansabdor shaxs (O'zbekiston).

Jinoyat sodir etganlik uchun jazolarga kelsak, Turkmanistondan tashqari barcha MDH davlatlarida eng yengil jazo turi sifatida jarima, eng og'ir turi sifatida esa ozodlikdan mahrum qilish jazosi nazarda tutilgan. Turkmaniston Jinoyat kodeksida eng og'ir jazo turi sifatida axloq tuzatish ishlari nazarda tutilgan.

Bularga qo'shimcha ravishda bir qancha davlatlarda quyidagi jazo turlari ko'zda tutilgan: majburiy jamoat ishlari (Moldova), ozodlikni cheklash va ozodlikdan mahrum qilish (Belarus), shuningdek, qo'shimcha jazo sifatida mol-mulkni musodara qilish (Belarus).

Jazoning eng og'ir turi (ozodlikdan mahrum qilish)ning eng uzoq muddati O'zbekiston, shuningdek, Tojikiston qonunchiligida nazarda tutilgan bo'lib, 10 yilni tashkil etadi va bu boshqa MDH davlatlariga nisbatan ancha ko'p hisoblanadi.

Jinoiy javobgarlikdan ozod qilish uchun maxsus asos Qozog'istondan tashqari MDH davlatlarining barcha Jinoyat kodeksining tegishli moddalarida nazarda tutilgan. Bundan tashqari, Rossiyada, shuningdek, Armaniston, Ozarbayjon, Tojikiston, Qirg'iziston, Turkmaniston, O'zbekistonda siyosiy boshpana huquqidan foydalanish uchun chegarani kesib o'tgan chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslarga nisbatan qo'llaniladi. Belorussiyada bu asos kengroqdir: u qochqin maqomi yoki qo'shimcha himoya yoki boshpana so'rab murojaat qilgan shaxslarga ham tegishli. Moldovada esa chegarani noqonuniy kesib o'tish qoidalari va javobgarlik boshpana huquqidan foydalanish uchun kelgan chet el fuqarolariga, shuningdek, odam savdosi qurboni bo'lgan shaxslarga nisbatan qo'llanilmaydi.

Yuqoridagi tahlilimiz MDH mamlakatlari, shu jumladan O'zbekiston Respublikasi uchun davlat chegaralarini noqonuniy kesib o'tishdan jinoiy-huquqiy himoya qilishning dolzarbligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ushbu mamlakatlarning ayrimlarining qonunchiligida davlat chegarasini noqonuniy kesib o'tganlik uchun jinoiy javobgarlikni belgilashga o'ziga xos yondashuvlar mavjud bo'lib, ular amaldagi O'zbekiston Respublikasi jinoyat-huquqiy normalarini takomillashtirish uchun ishlatilishi mumkin. Xususan, hozirgi vaqtda O'zbekistonda chegarani noqonuniy kesib o'tganlik uchun ma'muriy preyuditsiyani hisobga olgan holda jinoiy javobgarlikni belgilash masalasini qo'yish va ilmiy o'rganish zarurati paydo bo'lmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Rossiya Federatsiyasi Jinoyat kodeksi. Elektron manba – https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397073#pos=4226;-44
2. Ozarbayjon Respublikasi Jinoyat kodeksi. Elektron manba – https://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353#pos=3820;-56
3. Armaniston Jinoyat kodeksi. Elektron manba – <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show>
4. Belarus Respublikasi Jinoyat kodeksi. Elektron manba – <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>
5. Qozog'iston Respublikasi Jinoyat kodeksi. Elektron manba – https://continent-online.com/Document/?doc_id=31575252
6. Qirg'iz Respublikasi Jinoyat kodeksi. Elektron manba – https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36675065&pos=431;-49#pos=431;-49
7. Moldova Respublikasi Jinoyat kodeksi. Elektron manba – https://continent-online.com/Document/?doc_id=30394923#pos=4574;-46
8. Tojikiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. Elektron manba – https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397325#pos=3388;-35
9. Turkmaniston Jinoyat kodeksi. Elektron manba – https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31295286&pos=2150;-40#pos=2150;-40
10. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi – <https://lex.uz/docs/-111453?otherlang=1>

MATEMATIKA DARSIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

Alikov Nurilla

Sirdaryo viloyati Xovos tumani 1-sonli kasb hunar maktabi

Matematika fan o'qituvchisi

Annatsiya: Ushbu maqolada interfaol metod - ta'lim jarayonida o'quvchilar hamda o'qituvchi o'rtasidagi faollikni oshirish orqali o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishini faollashtirish, shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Maqolada matematika darslarida qo'llanilishi mumkin bo'lgan interfaol metodlar haqida so'z boradi.

Kalit so'z: matematika, metodika, interfaol metodlar, kubik metodi, sinkveyn metodi, venn diagrammasi, klaster metodi, son qatnashgan maqollar aytishuvi metodi.

Bugungi kunda mamlakatimizda bo'layotgan ulkan bunyodkorlik ishlari, ta'lim- tarbiya sohasida qabul qilingan qonun va qarorlar "Milliy dastur"imizda belgilab berilgan buyuk maqsadlar hozirgi kun o'qituvchisini yanada ko'proq mehnat qilishga, izlanishga da'vat etmoqda. Ushbu maqsadlarning ijobiy natijaga ega bo'lishi, eng avvalo, yosh avlodga ilmiy bilimlar asoslarini puxta o'rgatish, ularda keng dunyoqarash hamda tafakkur ko'lamini hosil qilish, ma'naviyaxloqiy sifatlarini shakllantirish borasidagi ta'limiy-tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etish bilan bog'liqdir. Zero, yurtning porloq istiqbolini yaratish, uning nomini jahonga keng yoyish, ulug' ajdodlar tomonidan yaratilgan milliy-madaniy merosni jamiyatga namoyish etish, ularni boyitish yosh avlodni komil inson hamda malakali mutaxassis qilib tarbiyalashga bog'liqdir.

Interfaol metodlarni qo'llash dars samaradorligini oshirishga yordam beradi. Interfaol ta'limning asosiy mezonlari: norasmiy bahs-munozaralar o'tkazish, o'quv materialini erkin bayon etish va ifodalash imkoniyati, ma'ruzalar soni kamligi, lekin seminarlar soni ko'pligi, o'quvchilar tashabbus ko'rsatishlariga imkoniyatlar yaratilishi, kichik guruh, katta guruh, sinf jamoasi bo'lib ishlash uchun topshiriqlar berish, yozma ishlar bajarish va boshqa metodlardan iborat bo'lib, ular ta'lim-tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirishda o'ziga xos ahamiyatga ega.

Ta'lim jarayoni o'quv materialini mazmunini yoritishga xizmat qiluvchi muayyan mavzu bo'yicha nazariy va amaliy bilimlar majmuini ifoda etish imkonini beradi. Ta'lim mazmunida, shuningdek, o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishi lozim bo'lgan tushuncha, ko'nikma hamda malakalarning hajmi ham o'z ifodasini topa olishi lozim. Zero, ta'lim mazmunining g'oyaviy jihatdan mukammalligi o'quvchilar tomonidan muayyan bilim, ko'nikma va malakalarning o'zlashtirilish darajasi bilan belgilanadi. Buning samarasi o'quvchilar tomonidan ma'lum tushunchalarning o'zlashtirilishi, ko'nikma va malakalarning shakllanishini ta'minlovchi shartlarning ishlab chiqilganligida namoyon bo'ladi.

Zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni o'quvchilarga yetkazib berish, ularda ma'lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish, shuningdek, o'quvchilar faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko'nikma va malakalar darajasini baholash o'qituvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi.

Pedagogik texnologiyalardan majburan foydalanish mumkin emas. Aksincha, tajribali pedagoglar tomonidan asoslangan yoki ular tomonidan qo'llanilayotgan ilg'or texnologiyalardan maqsadga muvofiq foydalanish bilan birga, ularni ijodiy rivojlantirish maqsadga muvofiqdir. Bugungi kunda o'quvchilarning o'quv va ijodiy faolliklarini oshiruvchi hamda ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida katta tajriba to'plangan bo'lib, ushbu tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritiladi.

Matematika darslarida foydalaniladigan interfaol metodlardan bir nechtasining mohiyati va ulardan foydalanish usullarini ko'rib chiqamiz. "6x6x6" metodi. "6x6x6" metodi yordamida bir vaqtning o'zida 36 nafar o'quvchini muayyan faoliyatga jalb etish orqali ma'lum topshiriq yoki masalani hal etish, shuningdek, guruhlarining har bir a'zosi imkoniyatlarini aniqlash, ularning qarashlarini bilib olish mumkin. Bu metod asosida tashkil etilayotgan mashg'ulotda har birida 6 nafardan ishtirokchi bo'lgan 6 ta guruh o'qituvchi tomonidan o'rta tashlangan muammoni muhokama qiladi. Belgilangan vaqt nihoyasiga yetgach o'qituvchi 6 ta guruhni qayta tuzadi. Qaytadan shakllangan guruhlarining har birida avvalgi 6 ta guruhdan bittadan vakil bo'ladi. Yangidan shakllangan guruh a'zolari o'z jamoadoshlariga guruhi

tomonidan muammo yechimi sifatida taqdim etilgan xulosani bayon etib beradilar va mazkur yechimlarni birgalikda muhokama qiladilar.

“Klaster” metodi. Klaster (g‘uncha, bog‘lam) metodi pedagogik, didaktik strategiyaning muayyan shakli bo‘lib, u o‘quvchilarga ixtiyoriy muammolar xususida erkin, ochiq o‘ylash va shaxsiy fikrlarni bemaolol bayon etish uchun sharoit yaratishga yordam beradi. Mazkur metod turli xil g‘oyalar o‘rtasidagi aloqalar to‘g‘risida fikrlash imkoniyatini beruvchi tuzilmani aniqlashni talab etadi. “Klaster” metodi aniq ob‘ektga yo‘naltirilmagan fikrlash shakli sanaladi. Undan foydalanish inson miya faoliyatining ishlash tamoyili bilan bog‘liq ravishda amalga oshadi. Ushbu metod muayyan mavzuning o‘quvchilar tomonidan chuqur hamda puxta o‘zlashtirilguniga qadar fikrlash faoliyatining bir maromda bo‘lishini ta‘minlashga xizmat qiladi.

Metod guruh asosida tashkil etilayotgan mashg‘ulotlar va o‘quvchilar tomonidan bildirilayotgan g‘oyalarning majmui tarzida namoyon bo‘ladi. Bu esa ilgari surilgan g‘oyalarni umumlashtirish va ular o‘rtasidagi aloqalarni topish imkoniyatini yaratadi. “Zakovatli zukko” metodi. Mavjud bilimlarni puxta o‘zlashtirishda o‘quvchlarning fikrlash, tafakkur yuritish layoqatlariga egaliklari muhim ahamiyatga ega. “Zakovatli zukko” metodi o‘quvchilarda tezkor fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish, shuningdek, ularning tafakkur tezliklarini aniqlashga yordam beradi. Metod o‘z bilimlarini sinab ko‘rish istagida bo‘lgan o‘quvchilar uchun qulay imkoniyat yaratadi. Ular o‘qituvchi tomonidan berilgan savollarga qisqa muddatlarda to‘g‘ri va aniq javob qaytara olishlari zarur. Savollarning murakkablik darajasiga ko‘ra har bir savolga qaytarilgan to‘g‘ri javob uchun ballar belgilanadi. Metod o‘quvchilar bilan yakka tartibda, guruhli va ommaviy ishlashda birdek qo‘llanilishi mumkin.

“Charxpalak” metodi. “Charxpalak” texnologiyasidan o‘quv mashg‘ulotlarining barcha turlarida, dars boshi va oxirida, biror bo‘lim tugatilganidan keyin, o‘tilgan mavzularni o‘zlashtirganlik darajasini baholashda, takrorlash, mustahkamlash, oraliq va yakuniy nazoratlarni o‘tkazishda foydalanish mumkin. Mashg‘ulotlarni yakka va guruh shaklida tashkil etsa bo‘ladi. Qolaversa, o‘z ichiga og‘zaki va yozma ish shakllarini qamragan holda turli mazmun va xarakterga ega mavzularni o‘rganishda ham asqotadi.

“Bog‘la” metodi. Bu metoddan nafaqat matematika fanida, balki, balki boshqa fanlardan ham foydalanilsa bo‘ladi. Metod qoidasi shundan iboratki: mavzuga oid

rasm, predmet, qandaydir lavha, portret va hokazolarni o'quvchilarga ko'rsatiladi(mavzuni yozsangiz ham bo'ladi). O'quvchilardan ko'rsatilgan predmet (rasm va boshqalar) ni bugungi mavzuga qay darajada bo'g'liq va qanday bog'liq ekanligi so'raladi. Bu metod nima beradi?

1) masshtab ya'ni o'quvchining fikrlash doirasi sizning mavzuingiz doirasida yana ham kengroq tahlil qila olish imkonimi beradi.

2) Ijodkorligi oshadi.

3) O'quvchi tengdoshlarining fikrlarini tinglab, siz bergan ma'limotningina emas, balki yana ham kengroq tushunchalarga ega bo'ladi.

Mavzuni nima bilandir bilan bo'g'lay olish ko'nikmasi shakllanadi, rivojlanadi. Kreativ fikrlashni o'rganib boradi.

Xulosa Hozirgi kunda dars jarayonlarida o'quvchilarni diqqatini jalb eta olish va ularni bilimlarini yanada boyitish, ularni kreativ fikrlashga o'rgatish uchun yangicha metodlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Yangicha metodlardan foydalanish nafaqat o'quvchilarni fanga bo'lgan qiziqishini oshiradi, balki ularni dunyoqarashini ham kengayishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori (1999 yil 16 avgust) //Xalq ta'limi j. 1999. № 5

2. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Qarshi. Nasaf. 2000.

3. Tolipov O'. Q., Usmanboyeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. - Toshkent: "Fan". 2005.

4. Sherqulov. M . Ma'ruza matni dan, Toshkent: 2012

SOLIQLARNING YIG'ILUVCHANLIK DARAJASINI OSHIRISH

Jumanov Hosilbek G'aybulla o'g'li

*Toshkent davlat Iqtisodiyot universiteti Moliya fakulteti
Moliya va moliyaviy texnologiyalar yo'nalishi talabasi*

94 661 20 50

Hosilbekjumanov2050@gmail.com

Ilmiy rahbar: A. Abdullayev

„Iqtisodiy tahlil kafedrası” dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada daromadlarni samarali boshqarish strategiyasi sifatida soliqlarni yig'ish darajasini oshirish kontsepsiyasi ko'rib chiqiladi. U mavjud adabiyotlar va iqtisodiy nazariyadan tushunchalar olib, yanada umumlashtirilgan soliq tizimini qabul qilishning afzalliklari, muammolari va oqibatlarini o'rganadi. Keng qamrovli tahlil orqali maqola soliqlarni yig'ishni amalga oshirishning turli usullarini ko'rib chiqadi, uning potentsial natijalari to'g'risida empirik dalillarni taqdim etadi va siyosatchilar uchun uning oqibatlari to'g'risida tushuncha beradi. Muhokama o'zaro kelishuvlarni ko'rib chiqadi va iqtisodiy samaradorlik va ma'muriy soddalikni oshirish uchun soliqlarni yig'ish strategiyasini optimallashtirish bo'yicha tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: soliqlarni yig'ish, daromadlarni boshqarish, soliq siyosati, iqtisodiy samaradorlik, ma'muriy soddalik.

Аннотация. В данной статье рассматривается концепция повышения собираемости налогов как стратегия эффективного управления доходами. Опираясь на информацию из существующей литературы и экономической теории, в нем рассматриваются преимущества, проблемы и последствия принятия более общей налоговой системы. Посредством всестороннего анализа в статье рассматриваются различные способы сбора налогов, приводятся эмпирические данные о его потенциальных результатах и дается представление о его последствиях для политиков. Обсуждение рассматривает компромиссы и завершается рекомендациями по оптимизации стратегий сбора налогов для повышения экономической эффективности и упрощения администрирования.

Ключевые слова: сбор налогов, управление доходами, налоговая политика, экономическая эффективность, административная простота.

Annotation. This article examines the concept of improving tax collection as a strategy for effective revenue management. Drawing on information from existing literature and economic theory, it examines the benefits, challenges, and consequences of adopting a more general tax system. Through a comprehensive analysis, the article examines different ways of collecting taxes, provides empirical evidence of its potential results, and provides insight into its implications for policymakers. The discussion examines the trade-offs and concludes with recommendations for optimizing tax collection strategies to improve cost efficiency and simplify administration.

Key words: tax collection, revenue management, tax policy, economic efficiency, administrative simplicity.

Annotatsiya. Ushbu maqolada daromadlarni samarali boshqarish strategiyasi sifatida soliqlarni yig'ish darajasini oshirish kontseptsiyasi ko'rib chiqiladi. U mavjud adabiyotlar va iqtisodiy nazariyadan tushunchalar olib, yanada umumlashtirilgan soliq tizimini qabul qilishning afzalliklari, muammolari va oqibatlarini o'rganadi. Keng qamrovli tahlil orqali maqola soliqlarni yig'ishni amalga oshirishning turli usullarini ko'rib chiqadi, uning potentsial natijalari to'g'risida empirik dalillarni taqdim etadi va siyosatchilar uchun uning oqibatlari to'g'risida tushuncha beradi. Muhokama o'zaro kelishuvlarni ko'rib chiqadi va iqtisodiy samaradorlik va ma'muriy soddalikni oshirish uchun soliqlarni yig'ish strategiyasini optimallashtirish bo'yicha tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: soliqlarni yig'ish, daromadlarni boshqarish, soliq siyosati, iqtisodiy samaradorlik, ma'muriy soddalik.

Soliq hukumatlar uchun davlat xarajatlarini moliyalashtirish uchun daromad olishning asosiy vositasidir. Biroq, soliq tizimlarining murakkabligi va samarasizligi soliq to'lovchilar uchun ham, hokimiyat organlari uchun ham jiddiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Ushbu muammolarni hal qilishning yondashuvlaridan biri soliqlarni yig'ish darajasini oshirish, soliq tuzilmasi va boshqaruv jarayonlarini soddalashtirishdir. Ushbu maqolada soliqlarni yig'ishning asoslari, uning potentsial foydalari, muammolari va daromadlarni boshqarish oqibatlari ko'rib chiqiladi.

Mavjud adabiyotlar turli kontekstlarda soliqlarni yig'ishning potentsial afzalliklarini ta'kidlaydi. Olimlarning ta'kidlashicha, yig'ilgan soliq tizimlari soliq to'lovchilar uchun muvofiqlik xarajatlarini va hokimiyat uchun ma'muriy yuklarni kamaytirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirishi mumkin. Bundan tashqari, soddalashtirilgan soliq tuzilmasi shaffoflik, tenglik va tushunish qulayligini oshirishi

va shu bilan soliq to'lovchilarning muvofiqligini yaxshilashi mumkin. Biroq, tanqidchilar daromadlarni taqsimlashga potentsial ta'sir va yangi soliq rejimiga o'tishning murakkabligi kabi savdo-sotiq bilan bog'liq xavotirlarni ko'tarmoqdalar.

Ushbu tadqiqotda soliq yig'ish bo'yicha mavjud adabiyotlarni har tomonlama ko'rib chiqish, nazariy asoslar, empirik tadqiqotlar va siyosat tahlillaridan tushunchalar olish. Tahlil soliqlarni yig'ish darajasini oshirish bilan bog'liq asosiy dalillarni, empirik dalillarni va siyosat oqibatlarini aniqlashga qaratilgan. Bundan tashqari, ushbu tadqiqot samaradorligi va muammolarini baholash uchun soliqlarni yig'ish strategiyasini amalga oshirgan mamlakatlarning amaliy tadqiqotlari va qiyosiy tahlillarini o'rganadi.

Soliqlarni yig'ish darajasini oshirish odatda turli xil soliqlarni kengroq toifalarga birlashtirishni yoki murakkablikni kamaytirish uchun soliq tizimini soddalashtirishni o'z ichiga oladi. Bunga murojaat qilishning bir necha yo'li:

- Soliq konsolidatsiyasi: o'xshash soliqlarni kengroq toifalarga birlashtirish. Masalan, daromad solig'ining har xil turlarini (masalan, shaxsiy daromad solig'i, korporativ daromad solig'i) yagona daromad solig'i tizimiga birlashtirish bu soliq ma'muriyatini soddalashtiradi va muvofiqlik yukini kamaytiradi.

Soliq konsolidatsiyasi, siz ta'riflaganingizdek, o'xshash soliqlarni kengroq toifalarga birlashtirish orqali soliq tizimlarini soddalashtirishga qaratilgan strategiyadir. Ushbu yondashuv bir nechta potentsial afzalliklarga ega bo'lishi mumkin, jumladan:

Soddalashtirish: soliqlarning har xil turlarini kengroq toifalarga birlashtirish orqali soliq to'lovchilar soliq majburiyatlarini tushunishni osonlashtirishi mumkin, bu esa xatolarning kamayishiga va muvofiqlik xarajatlarining kamayishiga olib kelishi mumkin.

Samaradorlik: konsolidatsiya davlat boshqaruvi organlari boshqarishi kerak bo'lgan alohida soliq tizimlari sonini kamaytirish orqali soliq ma'muriyatini soddalashtirishi mumkin. Bu xarajatlarni tejashga va resurslardan yanada samarali foydalanishga olib kelishi mumkin.

Kapital: konsolidatsiya soliq to'lovchining o'ziga xos sharoitlaridan qat'i nazar, daromad yoki faoliyatning o'xshash turlariga izchil ravishda soliq solinishini ta'minlash orqali yanada adolatli soliq tizimini yaratishga yordam beradi.

Biroq, soliq konsolidatsiyasining kamchiliklari ham bo'lishi mumkinligini ta'kidlash muhimdir. Masalan, bu ba'zi soliq to'lovchilarning konsolidatsiya qanday amalga oshirilishiga qarab, yanada murakkab tizimga qaraganda ko'proq soliq to'lashiga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, soliqlarni birlashtirish soliq

maqsadlari uchun muayyan xatti-harakatlar yoki faoliyatni maqsad qilib qo'yishni qiyinlashtirishi mumkin, bu esa ma'lum soliq siyosatining samaradorligini cheklashi mumkin.

Umuman olganda, soliq konsolidatsiyasi murakkab masala bo'lib, uning potentsial ta'siri va kelishuvlarini diqqat bilan ko'rib chiqishni talab qiladi. Hukumatlar konsolidatsiya ularning soliq tizimi uchun to'g'ri yondashuv ekanligini aniqlash uchun soddalashtirish va samaradorlikning afzalliklarini potentsial kamchiliklarga qarshi tortishlari kerak.

• Yagona soliq stavkalari: turli mintaqalar yoki yurisdiksiyalarda yagona soliq stavkalarini joriy etish soliq ma'muriyatini soddalashtirishi va murakkablikni kamaytirishi mumkin. Bu savdo solig'i stavkalari, mol-mulk solig'i stavkalari yoki korporativ soliq stavkalarini standartlashtirishni o'z ichiga olishi mumkin.

Turli mintaqalar yoki yurisdiksiyalarda yagona soliq stavkalarini amalga oshirish, birinchi navbatda, soliq ma'muriyatini soddalashtirish va murakkablikni kamaytirishda bir nechta imtiyozlarni taklif qilishi mumkin. Bu erda ba'zi asosiy afzalliklar va mulohazalar:

Soddalashtirilgan muvofiqlik: yagona soliq stavkalari yuridik va jismoniy shaxslarga soliq qoidalarini tushunish va ularga rioya qilishni osonlashtiradi. Doimiy stavkalar bilan, qancha soliq qarzi borligi haqida kamroq chalkashliklar mavjud bo'lib, bu soliqni topshirish jarayonlarini yumshatishga olib keladi.

Ma'muriy yukning kamayishi: hukumatlar soliq ma'muriyatiga, jumladan, ijro etish, yig'ish va soliq to'lovchilarga yordam berishga katta mablag' sarflaydi. Soliq stavkalarini standartlashtirish orqali ma'muriyatlar ushbu jarayonlarni soddalashtirishi, xarajatlarni kamaytirishi va boshqa ustuvorliklar uchun resurslarni bo'shatishi mumkin.

Kengaytirilgan iqtisodiy samaradorlik: mintaqalar bo'yicha soliq stavkalarining o'zgarishi iqtisodiy qarorlar qabul qilishni buzishi mumkin, chunki jismoniy shaxslar va korxonalar o'z tanlovlarini iqtisodiy asoslarga emas, balki soliq masalalariga asoslashlari mumkin. Yagona soliq stavkalari ushbu buzilishlarni yumshatishi mumkin, bu esa resurslarni yanada samarali taqsimlashga olib keladi.

Adolat va tenglikni targ'ib qilish: soliq stavkalarining nomuvofiqligi adolatsizlikka olib kelishi mumkin, ayniqsa o'xshash iqtisodiy faoliyat turli mintaqalarda turlicha soliqqa tortilsa. Yagona soliq stavkalari soliq to'lovchilarga joylashuvidan qat'i nazar teng munosabatda bo'lish orqali adolat va tenglikni targ'ib qiladi.

Shu bilan birga, yagona soliq stavkalarini amalga oshirish bilan bog'liq muammolar va mulohazalar ham mavjud:

1-jadval. 2018-22 yillar uchun YalMga nisbatan byudjetlar daromadlari

mlrd so'm

	2018 y.		2019 y.		2020 y.		2021 y.		2022 y., prognoz	
	summa	YalMga nisbatan %da	summa	YalMga nisbatan %da	summa	YalMga nisbatan %da	summa	YalMga nisbatan %da	summa	YalMga nisbatan %da
YalM	406 648		529 391		602 551		734 588		839 989	
Konsolidatsiyalashgan byudjet daromadlari	107 035	26,3%	137 057	25,9%	156 249	25,9%	196 405	26,7%	254 582,5	30,3%
Davlat byudjeti daromadlari	79 099	19,5%	112 165	21,2%	132 938	22,1%	164 681	22,4%	199 500	23,7%

Mintaqaviy tafovutlar: turli mintaqalar turli darajadagi iqtisodiy rivojlanish, infratuzilma va yashash narxiga ega bo'lishi mumkin. Yagona soliq stavkalarini amalga oshirish nomutanosibliklarni kuchaytirishi mumkin, ayniqsa soliq stavkalari ma'lum hududlar uchun juda yuqori yoki juda past darajada belgilangan bo'lsa.

Siyosiy muammolar: soliq siyosati ko'pincha siyosiy mulohazalarga bo'ysunadi va siyosatchilar soliq stavkalarining pastligidan foyda ko'radigan yoki soliq ustuvorliklari turlicha bo'lgan hududlarning yagona soliq stavkasi takliflariga qarshilik ko'rsatishi mumkin.

Daromad natijalari: yagona soliq stavkalari ayrim hududlarda daromad ortishiga, boshqalarida daromad yo'qotilishiga olib kelishi mumkin. Siyosatchilar fiskal barqarorlikni ta'minlash uchun daromadlar va potentsial kompensatsiya choralarini diqqat bilan ko'rib chiqishlari kerak.

O'tish xarajatlari: yagona soliq stavkalariga o'tish ma'muriy va amalga oshirish xarajatlarini, shu jumladan soliq tizimini yangilash, xodimlarni qayta tayyorlash va soliq to'lovchilarga o'zgartirishlar kiritishni o'z ichiga olishi mumkin.

Umuman olganda, yagona soliq stavkalarini amalga oshirish bir nechta afzalliklarni taklif qilishi mumkin, bu muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta'minlash uchun mintaqaviy dinamikani, daromad oqibatlarini va siyosiy maqsadga muvofiqligini diqqat bilan ko'rib chiqishni talab qiladi.

- Tekis soliqlar: barcha soliq to'lovchilar o'z daromadlari yoki iste'mollarining soliq bilan bir xil foizini to'laydigan tekis soliqlarni joriy eting. Bu murakkab soliq qavslariga bo'lgan ehtiyojni yo'q qiladi va ma'muriy xarajatlarni kamaytiradi.

- Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS): ishlab chiqarish va taqsimlashning har bir bosqichida qo'shilgan qiymatga soliq soladigan QQS tizimini joriy etish. VATs odatda an'anaviy savdo soliqlariga qaraganda boshqarish osonroq va bir nechta mavjud soliqlarni almashtirish uchun tuzilishi mumkin.

- Soddashtirilgan ajratmalar va kreditlar: soliq to'lovchilar uchun eng muhim yoki xulq-atvorga eng katta ta'sir ko'rsatadigan ajratmalar va kreditlar sonini kamaytiring. Bu soliq topshirishni soddashtiradi va soliqlardan qochish imkoniyatlarini kamaytiradi.

- Soliq qonunlarini uyg'unlashtirish: takrorlanish va murakkablikni kamaytirish uchun soliq qonunlari va qoidalarini hukumatning turli darajalarida (masalan, federal, shtat/viloyat, mahalliy) tekislang. Bu standartlashtirish ta'riflar o'z ichiga olishi mumkin, exemptions, va topshirish talablar.

- Avtomatlashtirish va texnologiya: jarayonlarni avtomatlashtirish va samaradorlikni oshirish uchun soliq ma'muriyati texnologiyasiga sarmoya kiriting. Elektron ariza berish tizimlari, onlayn to'lov portallari va ma'lumotlar tahlili soliq yig'ish va ijro etilishini soddashtirishga yordam beradi[6].

- Xalq ta'limi: soliq to'lovchilarga soliq tizimidagi o'zgarishlar to'g'risida ma'lumot berish va ularga rioya qilish bo'yicha ko'rsatmalar berish. Aniq aloqa va resurslar soliq to'lovchilarga o'z majburiyatlarini tushunishga va xatolarni kamaytirishga yordam beradi.

Soliqlarni yig'ish soliq tizimini soddashtirishi, muvofiqlik xarajatlarini kamaytirishi va samaradorlikni oshirishi mumkin, ammo daromad, kapital va iqtisodiy xatti-harakatlarga potentsial ta'sirini hisobga olish kerak. Har qanday o'zgarishlar kutilmagan oqibatlarisiz o'z maqsadlariga erishishlarini ta'minlash uchun diqqat bilan baholanishi kerak.

Muhokama soliqlarni yig'ish strategiyasini amalga oshirishda ishtirok etadigan savdo-sotiqnlarni ko'rib chiqadi. Soliq tizimini soddashtirish muhim foyda keltirishi mumkin bo'lsa-da, daromad yo'qotish potentsiali, taqsimot oqibatlari va ma'muriy murakkabliklar kabi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Siyosatchilar ushbu savdo-sotiqni diqqat bilan ko'rib chiqishlari va samaradorlik, kapital va daromadlarning etarligini muvozanatlashtiradigan soliqlarni yig'ish sxemalarini ishlab chiqishlari kerak. Bundan tashqari, samarali aloqa va manfaatdor tomonlarni

jalb qilish qo'llab-quvvatlash va soliq islohoti tashabbuslari bilan bog'liq muammolarni hal qilish uchun juda muhimdir.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, soliqlarni yig'ish darajasini oshirish daromadlarni boshqarishni takomillashtirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishga va'da beradi. Shu bilan birga, soliq islohoti harakatlarining o'ziga xos konteksti va maqsadlarini ko'rib chiqadigan nuanced yondashuvni qabul qilish juda muhimdir. Siyosatchilar soliqlarni yig'ish sxemalarini loyihalashda soddaligi, shaffofligi va ma'muriy maqsadga muvofiqligini birinchi o'ringa qo'yishlari kerak. Bundan tashqari, yuzaga keladigan muammolarni hal qilish va soliq siyosati islohotlarining samaradorligini ta'minlash uchun doimiy baholash va moslashtirish zarur. Umuman olganda, soliqlarni yig'ish strategiyasini optimallashtirish orqali hukumatlar daromadlarni boshqarish jarayonlarini soddalashtirishi, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi va soliq to'lovchilarning muvofiqligini yaxshilashi mumkin.

Adabiyotlar.

1. Allred, B. B., Nielson, D. L., Sharman, J. C., & Findley, M. G. 2017. Anonymous shell companies: a global audit study and field experiment in 176 countries. Forthcoming, *Journal of International Business Studies*.
2. Cheynel, E. 2013. A theory of voluntary disclosures and cost of capital. *Review of Accounting Studies*, 18(4), 987–1020.
3. Balakrishnan, K., Blouin, J., & Guay, W. R. 2015. Does tax aggressiveness reduce financial reporting transparency? Working Paper, London Business School and University of Pennsylvania
4. Dunne, K. M., & Ndubizu, G. A. 1995. International acquisition accounting method and corporate multinationalism: evidence from foreign acquisitions. *Journal of International Business Studies*, 26(2), 361–377.
5. Government Accountability Office (GAO). 2008. Large US corporations and federal contractors with subsidiaries in jurisdictions listed as tax havens or financial privacy jurisdictions. GAO-09-157. Washington, DC, December
6. Hope, O.-K., Ma, M., & Thomas, W. B. 2013. Tax avoidance and geographic earnings disclosures. *Journal of Accounting and Economics*, 56, 170–189.
7. Klassen, K. J., & Laplante, S. K. 2012b. Are US multinational corporations becoming more aggressive income shifters? *Journal of Accounting Research*, 50, 1245–1285.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BUDJETI DAROMATLARINING AMALDAGI HOLATI TAHLILI

Axmadjonov Xojiakbar Ixtiyorjon o'g'li
Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti
Moliya fakulteti talabasi
Ilmiy rahbar: A. Abdullayev
„Iqtisodiy tahlil kafedrası” dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi byudjetidagi daromadlarning joriy holati har tomonlama tahlil qilingan. Iqtisodiy ko'rsatkichlar, daromad oqimlari va fiskal siyosatni o'rganish orqali u mamlakatning moliyaviy manzarasi haqida tushuncha berishga qaratilgan. Tadqiqotda O'zbekistonning byudjet daromadlari to'g'risida chuqur tushuncha berish uchun adabiyotlarni o'rganish, statistik tahlil va iqtisodiy metodologiyalardan foydalanilgan. Tendentsiyalar, muammolar va imkoniyatlarni ochib berish orqali u millatning keng iqtisodiy traektoriyasiga oydinlik kiritadi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, byudjet, daromadlar tahlili, iqtisodiy ko'rsatkichlar, fiskal siyosat, daromadlar oqimi.

Markaziy Osiyoning qoq markazida joylashgan O'zbekiston Respublikasi 1991 yilda mustaqillikka erishganidan buyon muhim iqtisodiy o'zgarishlarga guvoh bo'ldi. O'zbekistonning iqtisodiy siyosati va faoliyati mintaqadagi eng yirik va aholisi ko'p mamlakatlardan biri sifatida katta ahamiyatga ega. Uning iqtisodiy asosining hal qiluvchi jihati davlat byudjeti bo'lib, u davlat operatsiyalari va davlat xizmatlari uchun moliyaviy asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu byudjetning Markaziy qismi turli manbalar, shu jumladan soliqlar, tariflar va boshqa daromad oqimlari orqali olinadigan daromadlardir. Byudjet daromadlari dinamikasini tushunish siyosatchilar, iqtisodchilar va fuqarolar uchun juda muhimdir, chunki bu mamlakatning moliyaviy salomatligi, ustuvorliklari va rivojlanish traektoriyasini aks ettiradi. Ushbu maqola O'zbekiston byudjeti daromadlarining hozirgi holatini tahlil qilish, uning tarkibi, tendentsiyalari va iqtisodiyotga ta'sirini o'rganishga qaratilgan¹.

O'zbekiston byudjeti daromadlarining hozirgi holatini tahlil qilish uchun ushbu tadqiqotda aralash usul qo'llaniladi. Miqdoriy tahlil rasmiy manbalardan, shu

¹ Malikov T.S, Olimjonov O.O Moliya darslik-T “Iqtisod-moliya”, 2019 125 b.

jumladan hukumat hisobotlari, statistik nashrlar va iqtisodiy ko'rsatkichlardan olingan fiskal ma'lumotlarni tekshirishni o'z ichiga oladi. Ushbu ma'lumotlar punktlari naqsh va munosabatlarni aniqlash uchun trendlarni tahlil qilish, regressiyani modellashtirish va qiyosiy baholash kabi statistik metodlarga bo'ysunadi. Sifatli tahlil ekspert intervyularidan, siyosiy hujjatlardan va ilmiy adabiyotlardan tushunchalarni kiritish orqali miqdoriy topilmalarni to'ldiradi. Ushbu tadqiqot turli xil ma'lumot manbalarini uchburchagi bilan O'zbekistonning byudjet daromadlari to'g'risida aniq tushuncha berishga qaratilgan.

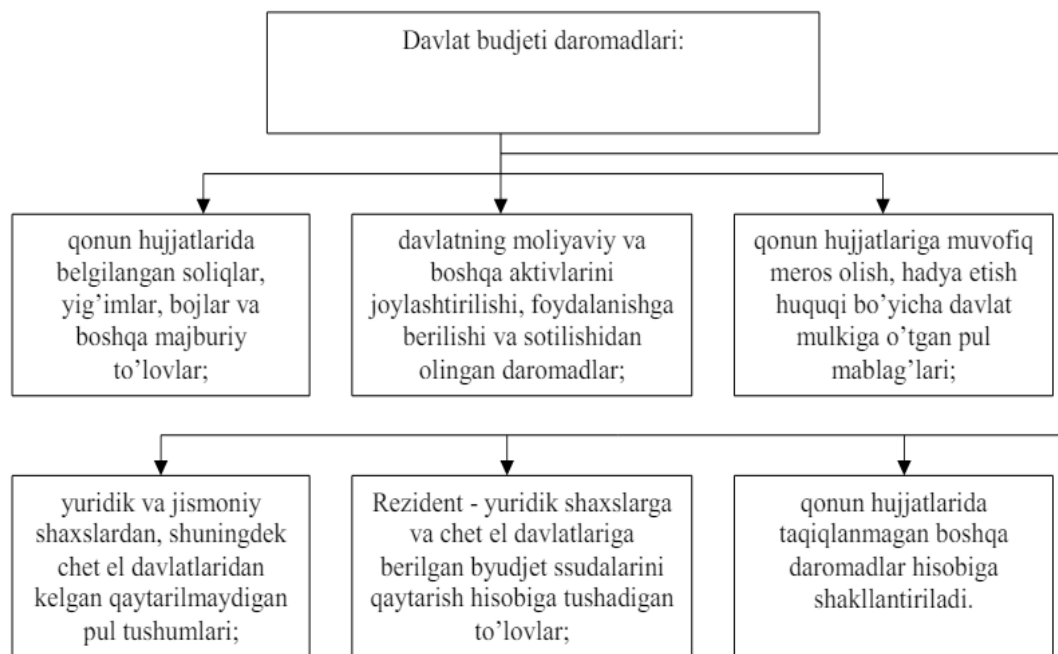
Yurtimizda chuqur iqtisodiy isloxotlar amalga oshirilayotgan hozirgi zamonda davlat budjeti daromatlari yaxshilanishi va samarali boshqarilish ahamiyati g'oyat yuksakdir. Bugungi kunda Davlat tomonidan islohotlar qilish va tarmoqlarni davlat tomonidan qo'llab quvvatlash, xamda ularning samaradorligini yanada oshirish kabi vazifalarini kun tartibiga qo'yar ekan u o'z navbatida budjet daromadlarini samarali shakllantirish tizimini joriy qilmoqligi zarur xisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti daromadlari mamlakat yalpi ichki (milliy) mahsulotini taqsimlash va qayta taqsimlash umumiy jarayonining elementlaridan biri bo'lib, ular oraliq (tranzit) xarakterga ega. Ular yuridik va jismoniy shaxslarga tegishli bo'lgan daromadlar va jamg'armalarning bir qismini budjetga o'tkazilishi natijasida vujudga keladi. Budjet daromadlarining moddiy-buyumlashgan mazmunini davlatning ixtiyoriga borib tushgan pul mablag'lari tashkil etadi. Bu moliyaviy (budjet) kategoriyaning namoyon bo'lish shakli budjetga borib tushuvchi turli soliqlar, to'lovlar, yig'imlar, bojlar va ajratmalardan iborat. Davlat budjetining daromadlari o'zlarining manbalari, ijtimoiy-iqtisodiy xarakteri, mulkchilik shakli, soliq va to'lovlarning turi, mablag'larning tushish shakli va ularni budjetga undirish metodlariga muvofiq klassifikatsiya qilinishi mumkin². Eng avvalo, davlat budjetining daromadlari o'zlarining manbalariga ko'ra quyidagi uch guruhga bo'linadi: Soliqli daromadlar, nosoliqli daromadlar, tiklanmaydigan tarzda o'tkaziladigan pul mablag'lari.

Nosoliqli daromadlar tarkibiga quyidagilar kiradi: - davlat mulkidan foydalanishdan olingan daromadlar (soliqlar va yig'imlar to'g'risidagi qonunchilikka muvofiq to'langan soliq va yig'imlardan so'ng); - budjet tashkilotlari tomonidan ko'rsatilgan haqli (to'lovli) xizmatlardan kelgan daromadlar (soliqlar va yig'imlar to'g'risidagi qonunchilikka muvofiq to'langan soliq va yig'imlardan

² E.Gadoev, N.Kuzieva. Jismoniy shaxslani soliqqa tortish. Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik. TDIU, Iqtisodiyot. 2019 y. 430 b

so'ng); - fuqarolik-huquqiy, ma'muriy va jinoiy choralarni qo'llash natijasida olingan mablag'lar, jumladan, jarimalar, konfiskatsiyalar, kompensatsiyalar va davlat sub'ektlariga etkazilgan zararlarni tiklash bo'yicha olingan mablag'lar; - moliyaviy yordam ko'rinishidagi daromadlar (budjet ssudalari va budjet kreditlaridan tashqari); - boshqa nosoliqli daromadlar³. Hozirgi amaliyotda Davlat budjetining daromadlari quyidagi tartibda klassifikatsiya qilinayapti

Iqtisodiyotda tub tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish, modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash sharoitida budjeti daromadlari tarkibida soliqlarning mohiyati, soliq munosabatlarning ahamiyati, soliq tizimida va davlat budjetining daromadlaridagi salmog'ini nazariy va amaliy ma'lumotlarga tayangan holda tahlil etish va o'rganish bugungi kun talabi hisoblanadi. Soliq tizimida mavjud soliqlar iqtisodiy mazmunmohiyatiga ko'ra to'g'ri(bevosita) va egri(bilvosita) soliqlarga bo'linadi⁴. To'g'ri soliqlarni soliq to'lovchilarning o'zi to'g'ridan-to'g'ri to'laydi, soliqning huquqiy jihatdan ham, haqiqiy to'lovchisi ham bitta shaxs bo'ladi. Bu soliqlarga daromaddan va mulkdan to'lanadigan barcha soliqlar kiradi. Egri soliqlar yuridik jihatdan to'lovchilari mahsulot, ish va xizmatlarni yuklab yuboruvchilar

³ Mexmonov S.A. G'aznachilikda axborot tizimlari. Darslik. – Toshkent. "IQTISODMOLIYA",2023. – 186 b.

⁴ Vahobov.A.V, Jo'rayev.A.S. Soliq va soliqqa tortish. Darslik. T.: Iqtisodiyot-Moliya. 2018.-408 b.

bo'lib, soliqning haqiqiy og'irligi oxirgi iste'molchining zimmasiga tushadi, soliq summasi tovar, ish va xizmatlar narxi ustiga ustama tarzda o'rnatiladi.

Iqtisodiyotda tub tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish, modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash sharoitida budjeti daromadlari tarkibida soliqlarning mohiyati, soliq munosabatlarining ahamiyati, soliq tizimida va davlat budjetining daromadlaridagi salmog'ini nazariy va amaliy ma'lumotlarga tayangan holda tahlil etish va o'rganish bugungi kun talabi hisoblanadi. Soliq tizimida mavjud soliqlar iqtisodiy mazmunmohiyatiga ko'ra to'g'ri(bevosita) va egri(bilvosita) soliqlarga bo'linadi. To'g'ri soliqlarni soliq to'lovchilarning o'zi to'g'ridan-to'g'ri to'laydi, soliqning huquqiy jihatdan ham, haqiqiy to'lovchisi ham bitta shaxs bo'ladi. Bu soliqlarga daromaddan va mulkdan to'lanadigan barcha soliqlar kiradi⁵. Egri soliqlar yuridik jihatdan to'lovchilari mahsulot, ish va xizmatlarni yuklab yuboruvchilar bo'lib, soliqning haqiqiy og'irligi oxirgi iste'molchining zimmasiga tushadi, soliq summasi tovar, ish va xizmatlar narxi ustiga ustama tarzda o'rnatiladi.

Natijalar O'zbekistonda byudjet daromadlarining ko'p qirraliligi va uning fiskal siyosat va iqtisodiy taraqqiyotga ta'sirini ko'rsatadi. Soliq tushumlariga bo'lgan ishonchning ortishi soliqlarning muvofiqligini oshirish, ma'muriy protseduralarni soddalashtirish va daromadlarning o'sishini ta'minlash uchun soliq bazasini kengaytirish muhimligini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, daromad manbalarini diversifikatsiya qilish va tashqi yordamga bog'liqlikni kamaytirish bo'yicha harakatlar fiskal barqarorlik va avtonomiyani kuchaytirishi mumkin. Norasmiy iqtisodiy faoliyat, soliq to'lashdan bo'yin tovlash va ma'muriy samarasizlik kabi muammolarni hal qilish daromadlarni optimallashtirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun juda muhimdir. Bundan tashqari, byudjet ustuvorliklarini rivojlanishning uzoq muddatli maqsadlariga moslashtirish davlat xarajatlari ta'sirini maksimal darajada oshirish va inklyuziv o'sishni ta'minlash uchun juda muhimdir.

Xulosa va takliflar:

Tahlilda O'zbekiston byudjeti daromadlarining hozirgi holati to'g'risida qimmatli tushunchalar berilgan bo'lib, erishilgan yutuqlar va qiyinchiliklar yoritilgan. Fiskal barqarorlikni saqlash va barqaror iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash uchun siyosatchilar daromadlarni safarbar qilishni kuchaytirish, xarajatlar samaradorligini oshirish, shaffoflik va hisobdorlikni oshirishga qaratilgan islohotlarni amalga oshirishga e'tibor qaratishlari kerak. Bundan tashqari, qulay

⁵Abdirahimova D. Moliya bozori va moliyaviy texnologiyalar. Darslik. – Toshkent. “IQTISODMOLIYA”,2022. – 404 b.

ishbilarmonlik muhitini yaratish, xususiy sektor ishtirokini rag'batlantirish va inson kapitaliga sarmoya kiritish mamlakatning to'liq iqtisodiy salohiyatini ochish uchun juda muhimdir. Fiskal boshqaruv va iqtisodiy boshqaruvga kompleks yondashuvni qo'llagan holda, O'zbekiston byudjet daromadlari dinamikasining murakkab tomonlarini ko'rib chiqishi va farovon kelajakka yo'l ochishi mumkin.

Maqolada O'zbekistonni moliyaviy barqarorlik va iqtisodiy farovonlik sari yo'naltirish uchun byudjet daromadlari tendentsiyalarini doimiy monitoring qilish va baholash, faol siyosat choralari bilan birgalikda muhimligi ta'kidlangan.

Xulosa o'rnida aytishimiz kerakki mamlakatimizda mavjud ijtimoiy ehtiyojlarini mablag' bilan ta'minlash uchun mustahkam moddiy asosni yaratish zarur, lekin davlat budjeti daromadlarisiz bunga erishib bo'lmaydi. Shuning uchun ham davlat budjetining daromadlari tushumini barqarorligi mamlakat iqtisodiyotini xarakterlaydigan eng muhim ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Biz davlat budjeti daromadlarini tarkibida birgina soliqlarning mohiyati va soliq munosabatlarining ahamiyatini o'rganar ekanmiz soliqlar budjet daromadlarini shakllantirishda va iqtisodiyotni rivojlantirishda qanchalik muhim vazifalarni amalga oshirishini tushunib yetdik. Biroq, ming afsuski ayrim soliqlar bo'yicha ko'zlangan prognozlar amalga oshirilmagan. Bunday holatlarni kelib chiqishiga birinchi tomondan soliqlarni rejalashtirishni to'g'ri yo'lga qo'yilmagaligi bo'lsa, ikkinchi tomoni tushumlarni o'z vaqtida va to'liq tushmasligidir. Bunday holatlarni kelib chiqishiga birinchi tomondan soliqlarni rejalashtirishni to'g'ri yo'lga qo'yilmagaligi bo'lsa, ikkinchi tomoni tushumlarni o'z vaqtida va to'liq tushmasligidir. Yuqoridagilardan kelib chiqib, budjet daromadlarini rejalashtirishni takomillashtirish yo'nalishlari sifatida quyidagilarni sanab o'tish mumkin:

- budjet daromadlarini rejalashtirish uchun zarur ma'lumotlar bazasini yetarli va sifatli darajada shakllantirish;
- bu boradagi huquqiy hujjatlarni qayta ko'rib chiqish va budjet daromadlarini rejalashtirish jarayoni tartibi, usullari, muddatlari hamda ishtirokchilar vazifalarini aniq ko'rsatib beruvchi huquqiy hujjat qabul qilish;
- ilmiy asoslangan va jahonning rivojlangan davlatlari amaliyotida qo'llaniladigan usullarni tatbiq qilish;

Muxtasar qilib aytadigan bo'lsak davlat budjeti daromadlarini to'g'ri rejalashtirish, ijrosini belgilangan tartibda va miqdorlarda ta'minlash davlatning o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar.

1. Malikov T.S, Olimjonov O.O Moliya darslik-T “Iqtisod-moliya”, 2019 125 b.
2. Vahobov.A.V, Jo`rayev.A.S. Soliq va soliqqa tortish. Darslik. T.: Iqtisodiyot-Moliya. 2018.-408 b.
3. E.Gadoev, N.Kuzieva. Jismoniy shaxslani soliqqa tortish. Oliy o`quv yurtlari talabalari uchun darslik. TDIU, Iqtisodiyot. 2019 y. 430 b
4. Mexmonov S.A. G‘aznachilikda axborot tizimlari. Darslik. – Toshkent. “IQTISODMOLIYA”,2023. – 186 b.
5. Abdirahimova D. Moliya bozori va moliyaviy texnologiyalar. Darslik. – Toshkent. “IQTISODMOLIYA”,2022. – 404 b.
6. Ganiyev B. Z. Global iqtisodiy rivojlanish. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent. “IQTISODMOLIYA”,2019. – 159 b.
7. Erkayev A.N. Innovatsion iqtisodiyot. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent. “IQTISODMOLIYA”, 2020. – 473 b.

DAVLAT BUDJETI BYUDJETNING NAZARIY ASOSLARI VA TAKOMILLASHTIRISH USULLARI

Jumanov Hosilbek G'aybulla o'g'li

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti

Moliya fakulteti talabasi

Xamraboyev Faxriddin Kamoliddin o'g'li

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti

Moliya fakulteti talabasi

Axmadjonov Xojiakbar Ixtiyorjon o'g'li

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti

Moliya fakulteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada davlat byudjetlarining nazariy asoslari o'rganilib, ularning fiskal siyosat va iqtisodiy boshqaruvdagi ahamiyati o'rganiladi. Daromadlarni shakllantirish va xarajatlarni taqsimlashning murakkabligini tushunish uchun keng qamrovli adabiyotlarni tahlil qiladi. Bundan tashqari, u samaradorlik, tenglik va barqarorlik kabi omillarni hisobga olgan holda davlat byudjetlarini oshirishning turli usullarini o'rganadi. Maqola siyosatchilarga byudjet tizimini mustahkamlash va iqtisodiy farovonlikni rivojlantirish bo'yicha qimmatli tushuncha va takliflarni taqdim etish bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: Davlat byudjeti, fiskal siyosat, davlat moliyasi, iqtisodiy barqarorlik, daromadlarni shakllantirish, xarajatlarni taqsimlash, byudjet jarayoni, fiskal shaffoflik.

Davlat byudjeti iqtisodiy barqarorlik va jamiyat farovonligiga erishish uchun hukumatning moliyaviy strategiyasini o'zida mujassam etgan fiskal siyosatning asosi bo'lib xizmat qiladi. Uning nazariy asoslari davlat moliyasi, makroiqtisodiy nazariya va boshqaruv asoslarini o'z ichiga oladi. Ushbu maqola ushbu asoslarni ajratish, mavjud adabiyotlarni tahlil qilish va zamonaviy iqtisodiyot ehtiyojlariga yaxshiroq xizmat qilish uchun davlat byudjetlarini ko'paytirish usullarini taklif qilishga qaratilgan.

Infratuzilmani rivojlantirishdan tortib, ijtimoiy ta'minot dasturlariga qadar hukumat faoliyatining samarali ishlashi uchun mustahkam davlat byudjeti juda muhimdir. Adam Smit va jon Maynard Keynes tomonidan kashshof bo'lgan klassik iqtisodiy nazariyalar fiskal aralashuvlar orqali iqtisodiyotni barqarorlashtirishda hukumatning rolini ta'kidlaydi. Smit davlatning minimal aralashuvini qo'llab-quvvatlaydi, birinchi navbatda jamoat tovarlari bilan ta'minlashga e'tibor qaratdi, Keynes iqtisodiyoti esa iqtisodiy tanazzul paytida talabni rag'batlantirish uchun davlat xarajatlarining muhimligini ta'kidlaydi.

Davlat byudjetlari to'g'risidagi zamonaviy adabiyotlarda daromadlarni shakllantirish va xarajatlarni taqsimlash o'rtasidagi murakkab muvozanat ta'kidlangan. Jeyms Byukenen va Richard Musgrave kabi olimlar fiskal siyosat va byudjetni boshqarish haqidagi tushunchamizga katta hissa qo'shdilar. Byukenenning jamoatchilik tanlovi nazariyasi siyosatchilarning oqilona xatti-harakatlarini va ijara izlash xatti-harakatlari va samarasizliklarini oldini olish uchun fiskal intizomga ehtiyoj borligini ta'kidlaydi. Musgravening davlat moliyasi nazariyasi byudjetni shakllantirishda siyosatchilarga rahbarlik qilib, taqsimlash, taqsimlash va barqarorlashtirish tamoyillarini belgilaydi.

Davlat byudjetlarini takomillashtirish daromadlarni safarbar qilish, xarajatlar samaradorligi va fiskal shaffoflikni hal qiladigan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Bir usul soliq bazasini kengaytirish va to'lashdan bo'yin tovlashni kamaytirish uchun soliq tizimlarini takomillashtirishni o'z ichiga oladi. Progressiv soliqqa tortishni amalga oshirish boylikni qayta taqsimlash orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda tenglikni ta'minlaydi. Bundan tashqari, hukumatlar inson kapitali, infratuzilma va innovatsiyalarga investitsiyalarni birinchi o'ringa qo'yish orqali xarajatlarni optimallashtirishi mumkin. Ishga asoslangan byudjetni qabul qilish siyosatchilarga xarajatlarni siyosat maqsadlariga moslashtirib, resurslarni yanada samarali taqsimlashga imkon beradi.

Yana bir usul mustahkam byudjet jarayonlari va jamoatchilik ishtiroki orqali fiskal shaffoflik va hisobdorlikni oshirishni o'z ichiga oladi. Ochiq byudjet tashabbuslarini amalga oshirish fuqarolarni jalb qilish va nazorat qilishni osonlashtiradi, davlat muassasalariga ishonchni kuchaytiradi. Bundan tashqari, texnologiya va ma'lumotlar tahlilini qo'llash byudjet samaradorligini oshiradi va byurokratik samarasizlikni kamaytiradi.

Davlat byudjeti davlat moliyasining asosi bo'lib, aholi ehtiyojlarini qondirish uchun daromadlarni shakllantirish va xarajatlarni taqsimlashning keng qamrovli rejasini ifodalaydi. Uning nazariy asoslari va takomillashtirish usullari turli xil iqtisodiy va siyosiy nazariyalarga, shuningdek amaliy mulohazalarga asoslangan. Mana, ba'zi asosiy nazariy asoslar va takomillashtirish usullari:

- Davlat moliyasi nazariyasi: iqtisodiyotning ushbu sohasi hukumatning iqtisodiyotdagi o'rni, shu jumladan resurslarni taqsimlash va daromadlarni taqsimlash bilan shug'ullanadi. Davlat byudjeti tenglik, samaradorlik va moliyaviy barqarorlik kabi tamoyillarga asoslanadi. Davlat moliyasi nazariyasi maqbul soliq tuzilmalari, davlat xarajatlarining ustuvor yo'nalishlari va davlat qarzini boshqarish to'g'risida tushuncha beradi.

Davlat moliyasi nazariyasi iqtisodiyotni o'rganishning asosiy yo'nalishi bo'lib, hukumatning iqtisodiyotdagi roliga qaratilgan. Unda hukumat soliqlar va boshqa vositalar orqali daromadlarni qanday oshirishi, shuningdek, ushbu daromadni jamoat tovarlari va xizmatlarini ko'rsatish uchun qanday sarflashi ko'rib chiqiladi.

Davlat moliyasi nazariyasidagi asosiy tushunchalardan biri bu bozor muvaffaqiyatsizligi g'oyasi. Bozor etishmovchiligi erkin bozor resurslarni samarali taqsimlay olmasa, tovarlar va xizmatlarning samarasiz taqsimlanishiga olib kelganda yuzaga keladi. Bunday hollarda hukumat bozordagi nosozlikni tuzatish va iqtisodiy farovonlikni yaxshilash uchun aralashishi mumkin.

Davlat moliyasi nazariyasi hukumat siyosatining taqsimot ta'sirini ham ko'rib chiqadi. Hukumatlar ko'pincha daromadlarni qayta taqsimlash va tengsizlikni kamaytirish uchun soliq va xarajatlar siyosatidan foydalanadilar. Bunga samaradorlik maqsadlarini muvozanatlash kiradi (ya'ni maksimal iqtisodiy farovonlik) tenglik bilan (ya'ni daromad va boylikning adolatli taqsimlanishini ta'minlash).

Davlat moliyasi nazariyasidagi yana bir muhim tushuncha fiskal barqarorlikdir. Bu hukumatning joriy xarajatlar darajasini saqlab qolish va uzoq muddat davomida qarz majburiyatlarini bajarish qobiliyatini anglatadi. Hukumatlar fiskal barqarorlikni ta'minlash va ortiqcha qarz to'planishiga yo'l qo'ymaslik uchun o'z byudjetlarini ehtiyotkorlik bilan boshqarishi kerak.

Umuman olganda, davlat moliyasi nazariyasi hukumatlar o'zlarining moliyaviy siyosatidan iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, qashshoqlikni kamaytirish va barqaror va barqaror iqtisodiyotni ta'minlash kabi turli xil iqtisodiy va ijtimoiy maqsadlarga erishish uchun qanday foydalanishi mumkinligini tushunish uchun asos yaratadi.

•Fiskal siyosat: davlat byudjeti iqtisodiyotni barqarorlashtirish va uzoq muddatli o'sishni ta'minlashga qaratilgan fiskal siyosatni amalga oshirishning muhim vositasidir. Fiskal siyosat soliqqa tortish, davlat xarajatlari va qarz olish bo'yicha qarorlarni o'z ichiga oladi. Kabi nazariy asoslar Keyns iqtisodiyoti dan foydalanishni ta'kidlang fiskal siyosat defitsit xarajatlari orqali iqtisodiy tanazzulga qarshi turish, boshqa yondashuvlar esa fiskal intizom va ta'minot tomonidagi choralarni qo'llab-quvvatlaydi.

•Byudjet jarayoni: byudjetni shakllantirish, tasdiqlash, ijro etish va baholash jarayoni davlat moliyaviy boshqaruvida shaffoflik, hisobdorlik va samaradorlikni ta'minlash uchun juda muhimdir. Byudjet jarayonining nazariy modellari, masalan, incrementalizm, ratsional tanlov nazariyasiva ishtirok byudjetlashtirish, qarorlar qanday qabul qilinishi, ustuvorliklar belgilanishi va davlat muassasalarida resurslar taqsimlanishi to'g'risida tushuncha beradi.

•Daromad manbalari: davlat byudjeti turli daromad manbalariga, jumladan soliqlar, yig'imlar, jarimalar va grantlarga tayanadi. Daromad manbalarini tanlash iqtisodiy printsiplarga, ma'muriy maqsadga va siyosiy fikrlarga bog'liq. Optimal soliq nazariyasi kabi nazariy asoslar buzilishlar va samarasizliklarni minimallashtirish bilan birga daromadlarni ko'paytiradigan soliq tizimlarini loyihalash bo'yicha ko'rsatmalar beradi.

•Xarajatlarni taqsimlash: davlat byudjetida xarajatlarni taqsimlash hukumatning ustuvor yo'nalishlari va siyosat maqsadlarini aks ettiradi. Iqtisodiy

foйда tahlili, ijtimoiy ta'minot nazariyasi va jamoat tanlovi nazariyasi kabi nazariy yondashuvlar maksimal ijtimoiy ta'minot va jamoat qiymatiga erishish uchun turli sohalar va dasturlar bo'yicha resurslarni qanday taqsimlash to'g'risida qarorlarni xabardor qiladi.

Takomillashtirish usullari:

- Samaradorlikka asoslangan byudjetlashtirish: moliyalashtirish qarorlarini ishlash ko'rsatkichlari va maqsadlariga bog'lash orqali byudjetlashtirishning asosiy yo'nalishini ma'lumotlardan natijalarga o'tkazish. Ushbu yondashuv samaradorlik, hisobdorlik va natijalarga yo'naltirilgan boshqaruvni rag'batlantiradi.

Ishlashga asoslangan byudjetlashtirish-bu faqat mablag 'yoki tarixiy xarajatlar asosida mablag' ajratish o'rniga, natijalar va natijalarga erishishga qaratilgan byudjetlashtirishga yondashuv. Ushbu usul moliyalashtirish qarorlarini samaradorlik, hisobdorlik va natijalarga yo'naltirilgan boshqaruvni rivojlantirishga yordam beradigan ishlash ko'rsatkichlari va maqsadlari bilan bog'laydi.

Ishlashga asoslangan byudjet tizimida davlat idoralari yoki tashkilotlari aniq maqsadlar va ishlash maqsadlarini belgilashlari shart. Ushbu maqsadlar odatda tashkilotning vazifasi va maqsadlari bilan bog'liq bo'lib, ular moliyalashtirish darajasini aniqlash uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Amalga oshirish uchun ishlashga asoslangan byudjetlashtirish, tashkilotlar odatda quyidagi bosqichlarni bajaradilar:

Maqsadlar va ishlash ko'rsatkichlarini aniqlang: tashkilotning maqsadlarini aniq belgilang va taraqqiyot va muvaffaqiyatni baholash uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan o'lchov ko'rsatkichlarini o'rnating.

Resurslarni ishlashga qarab ajratish: kutilayotgan natijalar asosida resurslarni taqsimlash. Bu mablag'larni past ko'rsatkichli dasturlardan yuqori ko'rsatkichlarga qayta taqsimlashni o'z ichiga olishi mumkin.

Ishlashni kuzatish va baholash: belgilangan ko'rsatkichlar bo'yicha ishlashni doimiy ravishda kuzatib boring va baholang. Bu yaxshi ishlaydigan sohalar va yaxshilanishga muhtoj sohalarini aniqlashga yordam beradi.

Byudjet va strategiyalarni sozlash: byudjet mablag'lari va strategik ustuvorliklar to'g'risida xabardor qarorlar qabul qilish uchun ishlash ma'lumotlaridan foydalaning. Bu kerakli natijalarga erishishda samaraliroq bo'lgan dasturlar yoki tashabbuslarga resurslarni qayta taqsimlashni o'z ichiga olishi mumkin.

Natijalarni etkazish: ishlash natijalarini manfaatdor tomonlar, jumladan siyosatchilar, hukumat amaldorlari va jamoatchilikka etkazish. Bu byudjetlashtirish jarayonida shaffoflik va hisobdorlikni oshirishga yordam beradi.

Samaradorlikka asoslangan byudjetlashtirish tashkilotlarga eng yaxshi natijalarga erishish uchun resurslar ajratilishini ta'minlash orqali o'z dasturlarining samaradorligi va samaradorligini oshirishga yordam beradi. Biroq, ishlashga asoslangan byudjetni amalga oshirish qiyin bo'lishi mumkin, chunki bu

tashkilotlardan mustahkam ma'lumotlarni yig'ish va ishlashni o'lchash tizimlariga ega bo'lishni talab qiladi. Bundan tashqari, an'anaviy byudjetlashtirish usullari ko'nikib bo'lgan manfaatdor tomonlar dan o'zgartirish uchun qarshilik bo'lishi mumkin.

- Nolga asoslangan byudjetlashtirish: agentliklardan barcha xarajatlarni noldan asoslashni talab qilish, avvalgi byudjetlarga asoslanishdan ko'ra, har bir byudjet tsikli samarasizlikni aniqlashga va joriy ehtiyojlar va ustuvorliklar asosida xarajatlarni birinchi o'ringa qo'yishga yordam beradi.

- Ko'p yillik byudjetlashtirish: ko'p yillik byudjet tizimini qabul qilish davlat dasturlari uchun bashorat qilish va barqarorlikni ta'minlaydi va uzoq muddatli rejalashtirish va resurslarni yaxshiroq taqsimlash imkonini beradi.

- Fiskal institutlarni mustahkamlash: moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirish, Qonunchilik nazoratini kuchaytirish, audit va baholash mexanizmlarini kuchaytirish kabi chora-tadbirlar orqali byudjetni shakllantirish, ijro etish va nazorat qilish uchun institutsional salohiyatni oshirish.

- Oshkoralik va ishtirokni targ'ib qilish: aholining byudjet ma'lumotlaridan foydalanish imkoniyatini oshirish va fuqarolarning byudjet jarayoniga jalb qilish imkoniyatlarini oshirish, hisobdorlikni oshirish, jamoatchilik ishonchini mustahkamlash va byudjet qarorlari aholining ehtiyojlari va imtiyozlarini aks ettirishini ta'minlash.

Ushbu nazariy asoslarni birlashtirish va takomillashtirish usullarini amalga oshirish orqali hukumatlar o'z davlat byudjetlarining samaradorligi, samaradorligi va adolatliligini kuchaytirishi, pirovardida butun jamiyat farovonligi va farovonligiga hissa qo'shishi mumkin.

Ushbu usullar byudjetni yaxshilash uchun istiqbolli yo'llarni taklif qilsa-da, ularni amalga oshirish qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Siyosiy qarshilik, ma'muriy salohiyat cheklovlari va qonuniy manfaatlar islohot harakatlariga to'sqinlik qilishi mumkin. Bundan tashqari, ushbu usullarning samaradorligi har bir davlatning ijtimoiy-iqtisodiy kontekstiga va institutsional imkoniyatlariga qarab farq qilishi mumkin. Shuning uchun siyosatchilar strategiyalarni muayyan sharoitlarga moslashtirishi, mahalliy voqelikni hisobga olgan holda xalqaro ilg'or tajribalardan foydalanishi kerak.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, davlat byudjetlari iqtisodiy natijalar va jamiyat farovonligini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Davlat moliyasining nazariy asoslarini tushunish va takomillashtirishning innovatsion usullarini qo'llash orqali siyosatchilar fiskal barqarorlik, tenglik va shaffoflikni rivojlantirishlari mumkin. Biroq, ushbu maqsadlarni amalga oshirish uchun hukumat amaldorlari, fuqarolik jamiyati va xalqaro sheriklarning birgalikdagi sa'y-harakatlari talab etiladi. Shuning uchun siyosatchilar barqaror moliyaviy boshqaruv va iqtisodiy farovonlikka erishish

uchun institutsional islohotlar, salohiyatni oshirish va manfaatdor tomonlarni jalb qilishni birinchi o‘ringa qo‘yishlari kerak.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Волосов А.И., Теория и методология государственного управления инвестиционной деятельностью, Санкт-Петербург, 2016 .
2. Расулов Н.Н. Стимулирование привлечения иностранных инвестиций в экономику Узбекистана, Ташкент , 2015 стр. 98.
3. Юлдашев Р.З. Инвестиционное обеспечение приватизированных предприятий в Узбекистане, Управленческий аспект. Экономика -2015
4. Убайдуллаева С. О. Перспективы развития промышленности. Статья; сборник статей и тезисов: макроэкономические проблемы в 2015 году, ТГЭУ, 2015 год.
5. Убайдуллаева С. О. Перспективы развития легкой промышленности. Статья; сборник научных статей отдела магистратуры, посвященный к 25летию Независимости Республики Узбекистан, ТГЭУ, 2016 год, 91 стр

SOLIQ YUKI VA UNING MOHIYATI, SOLIQ YUKI BILAN YASHASH FAROVONLIGINING BOG'LIQLIGI

Xamraboyev Faxriddin Kamoliddin o'g'li

Toshkent davlat Iqtisodiyot universiteti Moliya fakulteti

Moliya va moliyaviy texnologiyalar yo'nalishi talabasi

+998 93 936 77 97

hamraboyevfaxriddin12@gmail.com

*Ilmiy raxbar: **Abdullayev Abror***

Iqtisod fanlari Dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada soliq yuki tushunchasi, uning ijtimoiy farovonlikni shakllantirishdagi ahamiyati va soliq va davlat xizmatlari o'rtasidagi munosabatlar ko'rib chiqiladi. Soliqqa tortishning turli nuqtai nazarlarini, soliq yukini baholashda foydalaniladigan metodologiyalarni va turli soliq siyosatining iqtisodiy va ijtimoiy farovonlikka ta'sirini tahlil qilish uchun mavjud adabiyotlarni o'rganadi. Tadqiqot soliqqa tortish, davlat xarajatlari va shaxslar va jamoalarning umumiy farovonligi o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqlik haqida tushuncha berishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: soliq yuki, farovonlik, soliqqa tortish, iqtisodiy ta'sir, davlat daromadlari, ijtimoiy xizmatlar, daromadlarni taqsimlash.

Soliqlar zamonaviy jamiyatlarning asosiy jihati bo'lib, hukumatlar uchun jamoat tovarlari va xizmatlarini moliyalashtirish uchun asosiy daromad manbai bo'lib xizmat qiladi. Muayyan yurisdiksiya doirasidagi jismoniy yoki yuridik shaxslar tomonidan to'lanadigan soliqlarning umumiy miqdori sifatida belgilangan soliq yuki davlat soliq siyosati va ijtimoiy-iqtisodiy natijalarning asosiy hal qiluvchi omilidir. Soliq yukining mohiyatini va uning farovonlikka ta'sirini tushunish siyosatchilar, iqtisodchilar va fuqarolar uchun juda muhimdir.

Turli olimlar soliq yuki tushunchasini turli nuqtai nazardan ko'rib chiqdilar. Ta'minot iqtisodiyoti kabi iqtisodiy nazariyalar yuqori soliq stavkalarining ish, investitsiya va innovatsiyalarni rag'batlantirishga salbiy ta'sirini ta'kidlaydi. Aksincha, talab darajasidagi iqtisodiyot tarafdorlari progressiv soliqqa tortish daromadlar tengsizligini kamaytirishi va ijtimoiy adolatni rivojlantirishi mumkin deb ta'kidlaydilar. Ampirik tadqiqotlar soliqqa tortishning taqsimot ta'sirini o'rganib

chiqdi, uning turli daromad guruhlariga ta'siri va qashshoqlikni yumshatish va ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishdagi rolini ta'kidladi.

Ushbu maqoladagi tahlil akademik adabiyotlarni, siyosiy hujjatlarni va soliqqa tortish va farovonlik bo'yicha empirik tadqiqotlarni har tomonlama ko'rib chiqishga asoslangan. Soliq yukini o'rganishda qo'llaniladigan asosiy metodologiyalarga ekonometrik modellashtirish, kirish-chiqish tahlili va qiyosiy amaliy tadqiqotlar kiradi. Soliq yukining turli mintaqalar va ijtimoiy-iqtisodiy guruhlar bo'yicha hajmi va taqsimlanishini baholash uchun davlat idoralari, xalqaro tashkilotlar va ilmiy-tadqiqot muassasalari ma'lumotlaridan foydalaniladi.

Soliq yuki deganda hukumat tomonidan jismoniy yoki yuridik shaxslarga solinadigan soliqlarning umumiy miqdori tushuniladi. Bu asosan infratuzilma, ta'lim, sog'liqni saqlash, mudofaa va ijtimoiy ta'minot dasturlari kabi davlat xarajatlariga hissa qo'shish uchun fuqarolar va korxonalariga Yuklangan moliyaviy mas'uliyatdir.

Soliq yukining mohiyati uning jamiyat farovonligi va faoliyati uchun zarur bo'lgan davlat faoliyati va xizmatlarini moliyalashtirishdagi rovida yotadi. Soliqlarsiz hukumatlar faoliyat yuritayotgan jamiyat uchun zarur bo'lgan jamoat tovarlari va xizmatlarini taqdim eta olmaydi. Ushbu xizmatlarga quyidagilar kiradi:

- Infratuzilma: soliq tushumlari ko'pincha iqtisodiy rivojlanish va hayot sifati uchun muhim bo'lgan yo'llar, ko'priklar, jamoat transporti va kommunal xizmatlar kabi infratuzilmani qurish va saqlashga yo'naltiriladi.

Infratuzilma har qanday zamonaviy jamiyatning asosidir. U jamiyat yoki millat faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi keng ko'lamli tizim va vositalarni o'z ichiga oladi. Infratuzilmaga investitsiyalar bir necha sabablarga ko'ra juda muhimdir:

Iqtisodiy rivojlanish: infratuzilma loyihalari to'g'ridan-to'g'ri qurilish orqali ham, bilvosita ham korxonalarining yanada samarali ishlashiga imkon berish orqali ish o'rinlari yaratadi va iqtisodiy faoliyatni rag'batlantiradi. Yo'llar, ko'priklar va portlar tovarlar va xizmatlar harakatini osonlashtiradi, elektr va suv kabi kommunal xizmatlar sanoat ishlab chiqarishi uchun juda muhimdir.

Hayot sifati: yaxshi ta'minlangan infratuzilmadan foydalanish aholining hayot sifatini oshiradi. Ishonchli jamoat transporti tizimlari tirbandlik va ifloslanishni kamaytiradi, shu bilan birga arzon harakatlanish imkoniyatlarini taqdim etadi. Yaxshi qurilgan yo'llar va ko'priklar xavfsiz va samarali sayohat qilishni ta'minlaydi, toza suv va sanitariya kabi kommunal xizmatlardan foydalanish aholi salomatligini yaxshilaydi.

Raqobatbardoshlik: zamonaviy va samarali infratuzilmaga ega davlatlar jahon iqtisodiyotida raqobatbardoshroqdir. Samarali transport tarmoqlari biznes yuritish

xarajatlarini kamaytiradi va eksportni raqobatbardosh qiladi. Ishonchli kommunal xizmatlar investitsiyalarni jalb qiladi va tarmoqlarning o'sishini qo'llab-quvvatlaydi.

Barqarorlik va barqarorlik: tabiiy ofatlar va iqlim o'zgarishi ta'siriga chidamli infratuzilmaga sarmoya kiritish uzoq muddatli barqarorlik uchun juda muhimdir. Ekstremal ob-havo hodisalariga qarshi turish uchun infratuzilmani yangilash va yashil texnologiyalarni qo'llash xavflarni kamaytirishi va uzoq muddatli xarajatlarni kamaytirishi mumkin.

Ijtimoiy tenglik: infratuzilma loyihalari kam ta'minlangan jamoalarda muhim xizmatlardan foydalanishni yaxshilash orqali ijtimoiy tengsizlikni hal qilishi mumkin. Maktablar, sog'liqni saqlash muassasalari va arzon uy-joylarga investitsiyalar adolatli rivojlanish va ijtimoiy birdamlikka hissa qo'shadi.

Soliq yukini ilmiy tomondan aniqlash usullari.

Mualliflar	Hisoblash tartibi va qo'llaniladigan usuli
Jorgensen, Siebert	Ushbu muallif tomonidan soliq yukini hisoblashning ikki varianti taklif etiladi: a) birinchi yo'nalish jamg'arma va investitsiyalarni ekonometrik moddelashtirishni ifodalaydi. b) ikkinchi yondashuv soliq yukini baholashga bo'lgan yondashuv bilan belgilanadi, ya'ni samarali soliq stavkalari (effective tax rates - ETR) orqali iqtisodiy faoliyatga ta'siri o'rganiladi.
King, Fullerton	Soliqlarning investitsiyalarga ta'siri masalasi kapital qiymatining o'zgarishi asosida amalga oshiriladi va marjinal soliq stavkalari (marginal effective tax rate, METR) orqali o'lchanadi. Bunda investitsiyalarga foyda normasi soliq to'langungacha va soliq to'lagandan keyingi holatlar uchun hisoblashlar amalga oshiriladi.
L. Popova	Xo'jalik yurituvchi sub'ektlarga tushishi mumkin bo'lgan absolyut va nisbiy soliq yuki ularning yakuniy natijalariga ta'siridan hosil bo'ladi.
A.Podderyogin	Soliq yuki korxonadan to'lanayotgan barcha turdagi soliqlar va majburiy to'lovlarni ifodalaydi
A. Medvedev	Har bir soliq guruhi o'zining to'lov manbaidan kelib chiqib soliq yukiga ta'sir kuchiga ega bo'ladi ¹⁰ . Ushbu usulda soliq yuki korxonaning olishi mumkin bo'lgan barcha foyda miqdoriga nisbati orqali aniqlanadi, shuning uchun ushbu

	usuldan to'g'ri soliqlarning korxonalar zimmasidagi soliq yukiga ta'sirini o'rganishda foydalaniladi.
M.Litvin	Korxonadan to'lanadigan barcha soliqlar, jismoniy shaxslar daromad solig'ini ham inobatga olgan holda hisoblanishini nazarda tutadi.

Umuman olganda, infratuzilmaga ajratilgan soliq tushumlari jamiyatning kelajakdagi farovonligi va farovonligiga sarmoyadir. Biroq, iqtisodiy ta'sir, ekologik barqarorlik va ijtimoiy tenglik kabi omillarni hisobga olgan holda loyihalarga oqilona ustuvorlik berish juda muhimdir.

- Ta'lim: soliqlar davlat maktablari, kollejlari va universitetlarini moliyalashtiradi, barcha fuqarolar uchun ta'lim olish imkoniyatini ta'minlaydi va malakali ishchi kuchini targ'ib qiladi¹.

- Sog'liqni saqlash: ko'pgina hukumatlar soliq tushumlaridan sog'liqni saqlash tizimini qo'llab-quvvatlash, tibbiy xizmatlar ko'rsatish, tadqiqotlar va fuqarolarning farovonligini oshirish uchun sog'liqni saqlash tashabbuslaridan foydalanadilar.

- Ijtimoiy ta'minot dasturlari: soliqlar ishsizlik nafaqasi, ijtimoiy yordam, oziq-ovqat markalari va uy-joy yordami kabi ijtimoiy ta'minot dasturlarini moliyalashtirish uchun ishlatiladi, ular muhtoj shaxslar va oilalarni qo'llab-quvvatlaydi.

- Mudofaa va xavfsizlik: soliq tushumlari fuqarolarni himoya qilish va milliy xavfsizlikni ta'minlash uchun milliy mudofaa va xavfsizlikka, shu jumladan harbiy xarajatlar, huquqni muhofaza qilish va favqulodda xizmatlarga ajratiladi.

Soliq yukining darajasi va taqsimlanishi jismoniy shaxslar va jamoalarning farovonligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Yuqori daromadli shaxslar va korporatsiyalarga yuqori soliq stavkalarini yuklaydigan progressiv soliq tizimlari boylikni qayta taqsimlashga va daromadlar tengsizligini kamaytirishga yordam beradi va shu bilan umumiy ijtimoiy farovonlikni oshiradi². Boshqa tomondan, kam daromadli shaxslarga yuqori yuk keltiradigan regressiv soliq tizimlari tengsizlikni kuchaytirishi va iqtisodiy harakatchanlikka to'sqinlik qilishi mumkin.

¹ Пансков В.Г. «Показатель налогового бремени» // Налоговая политика и практика. - №3, 2004. - С. 83.

² Кирова Е.А. Методология определения налоговой нагрузки на хозяйствующие субъекты // Финансы. – 2009. – №9. – С. 12-14.

Bundan tashqari, soliq siyosatining samaradorligi va samaradorligi, shuningdek soliq tushumlari qanday taqsimlanishi va boshqarilishi soliqlarning jamiyat farovonligiga qanday hissa qo'shishini aniqlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Aholining ehtiyojlarini birinchi o'ringa qo'yadigan va iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradigan shaffof va adolatli soliq tizimlari butun jamiyat uchun yaxshi natijalarga olib kelishi mumkin.

Farovonlik va soliq yuki o'rtasidagi bog'liqlik murakkab va ko'p qirrali bo'lishi mumkin, unga soliq darajasi, soliqlardan qanday foydalanish va individual holatlar kabi turli omillar ta'sir qiladi.

1. Soliq solish darajasi: soliq solishning yuqori darajasi jismoniy shaxslar va uy xo'jaliklariga katta moliyaviy yuk bo'lib, ularning farovonligiga ta'sir qilishi mumkin. Ammo, agar soliqlar sog'liqni saqlash, ta'lim va infratuzilma kabi muhim davlat xizmatlarini moliyalashtirish uchun samarali ishlatilsa, u zarur yordam va qulayliklarni taqdim etish orqali umumiy farovonlikni yaxshilashi mumkin³.

Soliq darajasi jismoniy shaxslar va uy xo'jaliklariga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin. Soliqqa tortishning yuqori darajasi haqiqatan ham moliyaviy yukni keltirib chiqarishi, bir martalik daromadni kamaytirishi va investitsiya va iste'mol kabi iqtisodiy faoliyatni cheklashi mumkin. Biroq, siz to'g'ri ta'kidlaganingizdek, soliq tushumlaridan samarali foydalanish muhim davlat xizmatlari uchun hal qiluvchi yordam berishi mumkin.

Sog'liqni saqlash, ta'lim va infratuzilma faoliyat yuritayotgan jamiyatning muhim tarkibiy qismlari bo'lib, individual farovonlik va iqtisodiy farovonlikka hissa qo'shadi. Ushbu xizmatlarni etarli darajada moliyalashtirish uchun soliqlardan foydalanilganda, bu sog'liqni saqlash imkoniyatlarini yaxshilashga, ta'lim olish imkoniyatlarini va infratuzilmani yaxshilashga olib kelishi mumkin, natijada butun jamiyat uchun foyda keltiradi⁴.

Qiyinchilik soliqqa tortish va davlat xizmatlarini ko'rsatish o'rtasida to'g'ri muvozanatni topishdan iborat. Hukumatlar soliqlarni adolatli va samarali undirilishini va ishlab chiqarilgan daromadlarni aholi ehtiyojlarini qondirish uchun samarali taqsimlanishini ta'minlashi kerak. Bundan tashqari, soliq tushumlarini boshqarishda shaffoflik va hisobdorlik ishonchni mustahkamlash va soliq to'lovchining pullaridan mas'uliyat bilan foydalanilishini ta'minlash uchun juda muhimdir.

³ Литвин М. Налоговая нагрузка и экономические интересы предприятия // Финансы. — 1998. — № 5. — С. 29.

⁴ Боброва А. В. Налоговое бремя в предпринимательстве. Вестник ЮУрГУ. - Челябинск, 2012.

Oxir oqibat, maqsad jismoniy shaxslar va korxonalariga ortiqcha yuk qoʻymasdan muhim xizmatlarni moliyalashtirish uchun soliqlar etarli boʻlgan muvozanatni saqlash va shu bilan umumiy farovonlik va jamiyat rivojlanishiga yordam berish boʻlishi kerak.

2. Soliq adolatliligi: soliq adolatliligi haqidagi tasavvurlar farovonlikka ham ta'sir qilishi mumkin. Agar jismoniy shaxslar soliq tizimi adolatli ekanligiga va har kim oʻz ulushini toʻlayotganiga ishonsa, bu ijtimoiy birdamlik va farovonlik tuygʻusiga hissa qoʻshishi mumkin. Aksincha, soliq tizimidagi adolatsizlik norozilikka va farovonlikning pasayishiga olib kelishi mumkin.

3. Soliq tushumidan foydalanish: soliq tushumidan foydalanish usuli farovonlikka bevosita ta'sir koʻrsatishi mumkin. Masalan, agar soliqlar ijtimoiy ta'minot dasturlari yoki atrof-muhitni muhofaza qilish kabi butun jamiyatga foyda keltiradigan dasturlarni moliyalashtirish uchun ishlatilsa, bu umumiy farovonlikni yaxshilashi mumkin. Boshqa tomondan, agar soliq tushumlari isrof qilingan yoki samarasiz ishlatilgan deb hisoblansa, bu norozilik va farovonlikning pasayishiga olib kelishi mumkin⁵.

4. Individual holatlar: soliq yukining farovonlikka ta'siri daromad darajasi, oilaviy ahvol va umumiy moliyaviy barqarorlik kabi alohida holatlarga qarab oʻzgarishi mumkin. Masalan, yuqori daromadli shaxslar kam ta'minlangan shaxslarga nisbatan yuqori soliqlarning ta'sirini koʻproq oʻzlashtirishi mumkin⁶.

Farovonlik va soliq yuki oʻrtasidagi munosabatlar murakkab va kontekstga bogʻliq. Yuqori soliqlar farovonlikka salbiy ta'sir koʻrsatishi mumkin boʻlsa-da, soliqlardan foydalanish va qabul qilish usuli, individual holatlar bilan bir qatorda, farovonlikka umumiy ta'sirni aniqlashda hal qiluvchi roʻl oʻynaydi.

Soliq yuki va farovonlik oʻrtasidagi munosabatlar murakkab va koʻp qirrali. Yuqori soliq stavkalari ba'zi sharoitlarda investitsiyalar va iqtisodiy oʻsishni toʻxtatishi mumkin boʻlsa-da, ular koʻproq ijtimoiy birdamlik va resurslarni adolatli taqsimlashga hissa qoʻshishi mumkin. Daromad olish zarurligini adolat va samaradorlik nuqtai nazaridan muvozanatlash siyosatchilar uchun asosiy muammo hisoblanadi. Bundan tashqari, texnologik oʻzgarishlar va globallashtirish soliq siyosati uchun yangi muammolarni keltirib chiqaradi, ayniqsa soliq toʻlashdan boʻyin tovlash va transmilliy korporatsiyalar oʻzlarining adolatli ulushlarini toʻlashlarini ta'minlashda.

⁵ Круглова Н. Ю. Хозяйственное право. – М: 2001.

⁶ International tax review: Tax management in companies/ 2nd edition. – London, 2008

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, soliq yuki shaxslar va jamiyatlar farovonligini shakllantirishda hal qiluvchi ro'l o'ynaydi. Yaxshi ishlab chiqilgan soliq tizimi daromad olish, iqtisodiy samaradorlik va ijtimoiy tenglik o'rtasida muvozanatni saqlashga qaratilgan bo'lishi kerak. Progressiv soliqqa tortish, ijtimoiy dasturlarga maqsadli xarajatlar bilan birgalikda qashshoqlikni engillashtiradi va inklyuziv o'sishga yordam beradi. Biroq, soliq siyosati o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlar va ijtimoiy ehtiyojlarni aks ettirish uchun vaqti-vaqti bilan baholanishi va tuzatilishi kerak. Bundan tashqari, xalqaro hamkorlik soliqlardan qochish va barcha soliq to'lovchilar uchun teng o'yin maydonini ta'minlash uchun juda muhimdir.

Kelgusi tadqiqotlarda aniq soliq islohotlarining samaradorligini o'rganish va soliqqa tortishning avlodlararo tenglikka uzoq muddatli ta'sirini tahlil qilish soliq va farovonlik o'rtasidagi murakkab dinamikani tushunishimizni yanada oshiradi. Ma'lumotli munozaralar va dalillarga asoslangan siyosatni ishlab chiqish orqali biz iqtisodiy farovonlik va ijtimoiy adolatni ta'minlaydigan soliq tizimlarini yaratishga intilishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Пансков В.Г. «Показатель налогового бремени» // Налоговая политика и практика. - №3, 2004. - С. 83.
2. Боброва А. В. Налоговое бремя в предпринимательстве. Вестник ЮУрГУ. - Челябинск, 2012.
3. Кирова Е.А. Методология определения налоговой нагрузки на хозяйствующие субъекты // Финансы. – 2009. – №9. – С. 12-14.
4. Круглова Н. Ю. Хозяйственное право. – М: 2001.
5. Литвин М. Налоговая нагрузка и экономические интересы предприятия // Финансы. — 1998. — № 5. — С. 29.
6. International tax review: Tax management in companies/ 2nd edition. – London, 2008

INTONATION STRUCTURE IN ENGLISH

Ergasheva Umidaxon Ravshan qizi qizi

*Teacher, English language and literature faculty
Fergana State university*

Mirzayeva Sharofatxon Dilshodjon qizi

*Student, English language and literature faculty
Fergana State university*

Annotation: This article explores the concept of intonation structure in English and its significance in effective communication. It highlights the fundamental components of intonation, such as pitch contour, stress and emphasis, and boundary tones, discussing their role in conveying meaning and emotions. The article emphasizes the importance of understanding intonation for language proficiency and improving listening skills. It acknowledges the cultural and regional variations in intonation patterns and provides suggestions for developing intonation skills through practice and exposure to authentic English materials. Overall, the article offers valuable insights into the intricacies of intonation and its impact on communication in the English language.

Аннотация: В этой статье исследуется понятие интонационной структуры в английском языке и ее значение для эффективного общения. В ней освещаются основные компоненты интонации, такие как контур высоты тона, ударение и выделительный знак, а также пограничные тона, обсуждается их роль в передаче смысла и эмоций. В статье подчеркивается важность понимания интонации для овладения языком и улучшения навыков аудирования. В статье рассматриваются культурные и региональные различия в интонационных моделях и даются рекомендации по развитию навыков произношения посредством практики и ознакомления с аутентичными английскими материалами. В целом, статья дает ценную информацию о тонкостях интонации и ее влиянии на общение на английском языке.

Izoh:

Ushbu maqolada ingliz tilidagi intonatsiya tuzilishi tushunchasi va uning samarali muloqotdagi ahamiyati o'rganilgan. Bu intonatsiyaning asosiy tarkibiy qismlarini ta'kidlaydi, masalan pitch konturi, stress va urg'u va chegara ohanglari, ularning ma'no va hissiyotlarni etkazishdagi rolini muhokama qilish. Maqolada tilni bilish va tinglash qobiliyatini oshirish uchun intonatsiyani tushunish muhimligi

ta'kidlangan. U intonatsiya naqshlarining madaniy va mintaqaviy o'zgarishlarini tan oladi va amaliyot va haqiqiy ingliz materiallariga ta'sir qilish orqali intonatsiya ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha takliflar beradi. Umuman olganda, maqola intonatsiyaning nozik jihatlari va uning ingliz tilidagi muloqotga ta'siri haqida qimmatli tushunchalarni taqdim etadi.

Keywords: Intonation structure, English communication, Pitch contour, Stress and emphasis, Boundary tones, Meaning, Language proficiency, Listening skills, Cultural and regional variations, Effective pronunciation, Fluency, Language learners, Authentic materials, Cultural understanding, Expressiveness, Spoken communication.

Ключевые слова: Структура интонации, Общение на английском языке, Контур высоты тона, Ударение и подчеркнутость, Граничащие тона, Значение, Уровень владения языком, Навыки аудирования, Культурные и региональные различия, Эффективное произношение, Беглость, Изучающие язык, Аутентичные материалы, Культурное понимание, Выразительность, Разговорная коммуникация.

Kalit so'zlar: Intonatsiya tuzilishi, inglizcha aloqa, Pitch konturi, Stress va urg'u, chegara ohanglari, ma'no, tilni bilish, tinglash qobiliyatlari, madaniy va mintaqaviy tafovutlar, samarali talaffuz, ravonlik, til o'rganuvchilar, haqiqiy materiallar, madaniy tushunish, ekspressivlik, og'zaki muloqot.

Introduction:

Intonation, the melodic pattern of speech, plays a crucial role in English communication. It goes beyond mere pronunciation, adding layers of meaning and conveying emotions, attitudes, and emphasis. Understanding the intonation structure in English is essential for effective communication and comprehending nuanced messages. In this article, we will delve into the fundamentals of intonation, explore its components, and highlight its significance in conveying meaning and enhancing language proficiency.[1]

Intonation refers to the rise and fall of pitch, rhythm, and stress patterns in spoken language. It involves the modulation of pitch contours, emphasizing certain words or phrases, and conveying different sentence types, such as statements, questions, or exclamations. Intonation patterns are influenced by factors such as sentence structure, emphasis, and speaker's intention.

a) Pitch Contour: The pitch contour refers to the pattern of high and low pitches in a sentence or phrase. Rising pitch contours often indicate questions or uncertainty,

while falling pitch contours indicate statements or assertions. Level or flat pitch contours are typically used for neutral statements or declarative sentences.

b) Stress and Emphasis: Intonation also involves emphasizing certain words or phrases through changes in loudness, duration, and pitch. Stressed words carry more prominence and convey the main ideas or key information in a sentence.[2]

c) Boundary Tones: Boundary tones signal the end of an utterance or indicate different sentence types. For example, a rising-falling boundary tone indicates a question, while a falling boundary tone signals a statement.

Intonation plays a vital role in conveying meaning beyond the words themselves. It helps distinguish between statements and questions, expresses surprise, sarcasm, or irony, and conveys the speaker's attitude or emotions. By using appropriate intonation patterns, speakers can add shades of meaning, clarify intentions, and engage listeners in effective communication.[5]

Understanding and utilizing appropriate intonation patterns is crucial for language learners to sound natural and comprehend native speakers. By mastering intonation, learners can improve their listening skills, accurately interpret meaning, and enhance their overall fluency. Intonation also aids in achieving effective pronunciation, as it influences the rhythm and melody of spoken English.

Intonation patterns can vary across different English-speaking regions and cultures. For instance, British English often exhibits rising intonation at the end of statements, while American English tends to have a falling intonation. Recognizing these variations enhances intercultural communication and understanding.[4]

To develop intonation skills, learners can engage in various activities, such as listening to authentic English materials, practicing sentence stress and emphasis, mimicking native speakers, and using intonation to convey different meanings or attitudes. Language teachers can incorporate intonation exercises and provide feedback to help learners improve their intonation accuracy and expressiveness.[3]

Conclusion:

Intonation is a vital aspect of English communication, enabling speakers to convey meaning, emotions, and attitudes effectively. By understanding the components of intonation, language learners can enhance their language proficiency, improve listening skills, and engage in more nuanced and meaningful conversations. Developing awareness of cultural and regional variations in intonation also promotes intercultural understanding. By embracing the intricate structure of intonation, English language learners can unlock the full potential of their spoken communication and connect with others on a deeper level.

REFERENCES

1.Dagenais, D. (2003). Accessing imagined communities through multilingualism and immersion education. *Journal of Language, Identity, and Education*, 2(4), 269-283.

2.Dagenais, D. (2013). Multilingualism in Canada: Policy and education in applied linguistics research. *Annual Review of Applied Linguistics*, 33, 286-301.

3.Dagenais, D., & Berron, C. (2001). Promoting multilingualism through French immersion and language maintenance in three immigrant families. *Language Culture and Curriculum*, 14(2), 142-155.

4.Dagenais, D., Day, E., & Toohey, K. (2006). A multilingual child's literacy practices and contrasting identities in the figured worlds of French immersion classrooms.

5.*International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 9(2), 205-218.

6.Dagenais, D., & Moore, D. (2008). Représentations des littératies plurilingues, de l'immersion en français et des dynamiques identitaires chez des parents chinois. *Canadian Modern Language Review*, 65(1), 11-31.

CREATING ENGLISH ATMOSPHERE IN THE CLASSROOM

Ergasheva Umidaxon Ravshan qizi qizi

Teacher, English language and literature faculty

Fergana State university

Mirzayeva Sharofatxon Dilshodjon qizi

Student, English language and literature faculty

Fergana State university

Annotation: This essay explores the importance of fostering an English atmosphere in the classroom to facilitate language learning and promote cultural awareness. The author emphasizes the need for language immersion, meaningful interactions, cultural integration, authentic learning materials, and the use of technology to create an immersive language-learning experience. The essay highlights the role of the teacher in providing language support, promoting effective language learning strategies, and conducting appropriate language assessments. It also underscores the significance of involving parents and the community in reinforcing English learning and provides suggestions for continuous professional development for educators. The essay provides a comprehensive overview of strategies and approaches to create an English atmosphere that empowers students to become effective communicators and culturally aware global citizens.

Аннотация: В этом эссе рассматривается важность создания английской атмосферы в классе для облегчения изучения языка и повышения осведомленности о культуре. Автор подчеркивает необходимость языкового погружения, конструктивного взаимодействия, культурной интеграции, аутентичных учебных материалов и использования технологий для создания захватывающего опыта изучения языка. В эссе подчеркивается роль преподавателя в обеспечении языковой поддержки, продвижении эффективных стратегий изучения языка и проведении соответствующей языковой оценки. В нем также подчеркивается важность привлечения родителей и общественности к активному изучению английского языка и даются рекомендации по непрерывному профессиональному развитию педагогов. В эссе представлен всесторонний обзор стратегий и подходов к созданию атмосферы английского языка, которая помогает учащимся стать эффективными коммуникаторами и гражданами мира, осведомленными о культуре.

Izoh: Ushbu insho til o'rganishni osonlashtirish va madaniy ongni rivojlantirish uchun sinfda ingliz muhitini rivojlantirish muhimligini o'rganadi. Muallif tilni o'rganish, mazmunli o'zaro ta'sirlar, madaniy integratsiya, haqiqiy o'quv materiallari va immersiv til o'rganish tajribasini yaratish uchun texnologiyadan foydalanish zarurligini ta'kidlaydi. Insho o'qituvchining tilni qo'llab-quvvatlash, tilni o'rganishning samarali strategiyasini targ'ib qilish va tegishli tillarni baholashni o'tkazishdagi rolini ta'kidlaydi. Shuningdek, u ota-onalar va jamoatchilikni ingliz tilini o'rganishni kuchaytirishga jalb qilish muhimligini ta'kidlaydi va o'qituvchilar uchun doimiy kasbiy rivojlanish bo'yicha takliflar beradi. Insho talabalarga samarali kommunikatorlar va madaniy jihatdan xabardor global fuqarolar bo'lishga imkon beradigan ingliz muhitini yaratish strategiyasi va yondashuvlari haqida to'liq ma'lumot beradi.

Keywords: English atmosphere, Classroom, Language learning, Cultural awareness, Language immersion, Meaningful interactions, Cultural integration, Authentic learning materials, Technology, Language support, Teacher's role, Language learning strategies, Language assessment, Parent and community involvement, Continuous professional development, Effective communication, Global citizenship.

Ключевые слова: Английская атмосфера, Классная комната, Изучение языка, Культурная осведомленность, Языковое погружение, Значимые взаимодействия, Культурная интеграция, Аутентичные учебные материалы, Технологии, Языковая поддержка, Роль преподавателя, Стратегии изучения языка, Оценка уровня владения языком, Участие родителей и сообщества, Непрерывное профессиональное развитие, Эффективная коммуникация, Глобальное гражданство.

Kalit so'zlar: Ingliz atmosferasi, sinf xonasi, til o'rganish, madaniy xabardorlik, tilga cho'mish, mazmunli o'zaro ta'sirlar, madaniy integratsiya, haqiqiy o'quv materiallari, texnologiya, tilni qo'llab-quvvatlash, o'qituvchining roli, til o'rganish strategiyasi, tilni baholash, ota-onalar va jamoatchilikni jalb qilish, doimiy kasbiy rivojlanish, samarali muloqot, Global fuqarolik.

Introduction:

Creating an immersive English atmosphere in the classroom is paramount in fostering language acquisition and proficiency among students. This article explores effective strategies and techniques for cultivating an engaging English environment that encourages active participation, boosts language confidence, and enhances

language skills. By creating an atmosphere where English is the primary language of communication, educators can create a supportive and dynamic learning environment that maximizes students' exposure to and interaction with the English language.[2]

To create an English immersion atmosphere, it is crucial to establish clear language expectations from the beginning. Educators should communicate with students that English is the preferred language of communication during class time. By setting these expectations, students understand the importance of using English and are motivated to actively engage in English conversations.

Implementing an English-only policy during designated class activities or discussions reinforces the immersion experience. Encourage students to communicate in English at all times, including interactions with peers and during group work. This policy helps students develop fluency, improves their comprehension skills, and builds their confidence in using English.[3]

Utilize teaching methods that promote active participation and foster a communicative classroom environment. Incorporate interactive activities such as role-plays, debates, group discussions, and presentations, where students are encouraged to express themselves in English. These activities provide opportunities for students to practice their language skills in a meaningful and engaging way.

Introduce authentic materials such as newspapers, magazines, videos, and podcasts into the classroom. These resources expose students to real-life language usage, diverse accents, and cultural nuances. Authentic materials not only enhance language skills but also provide a window into English-speaking cultures, broadening students' cultural understanding and global perspectives.[1]

Make learning English enjoyable and interactive by incorporating language games and activities. Engage students in vocabulary quizzes, word association games, language puzzles, and language-based competitions. These activities create a lively atmosphere that motivates students to actively participate and reinforce language learning in a fun and engaging way.

Integrate multimedia resources, such as educational videos, online platforms, and language learning apps, to supplement classroom instruction. These resources provide multimedia input and interactive exercises that cater to different learning styles. Multimedia integration enhances students' listening and speaking skills, exposes them to various accents, and offers opportunities for independent practice outside the classroom.[1]

Promote cultural exchange by incorporating discussions and projects that explore English-speaking countries and their traditions, customs, and literature. Encourage students to share their own cultural backgrounds and experiences, fostering an inclusive and diverse learning environment. Cultural exchange not only enriches students' understanding of different cultures but also strengthens their language skills by exposing them to a variety of language registers and contexts.

Create a supportive and encouraging classroom environment where students feel comfortable taking risks and making mistakes. Emphasize the importance of learning from errors and provide constructive feedback to help students improve their language proficiency. Celebrate students' progress and achievements, fostering a positive and motivating atmosphere that encourages continuous growth.[5]

Conclusion:

Cultivating an English immersion atmosphere in the classroom is instrumental in promoting language acquisition and proficiency. By setting clear language expectations, implementing an English-only policy, utilizing engaging teaching methods, incorporating authentic materials, integrating multimedia resources, promoting cultural exchange, and creating a supportive environment, educators can create an English-rich environment that nurtures language development. Through consistent exposure and active engagement, students can build confidence, improve language skills, and thrive in their English language journey.

REFERENCES

1. Auger, N. (2008). Favoriser le plurilinguisme pour aider à l'insertion scolaire et sociale des élèves nouvellement arrivés (ENA). *Glottopol*, 11, 126-137.
2. Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). Westport, CT: Greenwood.
3. Bourgoin, R. (2016). French immersion “so why would you do something like that to a child?”: Issues of advocacy, accessibility, and inclusion. *International Journal of Bias, Identity and Diversities in Education (IJBIDE)*, 1(1), 42-58.
4. Byrd Clark, J., Mady, C., & Vanthuyne, A. (2014). Exploring reflexivity and multilingualism in three French language teacher education programs. *Canadian Journal of Applied Linguistics/Revue canadienne de linguistique appliquée*, 17(1), 129-155.
5. *Journal of Applied Linguistics/Revue canadienne de linguistique appliquée*, 17(1), 129-155.

LANGUAGE AND CULTURE IN ENGLISH CLASSROOMS

Mirzayeva Sharofatxon Dilshodjon qizi

Student. English language and literature faculty.

Fergana state university

Toshmatov Alimardon

Sotvoldiyevich, senior teacher at Applied English department

Annotation: This article explores the symbiotic relationship between language and culture within English classrooms. It discusses the importance of integrating cultural content into language instruction to enhance students' linguistic proficiency and cultural understanding. Through literature, multimedia resources, and discussions on language variation, educators foster critical thinking and intercultural competence among students, promoting empathy, tolerance, and global citizenship. The article emphasizes the role of inclusive education in validating linguistic diversity and empowering students to engage with diverse cultures.

Аннотация: В этой статье исследуется взаимосвязь языка и культуры в классах английского языка. В ней обсуждается важность интеграции культурного контента в языковое обучение для повышения уровня владения языком и понимания культуры учащихся. С помощью литературы, мультимедийных ресурсов и дискуссий о языковых различиях преподаватели развивают у учащихся критическое мышление и межкультурную компетентность, развивая эмпатию, терпимость и глобальную гражданственность. В статье подчеркивается роль инклюзивного образования в утверждении языкового разнообразия и расширении возможностей учащихся знакомиться с различными культурами.

Izoh: Ushbu maqola ingliz sinflarida til va madaniyat o'rtasidagi simbiyotik munosabatlarni o'rganadi. Unda talabalarning lingvistik malakasi va madaniy tushunchalarini oshirish uchun madaniy tarkibni tilni o'qitish bilan birlashtirish muhimligi muhokama qilinadi. Adabiyotlar, multimedia manbalari va til o'zgarishi bo'yicha munozaralar orqali o'qituvchilar talabalar o'rtasida tanqidiy fikrlash va madaniyatlararo kompetentsiyani rivojlantiradi, hamdardlik, bag'rikenglik va global fuqarolikni targ'ib qiladi. Maqolada lingvistik xilma-xillikni tasdiqlash va talabalarga turli madaniyatlar bilan muloqot qilish imkoniyatini berishda inklyuziv ta'limning roli ta'kidlangan.

Keywords: Language acquisition, Cultural diversity, Literature, Intercultural competence, Multimedia resources, Language variation, Critical thinking, Global citizenship, Inclusive education, Linguistic empowerment.

Ключевые слова: Владение языком, культурное разнообразие, Литература, межкультурная компетентность, Мультимедийные ресурсы, языковые вариативности, критическое мышление, Глобальное гражданство, Инклюзивное образование, расширение языковых возможностей.

Kalit so'zlar: tilni o'zlashtirish, madaniy xilma-xillik, adabiyot, madaniyatlararo kompetentsiya, Multimedia resurslari, til o'zgarishi, tanqidiy fikrlash, Global fuqarolik, inklyuziv ta'lim, lingvistik imkoniyatlarni kengaytirish.

In today's interconnected world, the significance of language transcends mere communication; it serves as a gateway to understanding diverse cultures and perspectives. Nowhere is this truer than in English classrooms, where the amalgamation of language and culture creates a dynamic learning environment. Exploring the interplay between language acquisition and cultural understanding not only enriches students' linguistic skills but also fosters empathy, tolerance, and global citizenship.[4]

English classrooms, whether in native-speaking or ESL (English as a Second Language) settings, are microcosms of cultural diversity. Students from various linguistic and cultural backgrounds converge, bringing with them unique experiences and traditions. Embracing this diversity, educators have a pivotal role in cultivating an inclusive environment where every voice is heard and valued.

One of the primary objectives of English language education is to develop proficiency in reading, writing, listening, and speaking. However, to achieve true fluency, students must delve beyond grammar rules and vocabulary lists; they must grasp the cultural nuances embedded within the language. For instance, idiomatic expressions, colloquialisms, and cultural references often pose challenges for language learners. By integrating cultural content into the curriculum, educators provide context that enhances comprehension and appreciation of the language.[1]

Literature, a cornerstone of English education, offers a rich tapestry of cultural insights. Through novels, poems, and plays, students traverse different time periods and geographical locations, gaining insights into societal norms, values, and historical contexts. Whether studying Shakespearean tragedies, African folktales, or contemporary American literature, students engage with diverse perspectives, fostering empathy and cultural sensitivity.[2]

Furthermore, multimedia resources such as films, music, and digital platforms serve as windows into cultural landscapes. Analyzing films from various countries exposes students to different cinematic traditions and narrative structures, while exploring music broadens their understanding of cultural expression and identity. Digital tools, including language-learning apps and virtual exchange programs, facilitate cross-cultural communication and collaboration, transcending physical boundaries.[3]

Beyond language proficiency, the integration of culture in English classrooms nurtures critical thinking and intercultural competence. By examining cultural artifacts and societal issues, students develop analytical skills and broaden their worldview. Discussions on topics such as gender roles, immigration, and environmental sustainability encourage students to question assumptions and confront biases, fostering a culture of intellectual curiosity and social awareness.

Moreover, language and culture intertwine in the realm of language variation and dialects. English, as a global lingua franca, manifests in diverse forms across regions and social groups. By acknowledging and respecting linguistic diversity, educators validate students' language identities and promote linguistic empowerment. Embracing non-standard English varieties alongside standard English enhances students' communicative competence and promotes linguistic inclusivity.[5]

In conclusion, the synergy between language and culture in English classrooms is essential for nurturing global citizens equipped to navigate an increasingly interconnected world. By integrating cultural content into language instruction, educators foster linguistic proficiency, cultural understanding, and critical thinking skills. Empowering students to engage with diverse cultures not only enhances their language acquisition but also cultivates empathy, tolerance, and respect for others. In embracing the richness of linguistic and cultural diversity, English classrooms become vibrant hubs of learning, where language serves as a bridge connecting individuals across continents and cultures.

Bibliography

1. Karimov, U. U., Karimova, G. Y. (2021). THE IMPORTANCE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN ACHIEVING EDUCATIONAL EFFECTIVENESS. *Journal estestvennix nauk*, 1 (1).

2. Karimov, U. U. (2017). ROL SREDSTV MASSOVOY INFORMASII V PROSESSE GLOBALIZASII. Perspektivnie informasionnie tehnologii in (in depth 2017) (pp. 1189-1192).

3. Karimov, U. (2017). INFOKOMTEKNOLOGII (ICT)FORMIROVANIE DUKHOVNIX CHARACTERISTIC LICHNOSTI. Perspektivnie informasionnie tehnologii in (in depth 2017) (pp. 1160-1163).

4. Arzimatova, I., & Tursunov, B. (2021). THE ROLE OF SOCIAL FACTORS IN THE SPIRITUAL DEVELOPMENT OF THE INDIVIDUAL. Scientific Bulletin of Namangan State University, 2 (2), 163-170.

5. Y. F. Abdurakhmanovich (2016). HUMANITY AND HAPPINESS ARE AN IMPORTANT FACTOR IN THE INDEPENDENT LIFE OF THE YOUNGER GENERATION. EPRA International Journal of multidisciplinary research (IJMR), 2013, 252.

УДК:63.631

СБАЛАНСИРОВАННЫЙ СОСТАВ ПОЧВЫ КАК НЕОБХОДИМЫЙ ФАКТОР ХОРОШЕЙ УРОЖАЙНОСТИ В ТЕПЛИЦЕ

Исаков Акбар Анваржонович

Профессиональная школа Кибрайского района Ташкентской области

Заведующий кафедры «Технические науки»

Ахметова Нозимахон Шухратовна

Профессиональная школа Кибрайского района Ташкентской области

Преподаватель по специальным дисциплинам

Аннотация

Основой хорошего урожая является хорошо подготовленный грунт для тепличного хозяйства. Для того чтобы почва была плодородной надо правильно собрать ее состав. В частности, подбор грунта для теплицы имеет свои особенности, которые необходимо учитывать.

Ключевые слова: микроклимат, гумус, грунт, удобрения, рыхлость, питания, микроэлементы, полезные бактерии, влага, древесные отходы.

Введение

Из-за более интенсивного использования чем на открытом воздухе и функционирования в особом микроклимате, отсутствия естественных осадков, почва в теплицах нуждается в дополнительном питании, так как быстро истощается.

Для хорошего роста тепличным культурам требуется богатый спектр питательных веществ. Это различные микроэлементы – калий, натрий, фосфор, азот, полезные бактерии, гумус. Кроме того, следует поддерживать на грядках нейтральный уровень кислотности за счет использования известковой муки и древесной золы.

Для хорошего функционирования теплицы возникает необходимость использования таких систем как:

- капельного полива;
- вентиляционная;
- осветительная.

Стоит отметить, что состав почвы, в первую очередь, зависит от потребностей культуры, которая планируется выращивать. Помимо конкретных веществ, необходимых конкретному растению, следует учитывать и особенности корневой системы. Например, для томатов, корни которых особенно чувствительны к холоду, необходимо дополнительный слой опилок для утепления, а для выращивания ягодных культур необходимо на более рыхлых и легких почвах.

Несмотря на разные потребности выращиваемых культур, основной состав грядок примерно одинаков, меняются лишь пропорции компонентов и иногда добавляются специальные удобрения. Хороший грунт для теплицы должен включать в себя:

- Торф, который обогащает почву веществами необходимого растениям.
- Песок создает рыхлость и служит утеплителем.
- Глина удерживает влагу и закрепляет структуру почвы.
- Гумус является источником питательных веществ и микроэлементов.
- Навоз наполняет почву необходимыми органическими веществами, а также способствует хорошему протеканию естественных реакций, кроме того, помогает сохранить необходимую плотность и структуру почвы.
- Куриный помет (гнилый). Он питает почву различными микроэлементами, в частности азотом, углекислым газом и полезными бактериями.
- Древесные отходы – опилки, измельченная кора, стружка. Необходимые для поддержания структуры и обеспечения внутренних процессов, некоторые

виды деревьев обладают еще и антисептическим действием, предотвращая развитие болезнетворных бактерий естественным путем.

• Известковая мука или древесная зола для поддержания щелочного баланса.

Также, можно добавлять водные растворы удобрений, которые подбираются индивидуально для каждой культуры.

Вывод

Таким образом, хороший грунт для теплицы легко приготовить самостоятельно, подобрав и смешав все компоненты. При правильном возделывании земли её можно использовать многократно. При подготовке грунта в теплице учитывается тип теплицы, регион находящаяся теплица и выращиваемая культура. Для сохранения высокой урожайности нужно каждую весну и осень проводить мероприятия для восстановления ресурсов почвы.

Использованная литература:

1. Исаков Акбар Анваржонович. (2022). Основы сохранения плодородия в тепличном хозяйстве. “Innovative Developments and Research in Education” International Scientific-online Conference, 90-92.
2. Исаков Акбар Анваржонович. (2022). Преимущество возведения парников поликарбонатом. “Actual Issues of Science” International Scientific and Practical Conference.
3. Исаков Акбар Анваржонович. (2022). Преимущество выращивания сельскохозяйственной продукции в тепличном хозяйстве. “Formation Of Psychology And Pedagogy As Interdisciplinary Science” International Scientific-online Conference, 36-38.
4. Astanakulov Komil Dulliyevich, Kurbanov Fazliddin Kulmamatovich, Isakova Farida Jazilbaevna. (2020). Substantiation Of The Operating Mode Of The Pendulum Feeder. The american journal of applied sciences, Volume-02, Issue 11, 110-115.
5. K D Astanakulov, F J Isakova, F K Kurbonov. (2021), Selection of the diameter of the granulator matrix depending on the age and weight of the fish and its analysis. EPRA International Journal of Multidisciplinary research, Volume: 7, Issue: 9, 440-443.
6. Isakova Farida Jazilbaevna. (2022). Mechanization of fish feeding processes. “World scientific research journal” international electronic journal, Volume-4, Issue-1, 144-146.
7. M. Ibragimov, O.K. Matchanov, I.E. Tadjibekova & F.J. Isakova (2021). Technical Simulation of the Process of Reducing the Moisture Content of Cotton Seeds and Its Analysis. “Science, education, innovation in the modern world” International scientific and current research conferences. 22-29.
8. Исаков А. А., Махаммадиева Г.Д., Ахметова Н. Ш. (2023). Преимущество использования двигателей внутреннего сгорания в производственных процессах. International scientific conference “Innovative Achievements in Science 2023”. Chelyabinsk, Russia. Part 23, Issue 1, p 87-91

PIRLS, TIMSS, PISA, TALIS XALQARO BAHOLASH DASTURLARINING AHAMIYATI

Xudoyberdiyeva Shahzodabonu Fayzullajon qizi
O'razaliyeva Odina Mahmud qizi
Yo'ldosheva Zuxra Olimjon qizi
Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti
Boshlang'ich ta'lim fakulteti 3-kurs talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalqaro baholash dasturlari haqida , ularning maqsad va vazifalari haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: Savodxonlik, metod, tashkilot, mutaxassis, investitsiya, kreativ yondashuv, assotsatsiya

Аннотация: В данной статье представлена информация о международных программах оценки, их целях и задачах.

Ключевые слова: Грамотность, метод, организация, специалист, инвестиции, творческий подход, объединение.

Abstract: This article provides information about international assessment programs, their goals and objectives.

Key words: Literacy, method, organization, specialist, investment, creative approach, association

Barchamizga ma'lumki, bir davlatni dunyoga tez tanitishning eng yaxshi yo'llari bu- o'sha mamlakatning ta'lim, sport va san'at sohalarini rivojlantirish hisoblanadi. Bundan ko'rinib turibdiki, ta'lim sohasini isloh qilish, rivojlantirish va jahon talablariga javob bera oladigan ta'limni taminlash bugunimizning eng asosiy vazifasi sifatida belgilanmoqda. Ta'lim sifatini oshirish uchun davlatimiz tomonidan ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda. Dunyo bo'yicha ta'lim sifatini tekshirish xalqaro tadqiqotlari ishlab chiqilgan. Bu test natijalari orqali o'sha mamlakatning ta'lim tizimi, u davlatda yetishib chiqayotgan kadrlar salohiyati, chet davlatlari tomonidan iqtisodiyotni o'stirish uchun investitsiyalar kiritilishi, hullas, shu mamlakat kelajagi haqida to'liq tushunchalarga ega bo'ladi. Yoshlarni ijodiy g'oyalari qo'llab-quvvatlash, bilimlarini oshirish, xalqaro tajriba va zamonaviy metodlar orqali bilim berish maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrdagi 997-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarordan ko'zlangan asosiy maqsad esa, maktab o'quvchilarining o'qish, matematika va taniy yunalishdagi bilimlarini tekshirish,

mantiqiy o'ylash va kreativ o'ylab yondoshishni o'rgatishdan iborat. Xalqaro baholash dasturlariga PISA, PIRLS, TIMSS va TALIS kabi bir qator tadqiqotlar kiradi. Bu tadqiqotlar IEA (Ta'lim sohasidagi yutuqlarni xalqari baholash assotsatsiyasi) tashkiloti tomonidan ishlab chiqiladi.

PIRLS- boshlang'ich (4-sinf) sinf o'quvchilarining matnini o'qib tushunish darajasini baholovchi dastur hisoblanadi. PIRLS dasturi 2001-yildan buyon har 5 yilda o'tkazilib kelinmoqda. 2016- yildan boshlab o'quvchilarning onlayn o'qish savodxonligini baholashga mo'ljallangan ePIRLS tizimi joriy qilindi. U orqali onlayn tarzda o'qish savodxonligi tekshirilmogda. 2016-yil natijalariga ko'ra Rossiya Federatsiyasi PIRLS bo'yicha dunyoda birinchi o'rinni egalladi. PIRLS dasturi bo'yicha 2021-yil 5-14-aprel kunlari yurtimizda matnini o'qib tushunish darajasi bo'yicha xalqaro tadqiqotlar o'tkazildi. Unda 180ta maktab, 5 948 nafar o'quvchilar qatnashishdi. PIRLS orqali o'quvchilarning shaxsiy va ilmiy ko'nikmalari o'stirilmogda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi „O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi 5712-son Farmonida 2030-yilgacha PISA xalqaro dasturida birinchi 30 talik davlatlar qatoriga kirish, o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy yunalishdagi bilimni baholashga qaratilgan milliy dastur yaratish vazifasi berildi.

PISA- 15 yoshli o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy yunalishdagi bilimlarini xalqaro miqyosda tekshirish va o'quvchilarning ta'limga bo'lgan munosabati ham o'rganiladi. Bu dastur orqali yana o'quvchilarning muammolarni hal qila olish qobiliyati ham tekshiriladi. PISA dasturining aynan 15 yoshlilar o'rtasida olinishining asosiy sababi esa OECD(Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti)ga a'zo ko'plab mamlakatlarda 15 yoshgacha majburiy ta'lim sifatida belgilangani maktabni bitirayotgan o'quvchilarning hayotga tayyorgarligi ham o'rganiladi. PISA tadqiqotlarida asosiy 3ta yunalishda test olinadi. Dastlabki 2000- yilda o'qish savodxonligiga 50%, matematika 25%, tabiiy yunalishdagi testlar 25%, bo'lgan bo'lsa, 2021-yilgi tadqiqotlarda „ Matematik savodxonlik" yunalishi ustuvor etib belgilandi. Har davriylikda fanlarga nisbatan savollar miqdori o'zgaradi. PISA xalqaro dasturi OECD tomonidan 1997-yil ishlab chiqilgan. 2000-yildan buyon har 3 yilda o'tkazilib kelinmogda. PISA xalqaro dasturida 2022-yil O'zbekiston ham qatnashdi. 2023-yil natijalari e'lon qilindi. Ilk marotaga ushbu tadqiqotda qatnashayotganimiz tufayli yuqori natijalarni egallay olmadik. Ammo keyingi davriylikda yaxshi natijalarga erishish uchun yurtimizda ko'plab ishlar amalga

oshirilmoqda. Rossiya Federatsiyasi 2000-yildan buyon xalqaro tadqiqotlarda qatnashib kelmoqda. Dastlabki 2000- yillarda Rossiya ham o'rtacha ko'rsatkichlardan past natijalarni egallagan. Ko'p yillik ta'limga kiritilgan investitsiya natijasida hozirgi davrda yuqori natijalarga erishdi.

TIMSS - 4- va 8-sinf o'quvchilarining matematika va tabiiy yunalishdagi bilimlarini tekshirish xalqaro dasturi hisoblanadi. TIMSS dasturi orqali o'quvchilarning bilim darajasini aniqlash va qo'shimcha ravishda o'quv jarayonini , o'quv muassasalarining imkoniyatlari, o'quvchilarning ilmiy salohiyati va o'quvchilarning oila bilan bog'liq omillari ham o'rgatiladi. Dastur 1995-yildan buyon har 5 yilda o'tkazilini bkelinmoqda. TIMSS 2019-yil natijalariga ko'ra eng yuqori natijani Singapur (4-sinflar 625 ball, 8-sinflar 616 ball) egalladi. Ushbu natijadan ko'rinib turibdiki, 4-sinf o'quvchilarining 8-sinf o'quvchilaridan yuqori natija ko'rsatgan. Buning asosiy sababi 4-sinf o'quv materialining 8-sinf o'quv materialiga nisbatan soddaligidan bo'ldi. Qo'shimcha qilish mumkinki 4-sinf o'quvchilariga maktabdan tashqari ota-onalari darslarida yordam berishadi, 8-sinflar o'quv materialini qiyinligi ota-onalarning yordam berishga ilmiy salohiyati yetishmay qolayotganini ham sabab qilib ko'rsatishimiz mumkin. TIMSS dasturida 2019-yildaeng past natijani Saudiya Arabistoni 394, Janubiy Afrika 389, Marokash 388 ball bialn egallagan.

TALIS- rahbar va pedogoglarni xalqaro tekshirish dasturi hisoblanib, ilgari har 5yilda o'tkazilgan bo'lsa, endi har 6 yilda o'tkazilishi rejalashtirilgan. 2018- yilda o'tkazilgan TALIS dasturida 48ta davlat qatnashgan.Uning natijalari 2020-yil mart-aprel oylarida e'lon qilingan.Tadqiqotda 200 ta maktab, 4000 nafar o'qituvchi, 200 ta maktab ditektorlari qatnashgan. Navbatdagi TALIS 2024-yilda o'tkazilishi rejalashtirilmoqda.

Ushbu xalqaro dasturlarda yurtimizning ishtirok etishi natijasida -ta'lim tizimimizdagi kamchiliklarni topib, ularga barham berish, o'quvchilarga jahon talablari darajasidagi ta'lim berish, o'quvchilarning mantiqiy va tanqidiy fikrlashini oshirish va turli muammolarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantirish kabi foydali jihatlarni sanab o'tishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.PF-5712-son 29.04.2019 O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi farmoni

2.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2018-yil 8-dekabrda 997-sonli qarori

3.PIRLS 2016 Teaching Questionnaire International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).2015

4.PISA 2018 Reading framework- www.oecd.org.

5.Ismoilov A.A va boshqa.Xalqaro tadqiqotlarda o'quvchilarning matematik savodxonligini baholash.Toshkent. Sharq.2019

6.M.Ahmedov, N.Abduraximova, M.Jumayev. Matematika.1-sinf.Darslik.Toshkent; "Turon-Iqbol" nashriyoti, 2019-yil

7.Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish markazi veb-sayti: www.markaz.tdi.uz.

INSONIYATNING EKOLOGIYAGA TA'SIRI

ВЛИЯНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА НА ЭКОЛОГИЮ

HUMAN IMPACT ON ECOLOGY

Ro'ziyeva Gulnora Po'latovna

Navoiy viloyati Uchquduq tumani

18-sonli maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Qorayeva Gulandom Davronovna

Navoiy viloyati Uchquduq tumani

18-sonli maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola insoniyatning atrof-muhitga ta'sirini o'rganadi, shuningdek, global ekologik muammolarning kelib chiqish sabablari va oqibatlarini tahlil qiladi. Tadqiqot ekologik barqarorlikka erishish uchun atrof-muhitni muhofaza qilish, resurslardan oqilona foydalanish va ekologik ong va madaniyatni oshirish kabi yechimlarni taklif qiladi.

Kalit so'zlar: atrof-muhit, ekologiya, global isish, ifloslantirish, resurslar, barqaror rivojlanish

Аннотация: в этой статье исследуется влияние человечества на окружающую среду, а также анализируются причины и последствия глобальных экологических проблем. Исследование предлагает такие решения для достижения экологической устойчивости, как защита окружающей среды, рациональное использование ресурсов и повышение экологической осведомленности и культуры.

Ключевые слова: окружающая среда, экология, глобальное потепление, загрязнение, ресурсы, устойчивое развитие

Abstract: this article studies the impact of humanity on the environment, and also analyzes the causes and consequences of the origin of global environmental problems. The study proposes solutions to achieve environmental sustainability such as environmental protection, rational use of resources and increasing environmental awareness and culture.

Keywords: environment, ecology, global warming, pollution, resources, sustainable development

KIRISH

Insoniyat faoliyati atrof-muhitga tobora ko'proq ta'sir ko'rsatmoqda. Aholining o'sishi, urbanizatsiya, sanoatlashtirish va iste'molchilik jamiyatining rivojlanishi ekologik muammolarning asosiy omillari hisoblanadi [1]. Ushbu muammolar orasida iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi, atrof-muhit ifloslanishi va tabiiy resurslarning kamayishi kabi global muammolar mavjud [2]. Ushbu maqolada insoniyatning ekologiyaga ta'sirining asosiy jihatlari va oqibatlari tahlil qilinadi hamda muammolarni hal qilish uchun yechimlar taklif etiladi.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu tadqiqot ekologiya va barqaror rivojlanish sohasidagi ilmiy adabiyotlar, hisobotlar va statistik ma'lumotlarni tahlil qilishga asoslangan. Xususan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit dasturi (UNEP), Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) va Tabiiatni muhofaza qilish xalqaro ittifoqi (IUCN) kabi xalqaro tashkilotlarning ma'lumotlari va hisobotlari o'rganildi [3][4][5]. Shuningdek, nufuzli ilmiy jurnallarda chop etilgan maqolalar ham tahlilga tortildi. Tadqiqot natijalarini tahlil qilish va xulosalar chiqarishda tizimli tahlil, statistik tahlil va qiyosiy tahlil usullaridan foydalanildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, insoniyatning atrof-muhitga ta'siri global miqyosda salbiy oqibatlarga olib kelmoqda. Atmosferaga chiqarilayotgan issiqxona gazlari miqdori oxirgi 50 yil ichida sezilarli darajada oshgan, bu esa global isish va iqlim o'zgarishiga sabab bo'lmoqda [6]. BMTning Hukumatlararo iqlim o'zgarishi bo'yicha paneli (IPCC) ma'lumotlariga ko'ra, 2019-yilda atmosferadagi karbonat angidrid (CO₂) konsentratsiyasi sanoatlashtirish davridan oldingi darajadan 47 foizga oshgan [12]. Bu esa, o'z navbatida, global o'rtacha haroratning ko'tarilishiga olib kelmoqda. 1850-1900-yillardagi darajaga nisbatan 2011-2022-yillardagi o'rtacha harorat 1.09°C ga yuqori bo'lgan [13].

Sanoat chiqindilari va maishiy chiqindilar suv va tuproqning ifloslanishiga olib kelmoqda [7]. Dunyo bo'yicha yiliga 300-400 million tonna zaharli chiqindilar hosil bo'ladi va ularning aksariyati to'g'ridan-to'g'ri suv havzalariga tashlanadi. Natijada, suv resurslari ifloslanib, suv taqchilligi muammosi yanada keskinlashmoqda. BMTning ma'lumotlariga ko'ra, hozirgi kunda 2.2 milliard odam xavfsiz ichimlik suvi ta'minotiga ega emas .

O'rmonlarning yo'q qilinishi va yashash joylarining yo'qolishi tufayli biologik xilma-xillik keskin kamaymoqda [8]. Keyingi 50 yil ichida tropik o'rmonlarning maydoni 17 foizga qisqardi [6]. Bu esa, o'z navbatida, ko'plab o'simlik va hayvon

turlarining yo'qolib ketishiga sabab bo'lmoqda. Tabiiatni muhofaza qilish xalqaro ittifoqi (IUCN) ma'lumotlariga ko'ra, hozirgi kunda 41,415 turdagi o'simlik va hayvonlar yo'qolib ketish xavfi ostida [7].

Bundan tashqari, tabiat resurslarining haddan tashqari iste'mol qilinishi resurslarning kamayishiga va ekologik muvozanatning buzilishiga sabab bo'lmoqda. Masalan, yer resurslarining degradatsiyasi global miqyosda kuzatilmoqda. BMTning ma'lumotlariga ko'ra, har yili 12 million gektar yer cho'llanish va degradatsiyaga uchrashi natijasida qishloq xo'jaligi uchun yaroqsiz holga kelmoqda [8]. Shuningdek, energiya resurslarining jadal iste'mol qilinishi ham ekologik muammolarni keltirib chiqarmoqda. Xalqaro energetika agentligi (IEA) ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda global energiya iste'moli 2018-yilga nisbatan 0.6 foizga oshgan [9].

TAHLIL VA MUHOKAMA

Insoniyatning ekologiyaga salbiy ta'sirini kamaytirish uchun bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. **Birinchi**dan, davlat va xalqaro darajada atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishni ta'minlash bo'yicha qonunchilik bazasini mustahkamlash lozim [9]. Bu borada, atrof-muhitga ta'sir ko'rsatuvchi loyihalarni baholash, ekologik standartlarni belgilash va nazorat qilish mexanizmlarini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, ekologik jinoyatlar uchun jazolarni kuchaytirish va qonunbuzarliklarni oldini olish choralari ko'rish zarur.

Ikkinchidan, "yashil" texnologiyalarni joriy qilish, energiya samaradorligini oshirish va qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish zarur [10]. Bu borada, davlat tomonidan subsiziyalar va imtiyozlar berish, shuningdek, xususiy sektorni jalb qilish orqali investitsiyalarni ko'paytirish muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash, "yashil" texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etishni rag'batlantirish lozim.

Uchinchidan, ekologik ta'lim va targ'ibotni kuchaytirish orqali jamiyatning ekologik ong va madaniyatini oshirish muhim ahamiyatga ega [11]. Buning uchun ta'lim tizimining barcha bosqichlarida ekologik bilimlarni singdirish, ommaviy axborot vositalarida ekologik mavzularni yoritish, jamoatchilik uchun ma'rifiy tadbirlar tashkil etish zarur. Shuningdek, nodavlat tashkilotlar va fuqarolik jamiyati institutlarining rolini kuchaytirish, ularning ekologik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash lozim.

Bundan tashqari, xalqaro hamkorlikni yo'lga qo'yish, resurslarni tejash va ekologik barqarorlikni ta'minlashda global sa'y-harakatlarni birlashtirish talab

etiladi. Bu borada, xalqaro shartnomalar va konvensiyalarga qo'shilish, trans-chegaraviy ekologik muammolarni hal qilishda hamkorlik qilish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, rivojlanayotgan mamlakatlarga moliyaviy va texnik yordam ko'rsatish, ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun global fondlarni shakllantirish zarur.

Yana bir muhim jihat – bu iste'mol madaniyatini o'zgartirish va barqaror iste'mol modellarini joriy etishdir. Buning uchun, aholining ekologik ongini oshirish, tejamkorlik va resurslardan oqilona foydalanish tamoyillarini singdirish zarur. Shuningdek, ishlab chiqaruvchilarni mas'uliyatli ishlab chiqarishga undash, mahsulotlarning ekologik tozaligini ta'minlash, chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlashni yo'lga qo'yish lozim.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ekologik muammolarni hal qilish uchun davlat, biznes va fuqarolik jamiyatining o'zaro hamkorligi zarur. Davlat tomonidan qonunchilik bazasini takomillashtirish, nazorat mexanizmlarini kuchaytirish va ekologik dasturlarni moliyalashtirish talab etiladi. Biznes sektori esa "yashil" texnologiyalarni joriy qilish, resurslarni tejash va ekologik mas'uliyatni oshirishi zarur. Fuqarolik jamiyati institutlari esa ekologik tashabbuslarni ilgari surish, jamoatchilik nazoratini amalga oshirish va ekologik ta'lim va targ'ibotni yo'lga qo'yishi lozim.

Shunday qilib, insoniyatning ekologiyaga ta'sirini kamaytirish uchun kompleks yondashuv zarur. Atrof-muhitni muhofaza qilish, resurslarni tejash, "yashil" texnologiyalarni joriy qilish, ekologik ongni oshirish va global hamkorlikni kuchaytirish orqali biz ekologik barqarorlikka erishishimiz mumkin. Bu esa, o'z navbatida, insoniyatning farovonligi va kelajak avlodlarning manfaatlarini ta'minlashga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, insoniyatning ekologiyaga ta'siri global miqyosdagi muammo bo'lib, uning yechimlari barcha mamlakatlar va jamiyat a'zolarining birgalikdagi harakatlarini talab qiladi. Atrof-muhitni muhofaza qilish, resurslardan oqilona foydalanish va ekologik ong va madaniyatni oshirish orqali ushbu muammolarning oldini olish va bartaraf etish mumkin. Shuningdek, xalqaro hamkorlik va global sa'y-harakatlarni birlashtirish ham katta ahamiyatga ega. Agar biz bugun harakat qilmasak, kelajak avlodlar uchun jiddiy ekologik muammolarni qoldiramiz.

REFERENCES

1. United Nations Environment Programme (UNEP). (2021). Making Peace with Nature: A scientific blueprint to tackle the climate, biodiversity and pollution emergencies. UNEP, Nairobi. [<https://www.unep.org/resources/making-peace-nature>]
2. Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES). (2019). Global assessment report on biodiversity and ecosystem services. IPBES Secretariat, Bonn, Germany. [<https://ipbes.net/global-assessment>]
3. United Nations Environment Programme (UNEP). (2019). Global Environment Outlook - GEO-6: Healthy Planet, Healthy People. Cambridge University Press, Cambridge. [<https://doi.org/10.1017/9781108627146>]
4. World Health Organization (WHO). (2018). COP24 special report: health and climate change. WHO, Geneva. [<https://www.who.int/publications/i/item/cop24-special-report-health-climate-change>]
5. International Union for Conservation of Nature (IUCN). (2021). The IUCN Red List of Threatened Species. Version 2021-1. [<https://www.iucnredlist.org>]
6. World Meteorological Organization (WMO). (2021). State of the Global Climate 2020. WMO, Geneva. [<https://public.wmo.int/en/our-mandate/climate/wmo-statement-state-of-global-climate>]
7. UN-Water. (2018). The United Nations World Water Development Report 2018: Nature-based Solutions for Water. UNESCO, Paris. [<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000261424>]
8. Food and Agriculture Organization (FAO). (2020). The State of the World's Forests 2020: Forests, Biodiversity and People. FAO, Rome. [<https://doi.org/10.4060/ca8642en>]
9. United Nations (UN). (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. UN, New York. [<https://sdgs.un.org/2030agenda>]
10. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2018). Global Warming of 1.5°C. IPCC, Geneva. [<https://www.ipcc.ch/sr15/>]
11. UNESCO. (2016). Education for people and planet: Creating sustainable futures for all. UNESCO, Paris. [<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245752>]
12. IPCC. (2022). Climate Change 2022: The Physical Science Basis. Cambridge University Press, Cambridge, UK. [<https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>]
13. World Meteorological Organization (WMO). (2021). State of the Global Climate 2022. WMO, Geneva.

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	BOZOR IQTISODIYOTI	3
2	RAQOBAT VA MONOPOLIYA	8
3	TEACHING INTEGRATED SKILLS	15
4	HAMID OLIMJON IJODIDA QOFIYANING O'RNI	25
5	O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA MDHNING BOSHQA MAMLAKATLARI QONUNCHILIGIGA BINOAN DAVLAT CHEGARASINI NOQONUNIY KESIB O'TGANLIK UCHUN JINOIY JAVOBGARLIK (QIYOSIY TAHLIL)	28
6	MATEMATIKA DARSIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH	33
7	SOLIQLARNING YIG'ILUVCHANLIK DARAJASINI OSHIRISH	37
8	O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BUDJETI DAROMATLARINING AMALDAGI HOLATI TAHLILI	44
9	DAVLAT BUDJETI BYUDJETNING NAZARIY ASOSLARI VA TAKOMILLASHTIRISH USULLARI	50
10	SOLIQ YUKI VA UNING MOHIYATI, SOLIQ YUKI BILAN YASHASH FAROVONLIGINING BOG'LIQLIGI	56
11	INTONATION STRUCTURE IN ENGLISH	63
12	CREATING ENGLISH ATMOSPHERE IN THE CLASSROOM	67
13	LANGUAGE AND CULTURE IN ENGLISH CLASSROOMS	71
14	СБАЛАНСИРОВАННЫЙ СОСТАВ ПОЧВЫ КАК НЕОБХОДИМЫЙ ФАКТОР ХОРОШЕЙ УРОЖАЙНОСТИ В ТЕПЛИЦЕ	75
15	PIRLS, TIMSS, PISA, TALIS XALQARO BAHOLASH DASTURLARINING AHAMIYATI	78
16	INSONIYATNING EKOLOGIYAGA TA'SIRI	82

Внимание!— ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ статьи и номера в юридическом, медицинском, социальном, научном журнале, информация в классах, права на информацию и правильные органы несут ответственность за точность данных органов.

Главный редактор:

В. Л. Семёнов

Помощник редактора:

М. А. Борисов

Редактор дизайна:

З. Ш. Халиков